RAMANUJA GRANDHA MALA 3

శ్రీ రామానుజ గ్రంథమాల - 3

వేదార్థ సంగ్రహము

భగవద్రామానుజుల వారి సహస్రాబ్ది ఉత్సవ కైంకర్యంలో

జీయర్ పబ్లికేషన్స్

పోస్ట్ బాక్స్ నెం.16, కాకినాడ.

శ్రీరామానుజ గ్రంథమాల - 3

వేదార్థ సంగ్రహము

(మూలము)

జీయర్ పబ్లికేషన్స్

శ్రీమత్ ఉపనిషత్ సిద్ధాంత ఆచార్య పీఠము

(రిజిష్టర్డు ట్రస్ట్ 327/95 తే 18-8-95ది)

జి.వేమవరం గ్రామం, కోరింగ పోస్టు, తాళ్ళరేవు మండలం,

తూ॥గో॥జిల్లా - 533 461. ఫోన్స్ : 0884- 6588107, 2371064.

వేదార్థ సంగ్రహము (శ్రీరామానుజ గ్రంథమాల-3)

ప్రథమ ముద్రణ : మార్చి, 2017
ప్రతులు : 1000

ప్రతులకు
శ్రీ జీయర్ స్వామివారి కార్యాలయం
అపరాజిత, డో.నెం. 7-7-41, సిమ్మెంట్ రోడ్, పట్టాభి స్ట్రీట్
రామారావు పేట, కాకినాడ - 533 004. తూ॥గో॥జిల్లా. (ఆం.ప్ర.)
ఫోన్స్ : 0884- 6588107, 2371064, సెల్ : 98854 38938

ప్రింటర్స్
లిఖిత్ మణిశ్రీ ఆఫ్‌సెట్ ప్రింటర్స్
సినీమారోడ్, మెజిస్టిక్ వీధి, కాకినాడ.
ఫోన్ : 99891 95586.

ముందు మాట

అలభ్యంగా ఉన్న సాంప్రదాయిక గ్రంథములను పునః ముద్రించి జిజ్ఞాసువులకు అందించడం జీయర్ పబ్లికేషన్సు వారి లక్ష్యం. ఇప్పటికే ముముక్షుప్పడి, తత్త్వత్రయం, శ్రీవచన భూషణ మీమాంసా భాష్యం, అర్చిరాది, పల్లాండు, కణ్ణినుణ్ శిరుత్తాంబు గ్రంథములతో పాటుగా భగవద్విషయ కోశాల పది పదులు కూడ ముద్రించి భాగవత లోకానికి సమర్పించడం జరిగింది.

భగవద్రామానుజుల వారి సహస్రాబ్ది ఉత్సవాల సందర్భంగా వారి శ్రీకోశాలను, సంస్కృత భాషా పరిజ్ఞానము స్వల్పముగా ఉన్నవారు కూడ తప్పులు లేని అక్షరరాశి గ్రహణ పూర్వక అనుసంధానము చేసుకొనుటకు వీలుగా పదాలను, వాక్యాలను, పేరాలను అవసరమైనట్లు విడదీసి, రామానుజ గ్రంథమాల అను పేరుతో ప్రస్తుతం ప్రకటిస్తున్నాము. అయితే, భాషా పరిజ్ఞానమున్న వారికి త్వర త్వరగా పారాయణ చేయుటలో స్వల్పమైన గతి నిరోధకము తోచవచ్చును. క్షంతవ్యులము.

శ్రీవారి తొమ్మిది రచనలను కూడ ఈ విధముగ అందించాలని ఆశ. అందులో గద్యత్రయం, నిత్య గ్రంథములను ఇది వరకే సమర్పించాము. ఇపుడు వేదార్థ సంగ్రహమును సమర్పిస్తున్నాము.

వేదముతో సహా భగవద్గీతాదులను, ఇతర స్తోత్రములను కూడ అర్థం తెలియకపోయినా అక్షరరాశిని ఉచ్చరిస్తూ వేలాదిమంది అనుసంధానాన్ని కొనసాగిస్తూ ఉండటం వలననే అవి ఖిలం అయిపోకుండా ఈనాటికీ కూడ కనిపిస్తూ ఉన్నాయి. అర్థం మీద ఆసక్తి ఉన్నవారు క్రమంగా నేర్చుకుంటున్నారు.

అదే పద్ధతిలో భగవద్రామానుజ విరచిత గ్రంథములు కూడ మన వారందరి చేత తరచుగా అనుసంధానము (పారాయణము) చేయబడుతూ ఉండి, తరువాతి తరములకు అందించబడి, తద్వారా ఖిలమయే ప్రమాదం నుండి తప్పించబడాలని మా ఆకాంక్ష. సహస్రాబ్ది సందర్భంగా భగవద్రామానుజుల వారికి ఈ సేవ తప్పక ముఖ వికాసహేతువౌతుందుని మా విశ్వాసము.

- ప్రకాశకులు

జీయర్ పబ్లికేషన్స్ ప్రచురణలు

1 ముముక్షుప్పడి

2 తత్త్వత్రయము

3 శ్రీవచన భూషణ మీమాంసా భాష్యం

4 అర్చిరాది

5 తిరుప్పల్లాండు

6 కణ్ణినుణ్ శిరుత్తాంబు

7 భగవద్విషయం పది పదులు

8 రామానుజ గ్రంథమాల – 1 (గద్య త్రయము)

9 రామానుజ గ్రంథమాల – 2 (నిత్య గ్రంథము)

శ్రీవేదార్థ సంగ్రహః

విషయ సూచికా

విషయః		పత్ర సంఖ్యా
1.	విజ్ఞాపనమ్	3
2.	శ్రియఃపతి ఉపాసనమ్	5
3.	పరమాచార్య (యామునాచార్య) ఉపాసనమ్	5
4.	స్వపక్ష సంక్షేపః	5
5.	శాంకర మత సంక్షేపః	7
6.	భాస్కర మత సంక్షేపః	8
7.	యాదవ మత సంక్షేపః	8
8.	శాంకరమత నిరాకరణ ప్రారంభః	8
9.	'సద్విద్యా' వివరణమ్ ("తత్త్వమసి" వాక్య విచారః)	9
10.	శోధక వాక్య వివరణమ్	18
11.	సామానాధికరణ్య నిర్వచనమ్	20
12.	'నిర్వికల్పక ప్రత్యక్ష' విచారః (భేదాభేద నిరాసః అపిచ)	22
13.	'అసత్ కార్యవాద' ప్రస్తావనా	26
14.	'నేహ నానాస్తి కించన' శ్రుతి విచారః	29
15.	తిరోధాన అనుపపత్తి నిరూపణమ్	30
16.	స్వరూప అనుపపత్తి నిరూపణమ్	34

17.	ఏక జీవ వాద నిరాసః	34
18.	శాస్త్రస్య ప్రత్యక్ష బాధకత్వ నిరాసః	39
19.	భాస్కర మత నిరాకరణమ్	40
20.	యాదవ మత నిరాకరణమ్	43
21.	స్వ సిద్ధాంత వ్యవస్థాపనమ్	45
22.	'తత్','త్వమ్' పదయోః అర్థ నిరూపణమ్	47
23.	ప్రకృతి పురుషయోః బ్రహ్మాత్మకతా	50
24.	'శరీర' నిర్వచనమ్	52
25.	సర్వశాస్త్ర హృదయమ్	54
26.	నిర్గుణ శ్రుతి వివరణమ్	58
27.	బ్రహ్మణః త్రివిధ అవస్థానమ్	62
28.	సాధు అసాధు కర్మ కారయితృత్వం	63
29.	ఉపాయ స్వరూప నిరూపణమ్	64
30.	సాత్త్విక, రాజస, తామస పురాణ విభాగః	67
31.	విరుద్ధవత్ భాసమానానాం వేదాంత వాక్యానాం సమన్వయః	68
32.	నారాయణానువాకస్థ 'స బ్రహ్మ స శివః' శ్రుతి అర్థ వివరణమ్	71
33.	ధ్యేయ వస్తు నిర్ణయః	72
34.	'యద్వేదాదౌ' శ్రుత్యర్థ వివరణమ్	73

35. సామానాధికరణ్యస్య భగవదనుప్రవేశ
కృత నిరూపణమ్ 77

36. 'పరమకారణత్వ' విషయే ఇతిహాస పురాణ వచనాని 78

37. దివ్య ఆత్మ స్వరూప, దివ్య మంగళ విగ్రహ వివరణమ్ 79

38. త్రిమూర్తి సామ్య నిరాసః 81

39. సిద్ధార్థే వ్యుత్పత్తి అభావ నిరాసః 84

40. కార్య వాక్యార్థ వాద నిరాసః 86

41. 'కృత్యుద్దేశ్యతా' విచారః 87

42. శేష - శేషి భావ వివరణమ్ 90

43. 'సదా పశ్యన్తి' శ్రుతి వాక్యార్థ వివరణమ్ 99

44. నిత్య విభూతి సమర్థనమ్ 100

45. 'తద్విప్రాసో విపన్యవః' - వివరణమ్ 102

46. దివ్య మంగళ విగ్రహ వర్ణనమ్ 105

47. పౌరుషేయ, అపౌరుషేయ గ్రంథ నిర్వచనమ్ 109

48. లీలా విభూతిమత్వ వచనమ్,
ప్రాకరణిక అర్థస్య సంగ్రహ అనువాదశ్చ 110

49. పరమ పురుషార్థ నిరూపణమ్ 116

50. ప్రమాణ ఆకర సూచీ 119

విజ్ఞాపనము

తిరుమల శ్రీవేంకటేశ్వర స్వామి వారి సన్నిధిలో ధారాళమైన వాక్ ప్రవాహంగా భగవద్రామానుజుల వారి శ్రీముఖమండలము నుండి వెలువడిన ప్రవచనమే 'వేదార్థ సంగ్రహము' అనబడే గ్రంథమని లోక ప్రసిద్ధి.

ఆస్తిక దర్శనకారులందరకూ ఉపనిషత్తుల, బ్రహ్మసూత్రముల, భగవద్గీతల (ప్రస్థానత్రయ) వివరణ గ్రంథములను ఏర్పాటు చేయుట పరిపాటి.

భగవద్రామానుజుల వారు శ్రీభాష్యమనే పేరుతో బ్రహ్మసూత్ర వ్యాఖ్యానమును, గీతా భాష్యమను పేరుతో భగవద్గీత వ్యాఖ్యానమును అనుగ్రహించి, ఉపనిషత్ అర్థ సారమును ఈ వేదార్థసంగ్రహ గ్రంథముగా మలిచిరి.

సుమారు పది శతాబ్దముల క్రిందటి గ్రంథము కనుక, సహజముగానే పాఠ భేదములనేకములున్నవి. శ్రీ ఉ.వే. శ్రీమాన్ కాంచీ ప్రతివాది భయంకర అణ్ణంగరాచార్య స్వామి వారి పర్యవేక్షణలో అయిదారు దశాబ్దాల క్రిందట పరిష్కరించ బడినదిగా చెప్పబడుతూ, అంతర్జాలములో లభిస్తున్న ప్రతి, ప్రస్తుత ముద్రణకు ఆధారముగ స్వీకరించబడినది.

పాఠకులకు అనుకూలముగా ఉండవలెననీ, పరిశోధకులకు సులభముగా నుండవలెననీ విషయ సూచిక, ప్రమాణముల ఆకర సూచికలు అదనముగా ఏర్పాటు చేయబడినవి.

భాగవతోత్తముల మంగళాశాసనములు కోరుతూ

ప్రకాశకులు.

శ్రీమదష్టాక్షరీ క్షేత్ర నిలయం కరుణానిధిమ్।
శ్రీమద్వైకుణ్ఠనారాయణం సదాసముపాశ్రయే॥

శ్రీ వైకుంఠ నారాయణులు

పరమహంస పరివ్రాజకాచార్య
శ్రీశ్రీశ్రీ త్రిదండి శ్రీరంగ రామానుజ జీయర్ స్వామివారి ఆరాధ్య దైవం

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

వేదార్థ సంగ్రహః

శ్లో॥ అశేష చిదచిద్వస్తు శేషిణే శేషశాయినే।
నిర్మలానన్త కల్యాణ నిధయే విష్ణవే నమః॥

శ్లో॥ పరం బ్రహ్మైవాజ్ఞం భ్రమపరిగతం సంసరతి తత్।
పరోపాధ్యాలీఢం వివశం అశుభస్యాస్పదమితి।
శ్రుతి న్యాయాపేతం జగతి వితతం మోహనమిదం।
తమో యేనాపాస్తం స హి విజయతే యామున మునిః॥

స్వపక్ష సంక్షేపః

అశేష జగత్ హితానుశాసన శ్రుతి నికర శిరసి, సమధిగతః అయం అర్థః -

జీవ, పర యాథాత్మ్య జ్ఞాన పూర్వక వర్ణాశ్రమ ధర్మ ఇతికర్తవ్యతాక, పరమపురుష చరణ యుగళ ధ్యానార్చన ప్రణామాదిః అత్యర్థ ప్రియః తత్ ప్రాప్తి ఫలః.

అస్య జీవాత్మనః అనాది అవిద్యా సంచిత పుణ్య పాప రూప కర్మ ప్రవాహ హేతుక, బ్రహ్మాది సుర నర తిర్యక్ స్థావరాత్మక చతుర్విధ దేహ ప్రవేశ కృత, తత్తత్ ఆత్మాభిమాన జనిత అవర్జనీయ భవ భయ విధ్వంసనాయ, దేహాతిరిక్త ఆత్మ స్వరూప, తత్ స్వభావ, తదన్తర్యామి

పరమాత్మ స్వరూప, తత్ స్వభావ, తదుపాసన, తత్ ఫల భూత ఆత్మస్వరూప ఆవిర్భావ పూర్వక, అనవధిక అతిశయ ఆనంద బ్రహ్మానుభవ జ్ఞాపనే ప్రవృత్తం హి వేదాంత వాక్య జాతమ్.....

"తత్త్వమసి", "అయమాత్మా బ్రహ్మ", "య ఆత్మని తిష్ఠన్ ఆత్మనోఽన్తరో యమాత్మా న వేద యస్యాత్మా శరీరం", "య ఆత్మాన మన్తరో యమయతి స త ఆత్మా అంతర్యామ్యమృతః", "ఏష సర్వ భూతాంతరాత్మా అపహతపాప్మా దివ్యో దేవ ఏకో నారాయణః", "తమేవం వేదానువచనేన బ్రాహ్మణా వివిదిషన్తి యజ్ఞేన దానేన తపసాఽనాశకేన", "బ్రహ్మ విదాప్నోతి పరమ్", "తమేవం విద్వాన్ అమృత ఇహ భవతి, నాన్యః పంథా అయనాయ విద్యతే" ఇత్యాదికమ్.

జీవాత్మ స్వరూపమ్, దేవ మనుష్యాది ప్రకృతి పరిణామ విశేషరూప నానావిధ భేదరహితమ్, జ్ఞానానందైక గుణమ్, తస్య ఏతస్య కర్మకృత దేవాది భేదే అపధ్వస్తే, స్వరూప భేదో వాచామగోచరః, స్వ సంవేద్యః, "జ్ఞాన స్వరూపమ్" ఇతి ఏతావదేవ నిర్దేశ్యమ్.

తత్ చ సర్వేషాం ఆత్మనాం సమానమ్.

ఏవం విధ చిదచిదాత్మక ప్రపంచస్య ఉద్భవ, స్థితి, ప్రలయ, సంసార నివర్తనైక హేతుభూతః, సమస్త హేయ ప్రత్యనీకతయా, కల్యాణైకతానతయా చ, స్వేతర సమస్త వస్తు విలక్షణ స్వరూపః, అనవధిక అతిశయ అసంఖ్యేయ కల్యాణ గుణ గణః, 'సర్వాత్మ', 'పరబ్రహ్మ', 'పరజ్యోతిః', 'పరతత్త్వ', 'పరమాత్మ', 'సత్' ఆది శబ్ద భేదైః

నిఖిల వేదాన్త వేద్యః, భగవాన్ నారాయణః పురుషోత్తమః ఇతి అంతర్యామి స్వరూపమ్.

తస్య చ వైభవ ప్రతిపాదన పరాః శ్రుతయః స్వేతర సమస్త చిత్ అచిత్ వస్తు జాత అంతరాత్మతయా నిఖిల నియమనం, తత్ శక్తి, తదంశ, తద్విభూతి, తద్రూప, తత్ శరీర, తత్ తనుః ప్రభృతిభిః శబ్దైః తత్ సామానాధికరణ్యేన చ ప్రతిపాదయన్తి.

శాంకరమత సంక్షేపః

తస్య వైభవ ప్రతిపాదన పరాణాం ఏషాం సామానాధి కరణ్యాదీనాం వివరణే ప్రవృత్తాః కేచన.....

నిర్విశేషజ్ఞాన మాత్రమేవ బ్రహ్మ, తత్ చ నిత్యముక్త స్వప్రకాశమపి, "తత్త్వమసి" ఆది సామానాధికరణ్య అవగత జీవైక్యం, బ్రహ్మైవ అజ్ఞం, బధ్యతే, ముచ్యతే చ, నిర్విశేష చిన్మాత్ర అతిరేకి ఈశ్వర ఈశితవ్యాది అనన్త వికల్ప స్వరూపం, కృత్స్నం జగత్ మిథ్యా, 'కశ్చిత్ బద్ధః, కశ్చిత్ ముక్తః' ఇతీయం వ్యవస్థా న విద్యతే. ఇతః పూర్వం కేచన ముక్తాః ఇతి అయమర్థః మిథ్యా. ఏకమేవ శరీరం జీవవత్. నిర్జీవాని ఇతరాణి శరీరాణి. తత్ చ శరీరం కిమ్? ఇతి న వ్యవస్థితమ్. ఆచార్యో జ్ఞానస్య ఉపదేష్టా మిథ్యా. ప్రమాతా మిథ్యా. శాస్త్రం చ మిథ్యా. శాస్త్ర జన్య జ్ఞానం చ మిథ్యా. ఏతత్ సర్వం మిథ్యా భూతేన శాస్త్రేణ ఏవ అవగతమ్ ఇతి వర్ణయన్తి.

భాస్కర మత సంక్షేపః

అపరే తు, అపహత పాప్మత్వాది సమస్త కల్యాణ గుణోపేతమపి బ్రహ్మ, తేనైవ ఐక్యావబోధేన కేనచిత్ ఉపాధి విశేషేణ సంబద్ధం బధ్యతే ముచ్యతే చ, నానావిధ మల రూప పరిణామ ఆస్పదం చ - ఇతి వ్యవస్థితాః.

యాదవమత సంక్షేపః

అన్యే పునః, ఐక్యావబోధ యాథాత్మ్యం వర్ణయన్తః, స్వాభావిక అపరిమిత ఉదార గుణ సాగరం బ్రహ్మైవ, సుర నర తిర్యక్ స్థావర నారకి స్వర్గి అపవర్గి చేతనైక స్వభావం, స్వభావతో విలక్షణం చ, అవిలక్షణం చ వియదాది నానావిధ పరిణామ ఆస్పదం చ ఇతి ప్రత్యవతిష్ఠంతే.

శాంకర మత నిరాకరణమ్

తత్ర ప్రథమ పక్షే, శ్రుత్యర్థ పర్యాలోచన పరాః దుష్పరిహారాన్ దోషాన్ ఉదాహరన్తి.

తథా హి, ప్రకృత పరామర్శి తత్ శబ్దావగతస్య బ్రహ్మణః స్వసంకల్ప కృత జగత్ ఉదయ విభవ లయ ఆదయః "తదైక్షత బహుస్యాం ప్రజాయేయ" ఇత్యారభ్య "సన్మూలాః సోమ్య ఇమాః సర్వాః ప్రజాః సదాయతనాః సత్ ప్రతిష్ఠాః" ఇత్యాదిభిః పదైః ప్రతిపాదితాః.

తత్సంబంధితయా ప్రకరణాన్తర నిర్దిష్టాః సర్వజ్ఞతా, సర్వశక్తిత్వ, సర్వేశ్వరత్వ, సర్వ ప్రకారత్వ, సమాభ్యధిక నివృత్తి,

సత్యకామత్వ, సత్యసంకల్పత్వ, సర్వ అవభాసకత్వాది అనవధిక అతిశయ అసంఖ్యేయ కల్యాణ గుణ గణాః "అపహత పాప్మా" ఇత్యాది అనేక వాక్యావగత నిరస్త నిఖిల దోషతా చ సర్వే తస్మిన్ పక్షే విహన్యన్తే.

అథ స్యాత్, ఉపక్రమేఽపి ఏక విజ్ఞానేన సర్వ విజ్ఞాన ముఖేన కారణస్య ఏవ సత్యతాం ప్రతిజ్ఞాయ తస్య కారణ భూతస్యైవ సత్యతాం వికారజాతస్య చ అసత్యతాం మృత్ దృష్టాన్తేన దర్శయిత్వా సత్యభూతస్యైవ బ్రహ్మణః "సదేవ సోమ్య ఇదమగ్ర ఆసీత్ ఏకమేవాద్వితీయమ్" ఇతి సజాతీయ విజాతీయ నిఖిల భేద నిరసనేన నిర్విశేషతా ఏవ ప్రతిపాదితా.

ఏతత్శోధకాని ప్రకరణాంతర వాక్యాని అపి - "సత్యం జ్ఞానం అనంతం బ్రహ్మ", "నిష్కళం", "నిష్క్రియం", "నిర్గుణం", "విజ్ఞానమ్", "ఆనందమ్" ఇత్యాదీని సర్వ విశేష ప్రత్యనీక ఏకాకారతాం బోధయంతి.

న చ ఏకాకార బోధనే అపి పదానాం పర్యాయతా. ఏకత్వేఽపి వస్తునః సర్వ విశేష ప్రత్యనీక ఆకారత్వ ఉపస్థాపనేన సర్వపదానాం అర్థ వత్త్వాత్ - ఇతి.

నైతత్ ఏవమ్.....

ఏక విజ్ఞానేన సర్వ విజ్ఞాన ప్రతిజ్ఞానం సర్వస్య మిథ్యాత్వే

సర్వస్య జ్ఞాతవ్యస్య అభావాత్ న సేత్స్యతి. సత్య మిథ్యాత్వయోః ఏకతా ప్రసక్తిః వా.

అపి తు ఏక విజ్ఞానేన సర్వ విజ్ఞానం సర్వస్య తదాత్మకత్వేనైవ సత్యత్వే సిద్ధ్యతి.

అయమర్థః.......

శ్వేతకేతుం ప్రతి ఆహ "స్తబ్ధోऽసి, ఉత తమాదేశం అప్రాక్ష్యః" ఇతి; 'పరిపూర్ణ ఇవ లక్ష్యసే - తాన్ ఆచార్యాన్ ప్రతి తమప్యాదేశం పృష్టవానసి' ఇతి.

ఆదిశ్యతే అనేన ఇతి ఆదేశః. ఆదేశః - ప్రశాసనమ్. "ఏతస్యవా అక్షరస్య ప్రశాసనే గార్గి, సూర్యా చంద్రమసౌ విధృతౌ తిష్ఠతః" ఇత్యాదిభిః ఐకార్థ్యాత్.

తథా చ - మానవం వచః "ప్రశాసితారం సర్వేషాం" ఇత్యాది.

అత్రాపి 'ఏకమేవ' ఇతి జగత్ ఉపాదానతాం ప్రతిపాద్య, 'అద్వితీయ' పదేన అధిష్ఠాత్రన్తర నివారణాత్, అస్యైవ అధిష్ఠాతృత్వం అపి ప్రతిపాద్యతే.

అతః, 'తం ప్రశాసితారం జగత్ ఉపాదాన భూతమ్ అపి పృష్టవానసి, యేన శ్రుతేన మతేన విజ్ఞాతేన అశ్రుతమ్ అమతమ్ అవిజ్ఞాతమ్ శ్రుతం మతం విజ్ఞాతం భవతి?' ఇత్యుక్తం స్యాత్.

'నిఖిల జగత్ ఉదయ విభవ విలయాది కారణభూతం,

సర్వజ్ఞత్వ సత్యకామత్వ సత్యసంకల్పత్వాది అపరిమిత ఉదార గుణసాగరం కిం బ్రహ్మ అపి త్వయా శ్రుతమ్'? ఇతి హార్దో భావః.

తస్య నిఖిల కారణతయా కారణమేవ నానా సంస్థాన విశేష సంస్థితం కార్యం ఇత్యుచ్యతే ఇతి - కారణభూత సూక్ష్మ చిదచిత్ వస్తు శరీరక బ్రహ్మ విజ్ఞానేన కార్యభూతం అఖిలం జగత్ విజ్ఞాతం భవతి ఇతి హృది నిధాయ, "యేన అశ్రుతం శ్రుతం భవతి, అమతం మతం, అవిజ్ఞాతం విజ్ఞాతం స్యాత్" ఇతి పుత్రం ప్రతి పృష్టవాన్ పితా.

తదేతత్ - సకలస్య వస్తు జాతస్య ఏక కారణత్వం పితృహృది నిహితం అజానన్ పుత్రః, పరస్పర విలక్షణేషు వస్తుషు అన్యస్య జ్ఞానేన తదన్య జ్ఞానస్య అఘటమానతాం బుద్ధ్వా, పరిచోదయతి - 'కథం ను భగవః స ఆదేశః?' ఇతి.

పరిచోదితః పునః తదేవ హృది నిహితం జ్ఞానానంద అమలత్వైక స్వరూపమ్, అపరిచ్ఛేద్య మాహాత్మ్యం, సత్య సంకల్పత్వ మిశ్రైః అనవధిక అతిశయ అసంఖ్యేయ కల్యాణ గుణ గణైః జుష్టమ్, అవికార స్వరూపం పరంబ్రహ్మ ఏవ, నామ రూప విభాగ అనర్హ సూక్ష్మ చిదచిత్ వస్తు శరీరం, స్వలీలాయై స్వసంకల్పేన అనంత విచిత్ర స్థిర త్రస రూప జగత్ సంస్థానం స్వాంశేన అవస్థితం - ఇతి.....

..... తత్ జ్ఞానేన అన్యస్య నిఖిలస్య జ్ఞాతతాం బ్రువన్, లోక దృష్టం కార్య కారణయోః అనన్యత్వం దర్శయితుం దృష్టాన్తం ఆహ - "యథాసోమ్య ఏకేన మృత్పిండేన సర్వం మృణ్మయం విజ్ఞాతం స్యాత్

వాచారంభణం వికారో నామధేయం, మృత్తికా ఇతి ఏవ సత్యమ్”- ఇతి.

..... ఏకమేవ మృత్ ద్రవ్యం, స్వ ఏకదేశేన నానావ్యవహార ఆస్పదత్వాయ ఘట శరావాది నానా సంస్థాన అవస్థారూప వికార ఆపన్నం నానా నామధేయమ్ అపి మృత్తికా సంస్థాన విశేషత్వాత్ మృత్ ద్రవ్యమేవ ఇత్థం అవస్థితం, న వస్త్వంతరం ఇతి

... యథా మృత్ పిండ విజ్ఞానేన తత్ సంస్థాన విశేష రూపం ఘట శరావాది సర్వం విజ్ఞాతమేవ భవతి ఇత్యర్థః.

తతః కృత్స్నస్య జగతః బ్రహ్మైక కారణతామ్ అజానన్ పుత్రః పృచ్ఛతి “భగవాంస్త్వేవమ్ ఏతత్ బ్రవీతు” ఇతి. తతః సర్వజ్ఞం సర్వశక్తి బ్రహ్మ ఏవ సర్వకారణం ఇత్యుపదిశన్ సహోవాచ “సదేవ సోమ్య ఇదమగ్ర ఆసీత్ ఏకమేవాద్వితీయమ్” ఇతి.

అత్ర ‘ఇదమ్’ ఇతి జగత్ నిర్దిష్టమ్. ‘అగ్రే’ ఇతి చ సృష్టేః పూర్వ కాలః. తస్మిన్ కాలే జగతః ‘సత్’ ఆత్మకతాం ‘సదేవ’ ఇతి ప్రతిపాద్య, తత్ సృష్టి కాలే అపి అవిశిష్టమ్ ఇతి కృత్వా ‘ఏకమేవ’ ఇతి సత్ ఆపన్నస్య జగతః తదానీం అవిభక్త నామ రూపతాం ప్రతిపాద్య, తత్ ప్రతిపాదనేన ఏవ ‘సతః’ జగత్ ఉపాదానత్వం ప్రతిపాదితం - ఇతి,

స్వ వ్యతిరిక్త నిమిత్త కారణం, ‘అద్వితీయ’ పదేన ప్రతిషిద్ధం ఇతి “తమాదేశం అప్రాక్ష్యః యేనాశ్రుతం శ్రుతం భవతి” ఇత్యాదౌ ఏవ ప్రశాసితా ఏవ జగత్ ఉపాదానం ఇతి హృది నిహితం ఇదానీం అభివ్యక్తమ్.

ఏతత్ ఏవ ఉపపాదయతి - స్వయమేవ జగత్ ఉపాదానం జగత్ నిమిత్తం చ సత్ "తదైక్షత బహుస్యాం ప్రజాయేయ" ఇతి.

తదేతత్ 'సత్' శబ్ద వాచ్యం పరం బ్రహ్మ సర్వజ్ఞం, సర్వశక్తి, సత్య సంకల్పమ్, అవాప్త సమస్త కామం అపి, లీలార్థం విచిత్ర అనన్త చిత్ అచిత్ మిశ్ర జగత్ రూపేణ అహమేవ 'బహుస్యాం', తదర్థం 'ప్రజాయేయ' ఇతి స్వయమేవ సంకల్ప్య, స్వ అంశ ఏకదేశాత్ ఏవ 'వియత్' ఆది భూతాని సృష్ట్వా, పునరపి సైవ 'సత్' శబ్ద అభిహితా పరా దేవతా ఏవమ్ ఐక్షత, "హన్తాహమిమాస్తిస్రో దేవతాః అనేన జీవేన ఆత్మనా అనుప్రవిశ్య నామరూపే వ్యాకరవాణి" ఇతి.

'అనేన జీవేనాత్మనా' ఇతి జీవస్య బ్రహ్మాత్మకత్వం ప్రతిపాద్య, బ్రహ్మాత్మక జీవానుప్రవేశాత్ ఏవ కృత్స్నస్య అచిద్వస్తునః పదార్థత్వమ్, ఏవం భూతస్యైవ అచిద్వస్తునః (సర్వస్య వస్తునః) నామ రూప భాక్త్వమ్ ఇతి చ దర్శయతి.

ఏతదుక్తం భవతి - జీవాత్మా తు బ్రహ్మణః శరీరతయా ప్రకారత్వాత్ బ్రహ్మాత్మకః, "యస్యాత్మా శరీరమ్" ఇతి శ్రుత్యన్తరాత్, ఏవం భూతస్య జీవస్య శరీరతయా ప్రకార భూతాని దేవ మనుష్యాది సంస్థానాని వస్తూని ఇతి బ్రహ్మాత్మకాని తాని సర్వాణి.

అతః దేవో, మనుష్యః, యక్షో, రాక్షసః, పశుః, మృగః, పక్షీ, వృక్షః, లతా, కాష్ఠం, శిలా, తృణం, ఘటః, పటః, ఇత్యాదయః సర్వే

ప్రకృతి ప్రత్యయ యోగేన అభిధాయకతయా ప్రసిద్ధాః శబ్దాః లోకే తత్తత్ వాచ్యతయా ప్రతీయమాన తత్తత్ సంస్థాన వస్తుముఖేన, తదభిమాని జీవ - తదంతర్యామి పరమాత్మ పర్యన్త సంఘాతస్యైవ వాచకాః ఇతి.

ఏవమ్, సమస్తస్య చిత్ అచిదాత్మక ప్రపంచస్య 'సత్' ఉపాదానతా, 'సత్' నిమిత్తతా, 'సత్' ఆధారతా, 'సత్' నియామ్యతా, 'సత్' శేషతాది సర్వం చ - "సన్మూలాః సోమ్యేమాః సర్వాః ప్రజాః సదాయతనాః సత్ప్రతిష్ఠాః" ఇత్యాదినా విస్తరేణ ప్రతిపాద్య కార్య కారణ భావాది ముఖేన - "ఐతదాత్మ్యమిదం సర్వం, తత్సత్యం" ఇతి కృత్స్నస్య జగతః బ్రహ్మాత్మకత్వమేవ 'సత్యమ్' ఇతి ప్రతిపాద్య, కృత్స్నస్య జగతః స ఏవ ఆత్మా, కృత్స్నం చ జగత్ తస్య శరీరమ్, తస్మాత్ - త్వం శబ్ద వాచ్యమపి జీవ ప్రకారం బ్రహ్మైవ ఇతి సర్వస్య బ్రహ్మాత్మకత్వం ప్రతిజ్ఞాతం "తత్త్వమసి" ఇతి జీవ విశేషే ఉప సంహృతమ్.

ఏతదుక్తం భవతి - "ఐతదాత్మ్య మిదం సర్వమ్" ఇతి, చేతనా చేతన ప్రపంచమ్ - ఇదం సర్వం ఇతి నిర్దిశ్య, తస్య ప్రపంచస్య ఏషః ఆత్మా ఇతి ప్రతిపాదితః. ప్రపంచోద్దేశేన బ్రహ్మాత్మకత్వం ప్రతిపాదితం ఇత్యర్థః.

తదిదం బ్రహ్మాత్మకత్వం, కిమ్ ఆత్మ శరీర భావేన? ఉత స్వరూపేణ? ఇతి వివేచనీయమ్.

స్వరూపేణ ఇతిచేత్ ... బ్రహ్మణః సత్య సంకల్పత్వాదయః

"తదైక్షత బహుస్యాం" ఇతి ఉపక్రమ అవగతాః బాధితాః భవన్తి.

శరీరాత్మ భావేన చ ... తదాత్మకత్వం శ్రుత్యంతరాత్ విశేషతః అవగతమ్, "అంతః ప్రవిష్టః శాస్తా జనానాం సర్వాత్మా" ఇతి. ప్రశాసితృత్వ రూప ఆత్మత్వేన సర్వేషాం జనానాం 'అన్తః ప్రవిష్టః'.

అతః "సర్వాత్మా" - సర్వేషాం జనానాం ఆత్మా, సర్వం చ అస్య శరీరం ఇతి విశేషతో జ్ఞాయతే బ్రహ్మాత్వకత్వం.

"య ఆత్మని తిష్ఠన్ ఆత్మనోఽన్తరోయమాత్మా న వేద యస్యాత్మా శరీరం య ఆత్మానమంతరో యమయతి, స తే ఆత్మాఽన్తర్యామ్యమృతః" ఇతిచ. - అత్రాపి "అనేన జీవేనాత్మనా" ఇతి ఇదమేవ జ్ఞాయతే ఇతి పూర్వమేవ ఉక్తమ్.

అతః సర్వస్య చిత్ అచిత్ వస్తునః బ్రహ్మ శరీరత్వాత్ సర్వ శరీరం సర్వ ప్రకారం సర్వైః శబ్దైః బ్రహ్మ ఏవ అభిధీయతే ఇతి 'తత్ - త్వమ్' ఇతి సామానాధికరణ్యేన జీవ శరీరతయా జీవ ప్రకారం బ్రహ్మ ఏవ అభిహితమ్.

ఏవం అభిహితే సతి అయం అర్థః జ్ఞాయతే.

'త్వం' ఇతి యః పూర్వం దేహస్య అధిష్ఠాతృతయా ప్రతీతః, సః పరమాత్మ శరీరతయా పరమాత్మ ప్రకార భూతః పరమాత్మ పర్యన్తః.....

..... అతః 'త్వమ్' ఇతి శబ్దః - తత్ ప్రకార విశిష్టం

తదంతర్యామిణం ఏవ ఆచష్టే ఇతి.

"అనేన జీవేనాత్మనా అనుప్రవిశ్య నామరూపే వ్యాకరవాణి" ఇతి బ్రహ్మాత్మకతయైవ జీవస్య శరీరిణః స్వ నామ భాక్త్వాత్, 'తత్' 'త్వమ్' ఇతి సమానాధికరణ వృత్తయోః ద్వయోః అపి పదయోః బ్రహ్మ ఏవ వాచ్యమ్.

తత్ర 'తత్' పదం జగత్ కారణభూతం సర్వకల్యాణ గుణాకరం నిరవద్యం నిర్వికారం ఆచష్టే.....

..... 'త్వమ్' ఇతి చ, తదేవ బ్రహ్మ జీవాన్తర్యామి రూపం సశరీర జీవ ప్రకార విశిష్టం ఆచష్టే. తదేవం ప్రవృత్తి నిమిత్త భేదేన ఏకస్మిన్ బ్రహ్మణి ఏవ 'తత్ త్వమ్' ఇతి ద్వయోః పదయోః వృత్తిః ఉక్తా.

బ్రహ్మణః నిరవద్యత్వం నిర్వికారత్వం సర్వ కల్యాణ గుణాకరత్వం జగత్ కారణత్వం చ అబాధితమ్.

అశ్రుత వేదాంతాః పురుషాః, సర్వే పదార్థాః సర్వే జీవాత్మానశ్చ బ్రహ్మాత్మకాః ఇతి న పశ్యన్తి. సర్వ శబ్దానాం చ కేవలేషు తత్తత్ పదార్థేషు వాచ్యైక దేశేషు వాచ్య పర్యవసానం మన్యన్తే.

ఇదానీం వేదాన్త వాక్య శ్రవణేన బ్రహ్మ కార్యతయా తదన్తర్యామితయా సర్వస్య బ్రహ్మాత్మకత్వం సర్వ శబ్దానాం తత్తత్ ప్రకార సంస్థిత బ్రహ్మ వాచిత్వం చ జానన్తి.

నను, ఏవం గవాది శబ్దానాం తత్తత్ పదార్థ వాచితయా

వ్యుత్పత్తిః బాధితా స్యాత్?

నైవం. సర్వే శబ్దాః అచిత్ జీవ విశిష్టస్య పరమాత్మనః వాచకాః ఇత్యుక్తం - ''నామ రూపే వ్యాకరవాణి'' ఇత్యత్ర.

తత్ర లౌకికాస్తు పురుషాః శబ్దం వ్యాహరన్తః, శబ్దవాచ్యే ప్రధానాంశస్య ఏవ పరమాత్మనః ప్రత్యక్షాది అపరిచ్ఛేద్యత్వాత్, వాచ్యైక దేశ భూతే వాచ్య సమాప్తిం మన్యన్తే. వేదాన్త శ్రవణేన చ వ్యుత్పత్తిః పూర్యతే.

ఏవ మేవ వైదికాః శబ్దాః సర్వే పరమాత్మ పర్యన్తాన్ స్వార్థాన్ బోధయన్తి. వైదికాః ఏవ సర్వే శబ్దాః.

వేదాత్ ఏవ ఆదౌ ఉద్ధృత్య ఉద్ధృత్య పరేణైవ బ్రహ్మణా సర్వ పదార్థాన్ పూర్వవత్ సృష్ట్వా, తేషు పరమాత్మ పర్యన్తేషు పూర్వవత్ నామతయా ప్రయుక్తాః.

తదాహ మనుః - ''సర్వేషాం తు స నామాని, కర్మాణి చ పృథక్ పృథక్, వేద శబ్దేభ్య ఏవాదౌ, పృథక్ సంస్థాశ్చ నిర్మమే'', ఇతి.

సంస్థాః - సంస్థానాని, రూపాణి ఇతి యావత్.

ఆహ చ భగవాన్ పరాశరః - ''నామ రూపం చ భూతానాం కృత్యానాం చ ప్రపంచనమ్, వేద శబ్దేభ్య ఏవాదౌ దేవాదీనాం చకార సః'', ఇతి.

శ్రుతిశ్చ - ''సూర్యాచంద్రమసౌ ధాతా యథాపూర్వమ్

అకల్పయత్'' ఇతి. సూర్యాదీన్ పూర్వవత్ పరికల్ప్య నామాని చ పూర్వవత్ చకార ఇత్యర్థః.

ఏవమ్ జగత్ బ్రహ్మణోః అనన్యత్వం ప్రపంచితమ్. తేన ఏకేన జ్ఞానేన సర్వస్య జ్ఞాతతా ఉపపాదితా భవతి.

సర్వస్య బ్రహ్మకార్యతా ప్రతిపాదనేన తదాత్మకతయైవ సత్యత్వం, న అన్యథా ఇతి - 'తత్సత్యమ్' ఇత్యుక్తమ్. యథా దృష్టాన్తే సర్వస్య మృద్వికారస్య మృదాత్మనైవ సత్యత్వమ్.

శోధక వాక్యాన్యపి నిరవద్యం సర్వ కల్యాణ గుణాకరం పరం బ్రహ్మ శోధయన్తి. సర్వ ప్రత్యనీక ఆకార బోధనే అపి, తత్తత్ ప్రత్యనీకతా భేదస్య అవర్జనీయత్వాత్ న నిర్విశేషత్వ సిద్ధిః.

నను, జ్ఞాన మాత్రం బ్రహ్మ ఇతి ప్రతిపాదితే నిర్విశేష జ్ఞాన మాత్రం బ్రహ్మ ఇతి నిశ్చీయతే!

నైవమ్. స్వరూప నిరూపణ ధర్మ శబ్దాః హి ధర్మముఖేన స్వరూపమపి ప్రతిపాదయన్తి, గవాది శబ్దవత్.

తథా ఆహ సూత్రకారః - ''తద్గుణ సారత్వాత్తు తత్ వ్యపదేశః ప్రాజ్ఞవత్'', ''యావదాత్మ భావిత్వాచ్చ న దోషః''- ఇతి.

జ్ఞానేన ధర్మేణ స్వరూప మపి నిరూపితం, న తు జ్ఞాన మాత్రం బ్రహ్మ ఇతి.

కథం ఇదం అవగమ్యతే ఇతిచేత్, ''యస్సర్వజ్ఞః సర్వవిత్''

ఇత్యాది జ్ఞాతృత్వ శ్రుతేః. "పరాస్య శక్తిః వివిధైవ శ్రూయతే స్వాభావికీ జ్ఞాన బల క్రియాచ", "విజ్ఞాతారమరే కేన విజానీయాత్" ఇత్యాది శ్రుతి శత సమధిగతం ఇదమ్.

జ్ఞానస్య ధర్మ మాత్రత్వాత్ ధర్మ మాత్రస్య ఏకస్య వస్తుత్వ ప్రతిపాదన అనుపపత్తేశ్చ. అతః సత్య జ్ఞానాది పదాని స్వార్థ భూత జ్ఞానాది విశిష్టమేవ బ్రహ్మ ప్రతిపాదయన్తి.

'తత్ - త్వమ్' ఇతి ద్వయోః అపి పదయోః స్వార్థ ప్రహాణేన నిర్విశేష వస్తు స్వరూప ఉపస్థాపన పరత్వే ముఖ్యార్థ పరిత్యాగశ్చ.

ఐక్య తాత్పర్య నిశ్చయాత్ న లక్షణా దోషః, 'సోఽయం దేవదత్తః' ఇతివత్. యథా 'సోఽయం' ఇత్యత్ర, స ఇతి శబ్దేన దేశాన్తర కాలాన్తర సంబంధీ పురుషః ప్రతీయతే - 'అయమ్' ఇతి చ సన్నిహిత దేశ వర్తమాన కాల సంబంధీ - తయోః సామానాధికరణ్యేన ఐక్యం ప్రతీయతే. తత్ర ఏకస్య యుగపత్ విరుద్ధ దేశ కాల సంబంధితయా ప్రతీతిః న ఘటతే ఇతి - ద్వయోః అపి పదయోః స్వరూపమాత్ర ఉపస్థాపన పరత్వం స్వరూపస్య చ ఐక్యం ప్రతిపాద్యతే ఇతి చేత్, నైతదేవమ్.

'సోఽయం దేవదత్తః' ఇత్యత్రాపి లక్షణా గంధో న విద్యతే, విరోధ అభావాత్. ఏకస్య భూత వర్తమాన క్రియా ద్వయ సంబంధో న విరుద్ధః. దేశాన్తర స్థితిః భూతా, సన్నిహిత దేశ స్థితిః వర్తతే. అతః భూత వర్తమాన క్రియాద్వయ సంబంధితయా ఐక్య ప్రతిపాదనం

అవిరుద్ధమ్. దేశద్వయ విరోధశ్చ కాలభేదేన పరిహృతః.

లక్షణాయామపి న ద్వయోః అపి పదయోః లక్షణా సమాశ్రయణమ్. ఏకేనైవ లక్షితేన విరోధ పరిహారాత్, లక్షణా అభావ ఏవ ఉక్తః. దేశాన్తర సంబంధితయా భూతస్యైవ అన్యదేశ సంబంధితయా వర్తమానత్వ అవిరోధాత్.

ఏవం అత్రాపి, జగత్ కారణ భూతస్యైవ పరస్య బ్రహ్మణః జీవాన్తర్యామితయా జీవాత్మత్వం అవిరుద్ధమితి ప్రతిపాదితమ్. యథా భూతయోః ఏవ హి ద్వయోః ఐక్యం సామానాధికరణ్యేన ప్రతీయతే. తత్ పరిత్యాగేన స్వరూపమాత్ర ఐక్యం న సామానాధికరణ్యస్య అర్థః. 'భిన్న ప్రవృత్తి నిమిత్తానాం శబ్దానాం ఏకస్మిన్ అర్థే వృత్తిః సామానాధికరణ్యం' ఇతి హి తద్విదః. తథాభూతయోః ఏవ ఐక్యం ఉపపాదితం అస్మాభిః.

ఉపక్రమ విరోధి ఉపసంహార వాక్య తాత్పర్య నిశ్చయశ్చ న ఘటతే. ఉపక్రమే హి "తదైక్షత బహుస్యాం ప్రజాయేయ" ఇత్యాదినా సత్య సంకల్పత్వం, జగదేక కారణత్వమ్ అపి ఉక్తమ్. తత్ విరోధి చ అవిద్యా ఆశ్రయత్వాది బ్రహ్మణః.

అపి చ అర్థభేద తత్ సంసర్గ విశేష బోధన కృత పద వాక్య స్వరూపతా లబ్ధ ప్రమాణ భావస్య శబ్దస్య, నిర్విశేష వస్తు బోధన అసామర్థ్యాత్. న నిర్విశేష వస్తుని శబ్దః ప్రమాణమ్.

నిర్విశేష ఇత్యాది శబ్దాస్తు కేనచిత్ విశేషేణ విశిష్టతయా

అవగతస్య వస్తునః, వస్త్వంతర అవగత విశేష నిషేధ పరతయా బోధకాః. ఇతరథా తేషాం అపి అనవబోధకత్వమేవ. ప్రకృతి ప్రత్యయ రూపేణ పదస్యైవ అనేక విశేష గర్భత్వాత్ అనేక పదార్థ సంసర్గ బోధకత్వాత్ చ వాక్యస్య.

అథస్యాత్ -

న అస్మాభిః నిర్విశేషే స్వయం ప్రకాశే వస్తుని శబ్దః ప్రమాణం ఇత్యుచ్యతే, స్వతః సిద్ధస్య ప్రమాణ అనపేక్షత్వాత్.

సర్వైః శబ్దైః తదుపరాగ విశేషాః జ్ఞాతృత్వాదయః సర్వే నివర్త్యన్తే. సర్వేషు విశేషేషు నివృత్తేషు, వస్తు మాత్రమ్, అనవచ్ఛిన్నం స్వయం ప్రకాశం స్వతః ఏవ అవతిష్ఠతే - ఇతి.

నైతత్ ఏవమ్.

కేన శబ్దేన తద్వస్తు నిర్దిశ్య తద్గతాః విశేషాః నిరస్యన్తే? 'జ్ఞప్తి మాత్ర శబ్దేన' ఇతిచేత్, న. సోఽపి సవిశేషమేవ వస్తు అవలంబతే, ప్రకృతి ప్రత్యయ రూపేణ విశేష గర్భత్వాదేవ.

"జ్ఞా - అవబోధనే" ఇతి సకర్మకః, సకర్తృకః క్రియా విశేషః. క్రియాన్తర వ్యావర్తక స్వభావ విశేషశ్చ ప్రకృత్యా అవగమ్యతే. ప్రత్యయేన చ లింగ సంఖ్యాదయః.

స్వతః సిద్ధావపి, ఏతత్ స్వభావ విశేష విరహే సిద్ధిః ఏవ న స్యాత్. అన్యసాధన స్వభావతయా హి జ్ఞప్తేః స్వతః సిద్ధిః ఉచ్యతే.

బ్రహ్మ స్వరూపం కృత్స్నం సర్వదా స్వయమేవ ప్రకాశతే చేత్, న తస్మిన్ అన్యధర్మ అధ్యాసః సంభవతి. న హి రజ్జు స్వరూపే అవభాసమానే సర్పత్వాదిః అధ్యస్యతే. అతః ఏవ హి భవద్భిః 'ఆచ్ఛాదికా అవిద్యా' అభ్యుపగమ్యతే.

తతశ్చ శాస్త్రీయ నివర్తక జ్ఞానస్య, బ్రహ్మణి, తిరోహితాంశః విషయః. అన్యథా తస్య నివర్తకత్వం చ న స్యాత్. అధిష్ఠాన అతిరేకి రజ్జుత్వ ప్రకాశనేన హి సర్పత్వం బాధ్యతే.

'ఏకశ్చేత్ విశేషః, జ్ఞాన మాత్రే వస్తుని, శబ్దేన అభిధీయతే, స చ బ్రహ్మవిశేషణం భవతి' ఇతి సర్వ శ్రుతి ప్రతిపాదిత సర్వ విశేషణ విశిష్టం బ్రహ్మ భవతి. అతః ప్రామాణికానాం న కేనాపి ప్రమాణేన నిర్విశేష వస్తు సిద్ధిః.

నిర్వికల్పక ప్రత్యక్షే అపి సవిశేషమేవ వస్తు ప్రతీయతే. అన్యథా సవికల్పకే సోఽయం ఇతి పూర్వ అవగత ప్రకార విశిష్ట ప్రతీతి అనుపపత్తేః.

వస్తు సంస్థాన విశేష రూపత్వాత్ గోత్వాదేః నిర్వికల్పక దశాయాం అపి స సంస్థానమేవ వస్తు 'ఇత్థం' ఇతి ప్రతీయతే. ద్వితీయాది ప్రత్యయేషు తస్యైవ సంస్థాన విశేషస్య అనేక వస్తు నిష్ఠతామాత్రం ప్రతీయతే. సంస్థాన రూప ప్రకారాఖ్యస్య పదార్థస్య అనేక వస్తు నిష్ఠతయా అనేక వస్తు విశేషణత్వం ద్వితీయాది ప్రత్యయ

అవగమ్యం ఇతి ద్వితీయాది ప్రత్యయాః సవికల్పకాః ఇతి ఉచ్యంతే.

అతః ఏవ ఏకస్య పదార్థస్య భిన్న అభిన్న రూపేణ విరుద్ధం ద్వి ఆత్మకత్వం ప్రత్యుక్తమ్. సంస్థానస్య సంస్థానినః ప్రకారతయా పదార్థాన్తరత్వం, ప్రకారత్వాదేవ పృథక్ సిద్ధి అనర్హత్వం, పృథక్ అనుపలంభశ్చ ఇతి న ద్వి ఆత్మకత్వ సిద్ధిః.

అపి చ నిర్విశేషవస్తు వాదినా 'స్వయం ప్రకాశే వస్తుని తదుపరాగ విశేషాః సర్వైః శబ్దైః నిషిధ్యన్తే' ఇతి వదతా, కే తే శబ్దాః నిషేధకాః? ఇతి వక్తవ్యమ్.

"వాచారంభణం వికారో నామధేయం మృత్తికేత్యేవ సత్యం" ఇతి వికార నామధేయయోః వాచారంభణ మాత్రత్వాత్, యత్ తత్ర కారణతయా ఉపలక్ష్యతే వస్తు మాత్రమ్, తదేవ సత్యం, అన్యత్ అసత్యం ఇతి ఇయం శ్రుతిః వదతి - ఇతి చేత్,

న ఏతత్ ఉపపద్యతే.

ఏకస్మిన్ విజ్ఞాతే సర్వమిదం విజ్ఞాతం భవతి ఇతి ప్రతిజ్ఞాతే, అన్యజ్ఞానేన అన్యజ్ఞాన అసంభవం మన్వానస్య ఏకమేవ వస్తు వికారాద్యవస్థా విశేషేణ పారమార్థికేనైవ నానారూప మవస్థితం చేత్, తత్ర ఏకస్మిన్ విజ్ఞాతే తస్మాత్ విలక్షణ సంస్థానాన్తరం అపి తదేవ - ఇతి తత్ర దృష్టాన్తః అయం నిదర్శితః. న అత్ర కస్యచిత్ విశేషస్య నిషేధకః కోఽపి శబ్దః దృశ్యతే.

వాచారంభణం ఇతి - వాచా - వ్యవహారేణ, ఆరభ్యతే ఇతి ఆరంభణం. పిండ రూప సంస్థితాయాః మృత్తికాయాః నామ చ అన్యత్, వ్యవహారశ్చ అన్యః.

ఘట శరావాది రూపేణ అవస్థితాయాః తస్యాః ఏవ మృత్తికాయాః అన్యాని నామాని, వ్యవహారాశ్చ అన్యాదృశాః. తథా అపి, సర్వత్ర మృత్తికా ద్రవ్యమ్ ఏకమేవ నానా సంస్థాన - నానా నామధేయాభ్యాం, నానా వ్యవహారేణ చ ఆరభ్యతే ఇతి - ఏతదేవ సత్యమ్ ఇత్యనేన అన్యజ్ఞానేన అన్యజ్ఞాన సంభవో నిదర్శితః. న అత్ర కించిత్ వస్తు నిషిధ్యతే ఇతి. పూర్వమేవ అయమర్థః ప్రపంచితః.

అపి చ ''యేనాశ్రుతం శ్రుతమ్'' ఇత్యాదినా బ్రహ్మ వ్యతిరిక్తస్య సర్వస్య మిథ్యాత్వం ప్రతిజ్ఞాతం చేత్, ''యథా సోమ్యేకేన మృత్పిండేన'' ఇత్యాది దృష్టాన్తః సాధ్య వికలః స్యాత్.

రజ్జు సర్పాదివత్ మృత్తికా వికారస్య ఘటశరావాదేః అసత్యత్వమ్, శ్వేతకేతోః శుశ్రూషోః ప్రమాణాన్తరేణ యుక్త్యా చ అసిద్ధమితి ఏతదపి సిసాధయిషితమ్ ఇతి చేత్, 'యథా' ఇతి దృష్టాన్త తయా ఉపాదానమ్ న ఘటతే.

సదేవ, ఏకమేవ, ఇతి అవధారణ ద్వయేన అద్వితీయమ్ ఇత్యనేన చ సన్మాత్రాతిరేకి సజాతీయ విజాతీయాః సర్వే విశేషాః నిషిధ్యన్తే ఇతి ప్రతీయతే - ఇతి చేత్....

నైత దేవమ్.

కార్య కారణ భావ అవస్థాద్వయ అవస్థితస్య ఏకస్య వస్తునః ఏకావస్థా అవస్థితస్య జ్ఞానేన అవస్థాన్తర అవస్థితస్యాపి వస్తు ఐక్యేన జ్ఞాతతామ్ - దృష్టాన్తేన దర్శయిత్వా, శ్వేతకేతోః అప్రజ్ఞాతం, సర్వస్య బ్రహ్మకారణత్వం చ వక్తుం "సదేవ సోమ్యేదమ్" ఇతి ఆరబ్ధమ్ "ఇదమగ్రే సదేవ ఆసీత్" ఇతి.

అగ్రే ఇతి కాల విశేషః - ఇదం శబ్ద వాచ్యస్య ప్రపంచస్య సదాపత్తి రూపాం క్రియాం సత్ ద్రవ్యతాం చ వదతి. 'ఏకమేవ' ఇతి చ అస్య నానా నామరూప వికార ప్రహాణమ్.

ఏతస్మిన్ ప్రతిపాదితే అస్య జగతః సత్ ఉపాదానతా ప్రతిపాదితా భవతి. అన్యత్ర ఉపాదాన కారణస్య స్వ వ్యతిరిక్త అధిష్ఠాతృ అపేక్షా దర్శనే అపి, సర్వ విలక్షణత్వాత్, అస్య సర్వజ్ఞస్య బ్రహ్మణః సర్వశక్తి యోగో న విరుద్ధః ఇతి 'అద్వితీయ' పదమ్ అధిష్ఠాత్రన్తరం నివారయతి.

సర్వశక్తి యుక్తత్వాదేవ బ్రహ్మణః కాశ్చన శ్రుతయః ప్రథమం ఉపాదాన కారణత్వం ప్రతిపాద్య, నిమిత్త కారణమపి తదేవ ఇతి ప్రతిపాదయన్తి, యథా ఇయం శ్రుతిః.

అన్యాశ్చ శ్రుతయః బ్రహ్మణః నిమిత్త కారణతాం అనుజ్ఞాయ

తస్య ఉపాదానతాది కథం ఇతి పరిచోద్య సర్వశక్తి యుక్తత్వాత్ ఉపాదాన కారణం, తదితర అశేష ఉపకరణం చ బ్రహ్మైవ ఇతి పరిహరన్తి.

"కిం స్విద్ వనం? క ఉ స వృక్ష ఆసీత్? యతో ద్యావా పృథివీ నిష్టతక్షుః, మనీషిణో మనసా పృచ్ఛతే దు తత్ యదధ్య తిష్ఠద్భువనాని ధారయన్", "బ్రహ్మ వనం బ్రహ్మ స వృక్ష ఆసీత్ యతో ద్యావా పృథివీ నిష్టతక్షుః, మనీషిణో మనసా విబ్రవీమి వః బ్రహ్మాధ్యతిష్ఠత్ భువనాని ధారయన్" ఇతి సామాన్యతో దృష్టేన విరోధం ఆశంక్య బ్రహ్మణః సర్వ విలక్షణత్వేన పరిహారః ఉక్తః.

అతః "సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీత్" ఇత్యత్రాపి 'అగ్రే' ఇత్యాది అనేక విశేషాః బ్రహ్మణః ప్రతిపాదితాః.

భవత్ అభిమత విశేష నిషేధ వాచీ కోఽపి శబ్దః న దృశ్యతే.

ప్రత్యుత జగత్ బ్రహ్మణోః కార్యకారణ భావ జ్ఞాపనాయ 'అగ్రే' ఇతి కాల విశేష సద్భావః. 'ఆసీత్' ఇతి క్రియా విశేషః. జగత్ ఉపాదానతా, జగత్ నిమిత్తతా చ నిమిత్త ఉపాదానయోః భేద నిరసనేన తస్యైవ బ్రహ్మణః సర్వశక్తి యోగశ్చ ఇతి అప్రజ్ఞాతాః సహస్రశః విశేషాః ఏవ ప్రతిపాదితాః.

యతో వాస్తవ కార్యకారణ భావాది జ్ఞాపనే ప్రవృత్తం ఇదం అత ఏవ "అసదేవేదమగ్ర ఆసీత్" ఇతి ఆరభ్య అసత్కార్య వాద

నిషేధశ్చ క్రియతే.

"కుతస్తు ఖలు సోమ్యైవం స్యాత్" ఇతి ప్రాక్ అసతః ఉత్పత్తిః అహేతుకా ఇత్యర్థః. తదేవ ఉపపాదయతి "కథ మసతః సజ్జాయేత" ఇతి. అసతః ఉత్పన్నమ్ అసదాత్మక మేవ భవతి ఇత్యర్థః, యథా మృద ఉత్పన్నం ఘటాదికం మృదాత్మకం, సత ఉత్పత్తిః నామ వ్యవహార విశేష హేతుభూతః అవస్థా విశేష యోగః.

ఏతదుక్తం భవతి - ఏకమేవ కారణ భూత ద్రవ్యమ్ అవస్థాంతర యోగేన కార్యమ్ ఇత్యుచ్యతే ఇతి, ఏక విజ్ఞానేన సర్వ విజ్ఞానం ప్రతిపిపాదయిషితమ్. తత్ అసత్ కార్య వాదే న సేత్స్యతి.

తథాహి నిమిత్త, సమవాయి, అసమవాయి ప్రభృతిభిః కారణైః అవయవ్యాఖ్యం కార్యం ద్రవ్యాన్తరమేవ ఆరభ్యతే ఇతి. కారణ భూతాత్ వస్తునః కార్యస్య వస్త్వంతరత్వాత్, న తత్ జ్ఞానేన అస్య జ్ఞాతతా కథమపి సంభవతి ఇతి.

కథమ్ అవయవి ద్రవ్యాన్తరం నిరస్యతే ఇతిచేత్,

కారణగత అవస్థాన్తర యోగస్య ద్రవ్యాంతర ఉత్పత్తి వాదినః సంప్రతిపన్నస్యైవ ఏకత్వ నామాన్తర వ్యవహారాన్తరాదేః ఉప పాదకత్వాత్, ద్రవ్యాంతర అదర్శనాత్ చ ఇతి కారణమేవ అవస్థాన్తరాపన్నం కార్యం ఇత్యుచ్యతే ఇతి ఉక్తమ్.

నను, నిరధిష్ఠాన భ్రమ అసంభవ జ్ఞాపనాయ అసత్

కార్యవాద నిరాసః క్రియతే.

తథాహి - ఏకం చిత్ రూపం సత్యమేవ అవిద్యా శబలితం జగత్ రూపేణ వివర్తతే ఇతి అవిద్యా ఆశ్రయత్వాయ మూల కారణం సత్యమ్ ఇతి అభ్యుపగన్తవ్యమ్ ఇతి అసత్ కార్యవాద నిరాసః.

నైత దేవమ్.

ఏక విజ్ఞానేన సర్వ విజ్ఞాన ప్రతిజ్ఞా దృష్టాన్త ముఖేన సత్కార్య వాదస్యైవ ప్రసక్తత్వాత్ ఇతి ఉక్తమ్. భవత్ పక్షే, నిరధిష్ఠాన భ్రమ అసంభవస్య దురుపపాదత్వాత్ చ.

యస్య హి చేతనగతో దోషః పారమార్థికః, దోషాశ్రయత్వం చ పారమార్థికం. తస్య పారమార్థిక దోషేణ యుక్తస్య అపారమార్థిక గంధర్వ నగరాది దర్శనం ఉపపన్నమ్.

యస్య తు దోషశ్చ అపారమార్థికః, దోషాశ్రయత్వం చ అపారమార్థికం, తస్య అపారమార్థికేనాపి ఆశ్రయేణ తత్ ఉపపన్నం ఇతి భవత్ పక్షే న నిరధిష్ఠాన భ్రమ అసంభవః.

శోధక వాక్యేషు అపి "సత్యం జ్ఞాన మనన్తం బ్రహ్మ", "ఆనందో బ్రహ్మ" ఇత్యాదిషు సామానాధికరణ్య వ్యుత్పత్తి సిద్ధ అనేక గుణ విశిష్ట ఏకార్థ అభిధానం అవిరుద్ధం - ఇతి సర్వగుణ విశిష్టం బ్రహ్మ అభిధీయతే ఇతి పూర్వమేవ ఉక్తమ్.

"అథాత ఆదేశో నేతి నేతి" ఇతి బహుధా నిషేధః దృశ్యతే ఇతి చేత్, కిమత్ర నిషిధ్యతే? ఇతి వక్తవ్యమ్.

"ద్వేవావ బ్రహ్మణో రూపే మూర్తం చ అమూర్తమేవ చ" ఇతి మూర్త అమూర్తాత్మకః ప్రపంచః సర్వః అపి నిషిధ్యతే ఇతి చేత్, బ్రహ్మణో రూపతయా అప్రజ్ఞాతం సర్వం రూపతయా ఉపదిశ్య పునః తదేవ నిషేద్ధుం అయుక్తమ్, 'ప్రక్షాళనాత్ హి పంకస్య దూరాత్ అస్పర్శనం వరం' ఇతి న్యాయాత్.

కః తర్హి నిషేధక వాక్యార్థః? సూత్రకారః స్వయమేవ వదతి. "ప్రకృతైతావత్త్వం హి ప్రతిషేధతి తతో బ్రవీతి చ భూయః" ఇతి.

ఉత్తరత్ర - "అథ నామధేయం, సత్యస్య సత్యమితి, ప్రాణావై సత్యమ్, తేషామేష సత్యమ్" ఇత్యాదినా గుణగణస్య ప్రతిపాదితత్వాత్ పూర్వ ప్రకృతైః 'తావన్మాత్రం న భవతి బ్రహ్మ' ఇతి బ్రహ్మణః ఏతావన్మాత్రతా ప్రతిషిధ్యతే ఇతి సూత్రస్య అర్థః.

"నేహ నానాస్తి కించన" ఇత్యాదినా నానాత్వ ప్రతిషేధః ఏవ దృశ్యతే ఇతి చేత్, అత్రాపి ఉత్తరత్ర "సర్వస్య వశీ సర్వస్యేశానః" ఇతి సత్యసంకల్పత్వ సర్వేశ్వరత్వ ప్రతిపాదనాత్.

చేతనాచేతన వస్తు శరీరః ఈశ్వరః ఇతి సర్వ ప్రకార సంస్థితః సర్వేశ్వరః సః ఏకః ఏవ ఇతి, తత్ ప్రత్యనీక అబ్రహ్మాత్మక నానాత్వం ప్రతిషిద్ధం, న భవదభిమతం.

సర్వాసు ఏవం ప్రకారాసు శ్రుతిషు ఇయమేవ రీతిః ఇతి, న క్వచిదపి బ్రహ్మణః సవిశేషత్వ నిషేధ వాచీ కోఽపి శబ్దః దృశ్యతే.

అపి చ 'నిర్విశేష జ్ఞానమాత్రం బ్రహ్మ, తత్ చ ఆచ్ఛాదికా అవిద్యా తిరోహిత స్వస్వరూపం, స్వగత నానాత్వం పశ్యతి' ఇతి అయం అర్థః న ఘటతే.

తిరోధానం నామ ప్రకాశ నివారణమ్. స్వరూపాతిరేకి ప్రకాశ ధర్మ అనభ్యుపగమేన ప్రకాశస్య ఏవ స్వరూపత్వాత్ స్వరూప నాశః ఏవ స్యాత్.

ప్రకాశ పర్యాయం జ్ఞానం నిత్యం, స చ ప్రకాశః అవిద్యా తిరోహితః ఇతి బాలిశ భాషితం ఇదం. అవిద్యయా ప్రకాశః తిరోహితః ఇతి ప్రకాశోత్పత్తి ప్రతిబన్ధో వా? విద్యమానస్య వినాశో వా? ప్రకాశస్య అనుత్పాద్యత్వాత్ వినాశః ఏవ స్యాత్.

ప్రకాశః నిత్యః, నిర్వికారః తిష్ఠతి ఇతి చేత్, సత్యామపి అవిద్యాయాం బ్రహ్మణి న కించిత్ తిరోహితం ఇతి, నానాత్వం పశ్యతి ఇతి భవతాం అయం వ్యవహారః సత్సు అనిర్వచనీయః ఏవ.

నను చ, భవతః అపి విజ్ఞాన స్వరూప ఆత్మా అభ్యుపగంతవ్యః, స చ స్వయం ప్రకాశః. తస్య దేవాది స్వరూపాత్మాభిమానే స్వరూప ప్రకాశ తిరోధానం అవశ్య ఆశ్రయణీయమ్. స్వరూప ప్రకాశే సతి స్వాత్మని ఆకారాన్తర అధ్యాస అయోగాత్. అతః భవతశ్చ సమానః అయం దోషః.

కించ అస్మాకం ఏకస్మిన్ ఏవ ఆత్మని భవత్ ఉదీరితం దుర్ఘటత్వమ్. భవతామ్ ఆత్మ ఆనన్త్య అభ్యుపగమాత్ సర్వేషు అయం దోషః పరిహరణీయః.

అత్ర ఉచ్యతే.

స్వభావతః మల ప్రత్యనీక అనన్త జ్ఞానానందైక స్వరూపం, స్వాభావిక అనవధిక అతిశయ అపరిమిత ఉదార గుణసాగరం, నిమేష కాష్ఠా కలా ముహూర్తాది పదార్థ పర్యన్త అపరిమిత వ్యవచ్ఛేద స్వరూప సర్వోత్పత్తి స్థితి వినాశాది సర్వ పరిణామ నిమిత్త భూత కాలకృత పరిణామ అస్పృష్ట అనంత మహావిభూతి, స్వ లీలా పరికర స్వాంశభూత అనన్త బద్ధ ముక్త నానావిధ చేతన, తత్ భోగ్య భూత అనన్త విచిత్ర పరిణామ శక్తి చేతనేతర వస్తు జాత అంతర్యామిత్వ కృత సర్వ శరీరత్వ సర్వప్రకార అవస్థాన అవస్థితమ్, పరం బ్రహ్మ చ వేద్యం, తత్ సాక్షాత్కార క్షమ భగవత్ ద్వైపాయన, పరాశర, వాల్మీకి, మను, యాజ్ఞవల్క్య, గౌతమ, ఆపస్తంబ ప్రభృతి మునిగణ ప్రణీత విధి, అర్థవాద మంత్ర రూప వేదమూల ఇతిహాస పురాణ ధర్మశాస్త్ర ఉపబృంహిత పరమార్థ భూత అనాది నిధన అవిచ్ఛిన్న పాఠ సంప్రదాయ ఋుక్, యజుస్, సామ, అథర్వ రూప అనన్త శాఖం వేదం చ అభ్యుపగచ్ఛతాం అస్మాకం కిం న సేత్స్యతి?

యథోక్తం భగవతా ద్వైపాయనేన మహాభారతే - ‘‘యో మామజ మనాదిం చ వేత్తి లోక మహేశ్వరమ్’’, ‘‘ద్వావిమౌ పురుషౌ

లోకే క్షరశ్చాక్షర ఏవ చ, క్షరస్సర్వాణి భూతాని కూటస్థోఽక్షర ఉచ్యతే", "ఉత్తమః పురుషస్త్వన్యః పరమాత్మే త్యుదాహృతః, యో లోక త్రయ మావిశ్య బిభర్త్యవ్యయ ఈశ్వరః", "కాలం స పచతే తత్ర న కాలస్తత్ర వై ప్రభుః, ఏతే వై నిరయాస్తాత స్థానస్య పరమాత్మనః", "అవ్యక్తాది విశేషాన్తం పరిణామర్ధి సంయుతమ్, క్రీడా హరేరిదం సర్వం క్షర ఇత్యవధార్యతామ్", "కృష్ణ ఏవ హి లోకానాం ఉత్పత్తి రపిచావ్యయః, కృష్ణస్య హి కృతే భూతమ్, ఇదం విశ్వం చరాచరమ్"- ఇతి. కృష్ణస్య హి కృతే ఇతి కృష్ణస్య శేషభూతం ఇత్యర్థః.

భగవతా పరాశరేణాపి ఏవం ఉక్తమ్ - "శుద్ధే మహా విభూత్యాఖ్యే పరే బ్రహ్మణి శబ్ద్యతే, మైత్రేయ భగవచ్ఛబ్దః సర్వకారణ కారణే", "జ్ఞాన శక్తి బలైశ్వర్య వీర్య తేజాంస్యశేషతః, భగవత్ శబ్ద వాచ్యాని వినా హేయైర్గుణాదిభిః", "ఏవమేష మహాశబ్దో మైత్రేయ భగవానితి, పరమబ్రహ్మ భూతస్య వాసుదేవస్య నాన్యగః," "తత్ర పూజ్య పదార్థోక్తి పరిభాషా సమన్వితః, శబ్దోఽయం నోపచారేణ, త్వన్యత్ర హ్యుపచారతః", "ఏవం ప్రకారమమలం సత్యం వ్యాపక మక్షయం, సమస్త హేయ రహితం విష్ణ్వాఖ్యం పరమం పదం", "కలాముహూర్తాది మయశ్చ కాలో, న యద్విభూతేః పరిణామ హేతుః", "క్రీడతో బాలకస్యేవ చేష్టామ్ తస్య నిశామయ" ఇతి.

మనునా అపి "ప్రశాసితారం సర్వేషాం అణీయాంసం అణీయసామ్" ఇత్యాద్యుక్తమ్. యాజ్ఞవల్క్యేన అపి "క్షేత్రజ్ఞస్య ఈశ్వర

జ్ఞానాత్ విశుద్ధిః పరమా మతా'' ఇత్యాది. ఆపస్తంబేన అపి ''పూః ప్రాణినః సర్వ గుహాశయస్య'' ఇతి. సర్వే ప్రాణినః, గుహాశయస్య పరమాత్మనః, పూః - పురమ్ - శరీరమ్ ఇత్యర్థః. ప్రాణినః ఇతి జీవాత్మక భూత సంఘాతాః.

నను చ, కిమనేన ఆడంబరేణ? చోద్యం తు న పరిహృతమ్- ఉచ్యతే.

ఏవం అభ్యుపగచ్ఛతామ్ అస్మాకమ్, ఆత్మ ధర్మ భూతస్య చైతన్యస్య స్వాభావికస్యాపి కర్మణా పారమార్థికం సంకోచం వికాసం చ బ్రువతాం, సర్వం ఇదం పరిహృతమ్.

భవతస్తు ప్రకాశః ఏవ స్వరూపమితి - ప్రకాశో న ధర్మభూతః. తస్య సంకోచో వికాసో వా న అభ్యుపగమ్యతే. ప్రకాశ ప్రసర అనుత్పత్తి మేవ తిరోధానభూతాః కర్మాదయః కుర్వన్తి.

అవిద్యాచేత్ తిరోధానం, తిరోధాన భూతయా తయా స్వరూప భూత ప్రకాశ నాశః పూర్వమేవ ఉక్తః. అస్మాకం చ అవిద్యా రూపేణ కర్మణా స్వరూప నిత్య ధర్మభూతజ్ఞాన ప్రకాశః సంకుచితః - తేన దేవాది రూప ఆత్మాభిమానో భవతి ఇతి విశేషః.

యథోక్తమ్ - ''అవిద్యా కర్మ సంజ్ఞాన్యా తృతీయా శక్తిః ఇష్యతే, యయా క్షేత్రజ్ఞ శక్తిః సా వేష్టితా నృప సర్వగా సంసార తాపానఖిలాన్ అవాప్నోత్యతి సంతతాన్, తయా తిరోహితత్వాత్ చ శక్తిః క్షేత్రజ్ఞ

సంజ్ఞితా, సర్వభూతేషు భూపాల తారతమ్యేన వర్తతే'' ఇతి.....

..... క్షేత్రజ్ఞానాం స్వ ధర్మభూతజ్ఞానస్య కర్మ సంజ్ఞయా అవిద్యయా సంకోచం వికాసం చ దర్శయతి.

అపి చ ఆచ్ఛాదికా అవిద్యా శ్రుతిభిశ్చ, ఐక్యోపదేశ బలాత్ చ బ్రహ్మ స్వరూప తిరోధాన హేతు దోష రూపా ఆశ్రీయతే. తస్యాశ్చ మిథ్యారూపత్వేన, ప్రపంచవత్ స్వ దర్శన మూల దోష అపేక్షత్వాత్, న సా మిథ్యా దర్శన మూల దోషః స్యాత్ ఇతి బ్రహ్మైవ మిథ్యా దర్శన మూలం స్యాత్.

తస్యాశ్చ అనాదిత్వేఽపి మిథ్యారూపత్వాత్ ఏవ బ్రహ్మ దృశ్యత్వేనైవ అనాదిత్వాత్ తద్దర్శన మూల పరమార్థ దోష అనభ్యుపగమాత్ చ బ్రహ్మైవ తత్ దర్శన మూలం స్యాత్. తస్య నిత్యత్వాత్ అనిర్మోక్షః ఏవ.

అతః ఏవ ఇదమపి నిరస్తమ్ - ఏకమేవ శరీరం జీవవత్, నిర్జీవాని ఇతరాణి శరీరాణి, యథా స్వప్న దృష్ట నానా విధ శరీరాణాం నిర్జీవత్వమ్, తత్ర స్వప్నే ద్రష్టుః శరీరం ఏకమేవ జీవవత్, తస్య స్వప్న వేలాయాం దృశ్యభూత నానావిధ అనన్త శరీరాణాం నిర్జీవత్వం ఏవ. అనేన ఏకేనైవ అన్యేషాం జీవానాం శరీరాణాఞ్చ పరికల్పితత్వాత్ జీవాః మిథ్యా భూతాః ఇతి.

బ్రహ్మణా స్వస్వరూప వ్యతిరిక్తస్య జీవభావస్య సర్వ శరీరాణాం చ కల్పితత్వాత్, ఏకస్మిన్ అపి శరీరే శరీరవత్ జీవ

సద్భావస్య మిథ్యా రూపత్వాత్, సర్వాణి శరీరాణి మిథ్యా రూపాణి. తత్ర జీవ భావశ్చ మిథ్యా రూపః ఇతి, ఏకస్య శరీరస్య తత్ర జీవ సద్భావస్య చ న కశ్చిత్ విశేషః.

అస్మాకం తు స్వప్నే ద్రష్టుః శరీరస్య తస్మిన్ ఆత్మ సద్భావస్య చ ప్రబోధ వేలాయాం అబాధితత్వాత్, అన్యేషాం శరీరాణాం తద్గత జీవానాం చ బాధితత్వాత్ తే సర్వే మిథ్యాభూతాః, స్వ శరీరం ఏకం తస్మిన్ జీవభావశ్చ పరమార్థః ఇతి విశేషః.

అపిచ కేన వా అవిద్యా నివృత్తిః? సా చ కీదృశీ? ఇతి వివేచనీయమ్.

ఐక్య జ్ఞానమ్ నివర్తకమ్, నివృత్తిశ్చ అనిర్వచనీయ ప్రత్యనీక ఆకారా ఇతి చేత్, అనిర్వచనీయ ప్రత్యనీకం నిర్వచనీయం.

తత్ చ సత్ వా? అసత్ వా? ద్విరూపం వా? కోట్యంతరం న విద్యతే. బ్రహ్మ వ్యతిరేకేణ ఏతత్ అభ్యుపగమే, పునరపి అవిద్యా న నివృత్తా స్యాత్.

బ్రహ్మైవ చేత్ నివృత్తిః, తత్ ప్రాగపి అవిశిష్టమితి వేదాన్త జ్ఞానాత్ పూర్వమేవ నివృత్తిః స్యాత్. ఐక్య జ్ఞానం నివర్తకం, తత్ అభావాత్ సంసారః ఇతి భవద్దర్శనం విహన్యతే,

కించ, నివర్తక జ్ఞాన స్యాపి అవిద్యా రూపత్వాత్, తత్ నివర్తనం కేన ఇతి వక్తవ్యమ్.

నివర్తక జ్ఞానం స్వేతర సమస్త భేదం నివర్త్య క్షణికత్వాత్ ఏవ స్వయమేవ నశ్యతి, దావానల విషనాశన విషాన్తరవత్ ఇతిచేత్, న.

నివర్తక జ్ఞానస్య బ్రహ్మ వ్యతిరిక్తత్వేన తత్ స్వరూప, తత్ ఉత్పత్తి, వినాశానాం మిథ్యా రూపత్వాత్, తత్ వినాశరూపా అవిద్యా తిష్ఠత్యేవేతి, తద్వినాశ దర్శనస్య నివర్తకం వక్తవ్యమేవ. దావాగ్ని ఆదీనాం అపి పూర్వావస్థా విరోధి పరిణామ పరంపరా అవర్జనీయః ఏవ.

అపిచ చిన్మాత్ర బ్రహ్మ వ్యతిరిక్త కృత్స్న నిషేధ విషయ జ్ఞానస్య కోఽయం జ్ఞాతా?

అధ్యాసరూపః ఇతిచేత్, న.

తస్య నిషేధ్యతయా నివర్తక జ్ఞాన కర్మత్వాత్, తత్ కర్తృత్వ అనుపపత్తేః.

బ్రహ్మ స్వరూపం ఏవ ఇతి చేత్, న.

బ్రహ్మణః నివర్తక జ్ఞానం ప్రతి జ్ఞాతృత్వం కిమ్ స్వరూపమ్? ఉత అధ్యస్తమ్?

అధ్యస్తమ్ చేత్, అయం అధ్యాసః తన్మూల అవిద్యాన్తరం చ నివర్తక జ్ఞాన అవిషయతయా తిష్ఠతి ఏవ.

తత్ నివర్తకాన్తర అభ్యుపగమే తస్యాపి త్రిరూపతయా

అనవస్థైవ. సర్వస్య హి జ్ఞానస్య త్రిరూపత్వ విరహే జ్ఞానత్వ మేవ హీయతే, కస్యచిత్ కంచన అర్థ విశేషం ప్రతి సిద్ధి రూపత్వాత్.

జ్ఞానస్య త్రిరూపత్వ విరహే భవతాం స్వరూప భూత జ్ఞానవత్ నివర్తక జ్ఞానమపి అనివర్తకం స్యాత్.

బ్రహ్మ స్వరూపస్యైవ జ్ఞాతృత్వ అభ్యుపగమే అస్మదీయ పక్షః ఏవ పరిగృహీతః స్యాత్.

నివర్తక జ్ఞాన స్వరూప జ్ఞాతృత్వం చ స్వ నివర్త్యాన్తర్గతమ్ ఇతి వచనం, భూతల వ్యతిరిక్తం కృత్స్నం ఛిన్నం దేవదత్తేన ఇతి అస్యామేవ ఛేదన క్రియాయాం, అస్యాః ఛేదన క్రియాయాః ఛేత్తృత్వస్య చ ఛేద్యాన్తర్భావ వచనవత్ ఉపహాస్యమ్.

అపి చ నిఖిల భేద నివర్తనం ఇదం ఐక్య జ్ఞానం కేన జాతం? ఇతి వివేచనీయమ్.

శ్రుత్యా ఏవ ఇతిచేత్, న.

తస్యాః బ్రహ్మ వ్యతిరిక్తాయాః అవిద్యా పరికల్పితత్వాత్ ప్రపంచ బాధక జ్ఞానోత్పాదకత్వం న సంభవతి.

తథాహి దుష్టకారణ జాతమపి రజ్జు సర్ప జ్ఞానం దుష్ట కారణ జన్యేన 'రజ్జుః ఇయం, న సర్పః' ఇతి జ్ఞానేన న బాధ్యతే. రజ్జు సర్ప జ్ఞాన భయే వర్తమానే, కేనచిత్ భ్రాన్తేన పురుషేణ 'రజ్జుః ఇయం, న సర్పః' ఇత్యుక్తే అపి, 'అయం భ్రాన్తః' ఇతి జ్ఞానే సతి, తత్ వచనం

రజ్జు సర్ప జ్ఞానస్య బాధకం న భవతి. భయం చ న నివర్తతే.

ప్రయోజక జ్ఞానవతః శ్రవణ వేలాయాం ఏవ హి బ్రహ్మ వ్యతిరిక్తత్వేన శ్రుతేః అపి భ్రాన్తి మూలత్వం జ్ఞాతమ్ ఇతి.

కించ, నివర్తక జ్ఞానస్య జ్ఞాతుః, తత్ సామగ్రీ భూత శాస్త్రస్య చ బ్రహ్మ వ్యతిరిక్తతయా యది బాధ్యత్వం ఉచ్యతే, హన్త! తర్హి ప్రపంచ నివృత్తేః మిథ్యాత్వం ఆపతతి ఇతి ప్రపంచస్య సత్యతా స్యాత్.

స్వప్న దృష్ట పురుష వాక్యావగత పుత్రాది మరణస్య మిథ్యాత్వేన పుత్రాది సత్యతావత్.

కించ, తత్త్వమస్యాది వాక్యం న ప్రపంచస్య బాధకం, భ్రాన్తి మూలత్వాత్. భ్రాన్త ప్రయుక్త రజ్జు సర్ప బాధక వాక్యవత్.

నను చ, స్వప్నే కస్మింశ్చిత్ భయే వర్తమానే స్వప్న దశాయాం ఏవ 'అయం స్వప్నః' ఇతి జ్ఞాతే సతి, పూర్వభయ నివృత్తిః దృష్టా. తద్వత్ అత్రాపి సంభవతి ఇతి.

నైవమ్. స్వప్న వేలాయాం ఏవ 'సోఽపి స్వప్నః' ఇతి జ్ఞాతే సతి, పునః భయ అనివృత్తిః ఏవ దృష్టా ఇతి న కశ్చిత్ విశేషః. శ్రవణ వేలాయాం ఏవ 'సోఽపి స్వప్నః' ఇతి జ్ఞాతం ఏవ ఇత్యుక్తమ్.

యదపి చ ఇదం ఉక్తమ్ - భ్రాన్తి పరికల్పితత్వేన మిథ్యారూపమపి శాస్త్రమ్ 'సత్ - అద్వితీయం బ్రహ్మ' ఇతి బోధయతి.

తస్య సతః బ్రహ్మణః విషయస్య పశ్చాత్తన బాధా అదర్శనాత్, బ్రహ్మ సుస్థితమేవ ఇతి - తత్ అయుక్తమ్. శూన్యమేవ తత్త్వం ఇతి వాక్యేన తస్యాపి బాధితత్వాత్.

'ఇదం భ్రాన్తిమూలం వాక్యం' ఇతి చేత్, 'సత్ అద్వితీయం బ్రహ్మ' ఇతి వాక్యమపి భ్రాన్తిమూలం ఇతి త్వయైవ ఉక్తమ్, పశ్చాత్తన బాధా అదర్శనం తు సర్వ శూన్య వాక్యస్యైవ ఇతి విశేషః.

సర్వశూన్య వాదినః, బ్రహ్మ వ్యతిరిక్త వస్తు మిథ్యాత్వ వాదినశ్చ స్వపక్ష సాధన ప్రమాణ పారమార్థ్య అనభ్యుపగమేన అభియుక్తైః వాద అనధికారః ఏవ ప్రతి పాదితః, 'అధికారో అనుపాయత్వాత్ న వాదే శూన్యవాదినః, - ఇతి.

అపి చ, ప్రత్యక్ష దృష్టస్య ప్రపంచస్య మిథ్యాత్వం కేన ప్రమాణేన సాధ్యతే?

ప్రత్యక్షస్య దోషమూలత్వేన అన్యథా సిద్ధి సంభవాత్, నిర్దోషం శాస్త్రం అనన్యథా సిద్ధం ప్రత్యక్షస్య బాధకమ్ - ఇతిచేత్, కేన దోషేణ జాతం ప్రత్యక్షం అనన్త భేద విషయమ్? ఇతి వక్తవ్యమ్.

'అనాది భేద వాసనాఖ్య దోష జాతం ప్రత్యక్షమ్' ఇతి చేత్, హన్త! తర్హి అనేనైవ దోషేణ జాతం శాస్త్రమపి ఇతి ఏక దోష మూలత్వాత్ శాస్త్ర ప్రత్యక్షయోః న బాధ్య బాధక భావ సిద్ధిః.

ఆకాశ, వాయ్వాది భూత, తదారబ్ధ శబ్ద స్పర్శాది యుక్త మనుష్యత్వాది సంస్థాన సంస్థిత పదార్థ గ్రాహి ప్రత్యక్షమ్.

శాస్త్రం తు, ప్రత్యక్షాది అపరిచ్ఛేద్య సర్వాన్తరాత్మత్వ సత్యత్వాది అనన్త విశేషణ విశిష్ట బ్రహ్మ స్వరూప, తత్ ఉపాసనాది ఆరాధన ప్రకార, తత్ ప్రాప్తి పూర్వక, తత్ ప్రసాద లభ్య ఫల విశేష, తత్ అనిష్ట కరణ మూల నిగ్రహ విశేష విషయమ్ - ఇతి శాస్త్ర ప్రత్యక్షయోః న విరోధః.

అనాది నిధన అవిచ్ఛిన్న పాఠ సంప్రదాయతాది అనేక గుణ విశిష్టస్య శాస్త్రస్య బలీయస్త్వం వదతా, ప్రత్యక్ష పారమార్థ్యం అవశ్యం అభ్యుపగంతవ్యమ్ - ఇతి అలం అనేన శ్రుతి శత వితతి వాతవేగ పరాహత కుదృష్టి దుష్ట యుక్తి జాల తూల నిరసనేన - ఇతి ఉపరమ్యతే.

అథ భాస్కర మత నిరాకరణమ్

ద్వితీయే తు పక్షే ఉపాధి బ్రహ్మ వ్యతిరిక్త వస్త్వంతర అనభ్యుపగమాత్, బ్రహ్మణి ఏవ ఉపాధి సంసర్గాత్, ఔపాధికాః సర్వే దోషాః బ్రహ్మణి ఏవ భవేయుః, తతశ్చ అపహత పాప్మత్వాది నిర్దోష శ్రుతయః సర్వాః విహన్యన్తే.

యథా, ఘటాకాశాదేః పరిచ్ఛిన్నతయా మహాకాశాత్ వైలక్షణ్యం, పరస్పర భేదశ్చ దృశ్యతే, తత్రస్థాః దోషాః వా, గుణాః వా అనవచ్ఛిన్నే మహాకాశే న సంబధ్యన్తే. ఏవమ్ ఉపాధి కృత భేద వ్యవస్థిత జీవగతాః దోషాః అనుపహితే పరే బ్రహ్మణి న సంబధ్యన్తే - ఇతిచేత్,

నైతదుపపద్యతే. నిరవయవస్య ఆకాశస్య అనవచ్ఛేద్యస్య ఘటాదిభిః ఛేద అసంభవాత్, తేనైవ ఆకాశేన ఘటాదయః సంయుక్తాః

ఇతి, బ్రహ్మణో అపి అచ్ఛేద్యత్వాత్ బ్రహ్మైవ ఉపాధి సంయుక్తం స్యాత్.

ఘట సంయుక్త ఆకాశ ప్రదేశః అన్యస్మాత్ ఆకాశ ప్రదేశాత్ భిద్యతే ఇతిచేత్, ఆకాశస్య ఏకస్యైవ ప్రదేశ భేదేన ఘటాది సంయోగాత్, ఘటాదౌ గచ్ఛతి, తస్య చ ప్రదేశస్య అనియమః ఇతి. తద్వత్ బ్రహ్మణి ఏవ ప్రదేశ భేద అనియమేన ఉపాధి సంసర్గాత్ ఉపాధౌ గచ్ఛతి. సంయుక్త వియుక్త బ్రహ్మప్రదేశ భేదాచ్చ బ్రహ్మణ్యేవ ఉపాధి సంసర్గః క్షణే క్షణే బంధో మోక్షశ్చ భవతి ఇతి సన్తః పరిహసన్తి.

నిరవయవస్య ఆకాశస్యైవ శ్రోత్రేంద్రియత్వేపి ఇంద్రియ వ్యవస్థావత్ బ్రహ్మణ్యపి వ్యవస్థా ఉపపద్యతే ఇతిచేత్,

న. వాయు విశేష సంస్కృత కర్ణ ప్రదేశ సంయుక్తస్యైవ ఆకాశ ప్రదేశస్య ఇంద్రియత్వాత్ తస్య చ ప్రదేశాన్తరాత్ భేద అనియమే అపి ఇంద్రియ వ్యవస్థా ఉపపద్యతే.

ఆకాశస్య తు సర్వేషాం శరీరేషు గచ్ఛత్సు, అనియమేన సర్వ ప్రదేశ సంయోగః ఇతి బ్రహ్మణ్యపి ఉపాధి సంయోగ ప్రదేశ అనియమః ఏవ.

ఆకాశస్య స్వరూపేణైవ శ్రోత్రేంద్రియత్వమ్ అభ్యుపగమ్యాపి ఇంద్రియవ్యవస్థా ఉక్తా. పరమార్థతస్తు, ఆకాశో న శ్రోత్రేంద్రియమ్. "వైకారికాత్ అహంకారాత్ ఏకాదశేంద్రియాణి జాయన్తే" ఇతి హి వైదికాః.

యథోక్తం భగవతా పరాశరేణ "తైజసానీంద్రియాణ్యాహుః, దేవా వైకారికా దశ, ఏకాదశం మనశ్చాత్ర దేవా వైకారికాః స్మృతాః" ఇతి. అయమర్థః - వైకారికః, తైజసః, భూతాదిః ఇతి త్రివిధో అహంకారః. స చ క్రమాత్ సాత్వికో, రాజసః, తామసశ్చ. తత్ర తామసాత్ భూతాదేః ఆకాశాదీని భూతాని జాయన్తే ఇతి సృష్టి క్రమమ్ ఉక్త్వా, తైజసాత్ రాజసాహంకారాత్ ఏకాదశేంద్రియాణి జాయన్తే ఇతి పర మతమ్ ఉపన్యస్య, సాత్త్వికాహంకారాత్ వైకారికాణి ఇంద్రియాణి జాయన్తే ఇతి స్వమతమ్ ఉచ్యతే - "దేవా వైకారికాః స్మృతాః" ఇతి.

దేవాః - ఇంద్రియాణి. ఏవమ్ ఆహంకారికాణామ్ ఇంద్రియాణామ్ భూతైశ్చ ఆప్యాయనం మహాభారతే ఉచ్యతే.

భౌతికత్వే అపి ఇంద్రియాణామ్ ఆకాశాది భూత వికారత్వాత్ ఏవ ఆకాశాది భూత పరిణామ విశేషాః వ్యవస్థితాః ఏవ. శరీరవత్ పురుషాణామ్ ఇంద్రియాణి భవన్తి ఇతి, బ్రహ్మణి అచ్ఛేద్యే నిరవయవే నిర్వికారే తు అనియమేన అనన్త హేయ ఉపాధి సంసర్గ దోషో దుష్పరిహరః ఏవ ఇతి శ్రద్దధానానామేవ అయం పక్షః - ఇతి శాస్త్రవిదో న బహుమన్యన్తే.

స్వరూప పరిణామ అభ్యుపగమాత్ అవికారశ్రుతిః బాధ్యతే.

నిరవద్యతా చ బ్రహ్మణః శక్తి పరిణామ ఇతి చేత్, కేయం శక్తిః ఇతి ఉచ్యతే? కిం బ్రహ్మ పరిణామ రూపా? ఉత బ్రహ్మణో అనన్యా

కా అపి? ఇతి, ఉభయ పక్షే అపి స్వరూప పరిణామః అవర్జనీయః ఏవ.

అథ యాదవప్రకాశ మత నిరాకరణమ్

తృతీయే అపి పక్షే జీవ బ్రహ్మణోః భేదవత్ అభేదస్య చ అభ్యుపగమాత్, తస్య చ తద్భావాత్, సౌభరి భేదవత్ స్వావతార భేదవత్ చ, సర్వస్య ఈశ్వర భేదత్వాత్ సర్వే జీవగతా దోషాః తస్యైవ స్యుః. ఏతదుక్తం భవతి ఈశ్వరః స్వరూపేణైవ సుర నర తిర్యక్ స్థావరాది భేదేన అవస్థితః ఇతి హి తదాత్మకత్వ వర్ణనం క్రియతే.

తథా సతి, ఏక మృత్పిండ ఆరబ్ధ ఘటశరావాది గతాని ఉదక ఆహరణాదీని సర్వ కార్యాణి యథా తస్యైవ భవన్తి, ఏవం సర్వ జీవగత సుఖదుఃఖాది సర్వమ్ ఈశ్వర గతమేవ స్యాత్ ఇతి.

ఘట కరకాది సంస్థాన అనుపయుక్త మృత్ ద్రవ్యం యథా కార్యాన్తర అనన్వితమ్, ఏవమేవ సుర పశు మనుజాది జీవత్వ అనుపయుక్తేశ్వరః సర్వజ్ఞః సత్యసంకల్పత్వాది కల్యాణ గుణాకరః ఇతిచేత్,

సత్యమ్. స ఏవ ఈశ్వరః ఏకేన అంశేన కల్యాణగుణాకరః, స ఏవ చ అన్యేన అంశేన హేయగుణాకరః ఇత్యుక్తం, ద్వయోః అంశయోః ఈశ్వరత్వ అవిశేషాత్.

ద్వావంశౌ వ్యవస్థితౌ ఇతి చేత్, కస్తేన లాభః? ఏకస్యైవ ఏకేన అంశేన నిత్య దుఃఖిత్వాత్ అంశాన్తరేణ సుఖిత్వమపి న

ఈశ్వరత్వాయ కల్పతే, యథా దేవదత్తస్య ఏకస్మిన్ హస్తే చందనపంక అనులేపః కేయూర కటక అంగులీయక అలంకారః, ఏతస్యైవ అన్యస్మిన్ హస్తే ముద్గరాభిఘాతః కాలానలజ్వాల అనుప్రవేశశ్చ, తద్వదేవ ఈశ్వరస్య స్యాత్, ఇతి బ్రహ్మాజ్ఞాన పక్షాదపి పాపీయాన్ అయం భేదాభేదపక్షః, అపరిమిత దుఃఖస్య పారమార్థికత్వాత్, సంసారిణామ్ అనన్తత్వేన దుస్తరత్వాచ్చ.

తస్మాద్విలక్షణః అయం జీవాంశః ఇతిచేత్, ఆగతః అసి, తర్హి మదీయం పన్థానమ్.

ఈశ్వరస్య స్వరూపేణ తాదాత్మ్య వర్ణనే స్యాత్ అయం దోషః. ఆత్మ శరీర భావేన తు తాదాత్మ్య ప్రతిపాదనే న కశ్చిత్ దోషః . ప్రత్యుత నిఖిల భువన నియమనాదిః మహాన్ అయం గుణగణః ప్రతిపాదితో భవతి. సామానాధికరణ్యం చ ముఖ్యవృత్తమ్. అపి చ ఏకస్య వస్తునో హి భిన్నాభిన్నత్వం విరుద్ధత్వాత్ న సంభవతీతి ఉక్తమ్.

ఘటస్య పటాత్ భిన్నత్వే సతి, తస్య తస్మిన్ అభావః, అభిన్నత్వే సతి తస్య చ భావః ఇతి, ఏకస్మిన్ కాలే చ, ఏకస్మిన్ దేశే చ ఏకస్య హి పదార్థస్య యుగపత్ సద్భావః అసద్భావశ్చ విరుద్ధః. జాత్యాత్మనా భావః వ్యక్త్యాత్మనా చ అభావః ఇతిచేత్, జాతేః ముణ్డేన వ్యక్త్యా చ అభేదే సతి, ఖండే ముండస్యాపి సద్భావ ప్రసంగః. ఖండేన చ జాతేః అభిన్నత్వే సద్భావః, అశ్వే మహిషత్వస్యేవ ఇతి విరోధో దుష్పరిహారః ఏవ.

జాత్యాదేః వస్తు సంస్థానతయా వస్తునః ప్రకారత్వాత్ ప్రకార ప్రకారిణోశ్చ పదార్థాన్తరత్వం, ప్రకారస్య పృథక్ సిద్ధ్యనర్హత్వం, పృథక్ అనుపలంభశ్చ, తస్య సంస్థానస్య చ అనేక వస్తుషు ప్రకారతయా అవస్థితిశ్చ ఇత్యాది పూర్వమేవ ఉక్తమ్. సః అయమితి బుద్ధిః ప్రకారైక్యాత్, అయమపి దండీ ఇతి బుద్ధివత్. అయమేవ చ జాత్యాదిః ప్రకారో వస్తునో భేదః ఇత్యుచ్యతే. తద్యోగ ఏవ వస్తుభిన్నమ్ ఇతి వ్యవహార హేతుః ఇత్యర్థః. స చ వస్తునో భేదవ్యవహార హేతుః, స్వస్య చ సంవేదనవత్ యథా సంవేదనం వస్తునో వ్యవహార హేతుః స్వస్య వ్యవహార హేతుశ్చ భవతి. అతః ఏవ సన్మాత్ర గ్రాహి ప్రత్యక్షం న భేద గ్రాహి ఇత్యాది వాదాః నిరస్తాః. జాత్యాది సంస్థాన సంస్థితస్యైవ వస్తునః ప్రత్యక్షేణ గృహీతత్వాత్, తస్యైవ సంస్థాన రూప జాత్యాదేః ప్రతియోగ్యపేక్షయా భేదవ్యవహార హేతుత్వాచ్చ. స్వరూప పరిణామ దోషశ్చ పూర్వమేవోక్తః.

అథ స్వపక్ష ప్రతిష్ఠాపనమ్

"యః పృథివ్యాం తిష్ఠన్ పృథివ్యా అంతరో యం పృథివీ న వేద, యస్య పృథివీ శరీరం, యః పృథివీమంతరో యమయతి ఏష త ఆత్మా అంతర్యామ్యమృతః", "య ఆత్మని తిష్ఠన్ ఆత్మనో అన్తరో యమాత్మా న వేద, యస్యాత్మా శరీరం, య ఆత్మానమంతరో యమయతి స త ఆత్మా అంతర్యామ్యమృతః", "యః పృథివీమన్తరే సంచరన్ యస్య పృథివీ శరీరం, యం పృథివీ న వేద" ఇత్యాది,

“యో అక్షరమంతరే సంచరన్ యస్యాక్షరం శరీరం యమక్షరం న వేద”, “యో మృత్యుమంతరే సంచరన్, యస్యమృత్యుః శరీరం, యం మృత్యుః న వేద”, “ఏష సర్వభూతాన్తరాత్మా అపహతపాప్మా దివ్యో దేవ ఏకో నారాయణః”, “ద్వా సుపర్ణా సయుజా సఖాయా సమానం వృక్షం పరిషస్వజాతే తయోరన్యః పిప్పలం స్వాద్వత్తి అనశ్నన్నన్యో అభిచాకశీతి”, “అంతః ప్రవిష్టః శాస్తా జనానాం సర్వాత్మా”, “తత్ సృష్ట్వా తదేవానుప్రావిశత్, తదనుప్రవిశ్య సచ్చ త్యచ్చ అభవత్” ఇత్యాది,

“సత్యం చ అనృతం చ సత్యమభవత్”, “అనేన జీవేన ఆత్మనా” ఇత్యాది, “పృథగాత్మానం ప్రేరితారం చ మత్వా, జుష్టస్తతస్తేన అమృతత్వమేతి”, “భోక్తా భోగ్యం ప్రేరితారం చ మత్వా”, “సర్వం ప్రోక్తం త్రివిధం బ్రహ్మమేతత్”, “నిత్యో నిత్యానాం చేతనశ్చేతనానాం, ఏకో బహూనాం యో విదధాతి కామాన్”, “ప్రధాన క్షేత్రజ్ఞ పతిర్గుణేశః”, “జ్ఞాజ్ఞౌ ద్వావజౌ ఈశనీశౌ” ఇత్యాది శ్రుతి శతైః, తదుపబృంహణైః,

“జగత్సర్వం శరీరం తే స్థైర్యం తే వసుధాతలమ్”, “యత్కించిత్ సృజ్యతే యేన సత్త్వజాతేన వై ద్విజ, తస్య సృజ్యస్య సంభూతౌ తత్సర్వం వై హరేః తనుః”, “అహమాత్మా గుడాకేశ సర్వభూతాశయ స్థితః”, “సర్వస్యచాహం హృది సన్నివిష్టః మత్తః స్మృతిః జ్ఞానమపోహనం చ” ఇత్యాది వేదవిదగ్రేసర వాల్మీకి, పరాశర, ద్వైపాయన వచోభిశ్చ, పరస్య బ్రహ్మణః సర్వస్య ఆత్మత్వ అవగమాత్,

చిదచిదాత్మకస్య వస్తునః తచ్ఛరీరత్వ అవగమాచ్చ, శరీరస్య చ శరీరిణం ప్రతి ప్రకారతయైవ పదార్థత్వాత్, శరీర శరీరిణోశ్చ ధర్మ భేదే అపి తయోః అసంకరాత్, సర్వశరీరం బ్రహ్మేతి బ్రహ్మణో వైభవం ప్రతిపాదయద్భిః సామానాధికరణ్యాదిభిః ముఖ్యవృత్తైః సర్వ చేతనాచేతన ప్రకారం బ్రహ్మైవ అభిధీయతే.

సామానాధికరణ్యం హి ద్వయోః పదయోః ప్రకారద్వయ ముఖేన ఏకార్థ నిష్ఠత్వమ్.

తస్య చ, ఏతస్మిన్ పక్షే ముఖ్యతా. తథా హి, ''తత్ త్వమ్'' ఇతి సామానాధికరణ్యే, ''తత్'' ఇత్యనేన జగత్కారణం సర్వకల్యాణ గుణాకరం నిరవద్యం బ్రహ్మ ఉచ్యతే. ''త్వమ్'' ఇతి చ చేతన సమానాధికరణ వృత్తేన జీవాంతర్యామి రూపి, తత్ శరీరం, తదాత్మతయా అవస్థితం. తత్ ప్రకారం బ్రహ్మ ఉచ్యతే. ఇతరేషు పక్షేషు సామానాధికరణ్య హానిః బ్రహ్మణః సదోషతా చ స్యాత్.

ఏతదుక్తంభవతి - ''బ్రహ్మైవ ఏవమ్ అవస్థితమ్'' ఇత్యత్ర 'ఏవమ్' శబ్దార్థభూతః ప్రకారతయైవ విచిత్ర చేతనాచేతనాత్మక ప్రపంచస్య స్థూలస్య సూక్ష్మస్య చ సద్భావః. తథా చ ''బహుస్యాం ప్రజాయేయ'' ఇతి అయమర్థః సంపన్నో భవతి. తస్యైవ ఈశ్వరస్య కార్యతయా కారణతయా చ నానాసంస్థాన సంస్థితస్య సంస్థానతయా చిదచిద్వస్తు జాతమ్ అవస్థితమ్ ఇతి.

నను చ, సంస్థానరూపేణ ప్రకారతయా 'ఏవం' శబ్దార్థత్వం జాతిగుణయోః ఏవ దృష్టం, న ద్రవ్యస్య. స్వతంత్రసిద్ధి యోగ్యస్య పదార్థస్య 'ఏవం' శబ్దార్థతయా ఈశ్వరస్య ప్రకార మాత్రత్వమ్ అయుక్తమ్ ఇతిచేత్, ఉచ్యతే - ద్రవ్యస్య అపి దండ కుండలాదేః ద్రవ్యాన్తర ప్రకారత్వం దృష్టమేవ.

నను చ, దండాదేః స్వతంత్రస్య ద్రవ్యాన్తర ప్రకారత్వే మత్వర్థీయ ప్రత్యయో దృష్టః, యథా దండీ, కుండలీ ఇతి. అతః గోత్వాది తుల్యతయా చేతనాచేతనస్య ద్రవ్యభూతస్య వస్తునః ఈశ్వర ప్రకారతయా సామానాధికరణ్యేన ప్రతిపాదనం న యుజ్యతే. అత్రోచ్యతే - గౌః అశ్వః మనుష్యః దేవః ఇతి భూత సంఘాత రూపాణాం ద్రవ్యాణామేవ దేవదత్తో మనుష్యో జాతః పుణ్యవిశేషేణ, యజ్ఞదత్తో గౌర్జాతః పాపేన కర్మణా, అన్యశ్చేతనః పుణ్యాతిరేకేణ దేవో జాతః ఇత్యాది దేవాది శరీరాణాం, చేతన ప్రకారతయా లోక వేదయోః సామానాధికరణ్యేన ప్రతిపాదనం దృష్టమ్. అయమర్థః, జాతిర్వా, ద్రవ్యం వా, గుణో వా న తత్ర ఆదరః. కంచన ద్రవ్య విశేషం ప్రతి విశేషణతయైవ యస్య సద్భావః, తస్య తత్ అపృథక్ సిద్ధేః తత్ ప్రకారతయా తత్ సామానాధికరణ్యేన ప్రతిపాదనం యుక్తమ్. యస్య పునః ద్రవ్యస్య పృథక్ సిద్ధస్యైవ కదాచిత్ క్వచిత్ ద్రవ్యాన్తర ప్రకారత్వమ్ ఇష్యతే, తత్ర మత్వర్థీయ ప్రత్యయః ఇతి విశేషః, ఏవమేవ స్థావర జంగమాత్మకస్య సర్వస్య వస్తునః ఈశ్వర

శరీరత్వేన తత్ ప్రకారతయా ఏవ స్వరూప సద్భావః ఇతి, తత్ ప్రకారీ ఈశ్వరః ఏవ, తత్ తత్ శబ్దేన అభిధీయతే ఇతి, తత్ సామానాధికరణ్యేన ప్రతిపాదనం యుక్తమ్. తదేతత్ సర్వమ్ పూర్వమేవ నామరూపవ్యాకరణ శ్రుతి వివరణే ప్రపంచితమ్.

అతః ప్రకృతి, పురుష, మహత్, అహంకార, తన్మాత్ర, భూత, ఇంద్రియ, తదారబ్ధ చతుర్దశ భువనాత్మక బ్రహ్మాండ, తదన్తర్వర్తి దేవ తిర్యక్ మనుష్య స్థావరాది సర్వ ప్రకార సంస్థాన సంస్థితం కార్యమపి సర్వం బ్రహ్మైవ - ఇతి, కారణభూత బ్రహ్మ విజ్ఞానాత్ ఏవ సర్వం విజ్ఞాతం భవతి - ఇతి, 'ఏక విజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞానమ్ ఉపపన్నతరమ్'. తదేవం కార్యకారణభావాది ముఖేన కృత్స్నస్య చిత్ అచిత్ వస్తునః పరబ్రహ్మ ప్రకారతయా తదాత్మకత్వమ్ ఉక్తమ్.

నను చ, పరస్య బ్రహ్మణః స్వరూపేణ పరిణామ ఆస్పదత్వం నిర్వికార నిరవద్య శ్రుతి వాక్యోప ప్రసంగేన నివారితమ్. "ప్రకృతిశ్చ ప్రతిజ్ఞా దృష్టాన్త అనుపరోధాత్" ఇతి ఏకవిజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞాన ప్రతిజ్ఞా. మృత్ - తత్ కార్య దృష్టాన్తాభ్యాం, పరమపురుషస్య జగదుపాదాన కారణత్వం చ ప్రతిపాదితమ్. ఉపాదాన కారణత్వం చ పరిణామ ఆస్పదత్వమేవ. కథమిదమ్ ఉపపద్యతే?

అత్రోచ్యతే - సజీవస్య ప్రపంచస్య అవిశేషేణ కారణత్వముక్తమ్. తత్ర ఈశ్వరస్య జీవరూప పరిణామ అభ్యుపగమే, "నాత్మా శ్రుతేః నిత్యత్వాచ్చ తాభ్యః" ఇతి విరుధ్యతే, వైషమ్య నైర్ఘృణ్య

పరిహారశ్చ, జీవానామ్ అనాదిత్వ అభ్యుపగమేన తత్తత్కర్మ నిమిత్తతయా ప్రతిపాదితః "వైషమ్య నైర్ఘృణ్యే న సాపేక్షత్వాత్", "న కర్మా విభాగాదితిచేత్ న, అనాదిత్వాత్ ఉపపద్యతే చ అపి ఉపలభ్యతేచ" ఇతి, అకృత అభ్యాగమ కృత విప్రణాశ ప్రసంగశ్చ అనిత్యత్వే అభిహితః.

తథా ప్రకృతేః అపి, అనాదితా శ్రుతిభిః ప్రతిపాదితా "అజామేకాం లోహిత శుక్ల కృష్ణాం బహ్వీం ప్రజాం జనయన్తీం సరూపామ్, అజోహ్యేకో జుషమాణో అనుశేతే జహాత్యేనాం భుక్త భోగామ్ అజో అన్యః" ఇతి ప్రకృతి పురుషయోః అజత్వం దర్శయతి. "అస్మాన్మాయీ సృజతే విశ్వమేతత్, తస్మింశ్చాన్యో మాయయా సన్నిరుద్ధః, మాయాం తు ప్రకృతిం విద్యాత్, మాయినం తు మహేశ్వరమ్" ఇతి ప్రకృతిః ఏవ స్వరూపేణ వికారాస్పదమితి చ దర్శయతి. "గౌరనాద్యన్తవతీ సా జనిత్రీ భూతభావినీ" ఇతి చ.

స్మృతిశ్చ "ప్రకృతిం పురుషం చైవ విద్ధ్యనాదీ ఉభావపి", "భూమిరాపో అనలో వాయుః ఖం మనో బుద్ధిరేవ చ, అహంకార ఇతీయం మే భిన్నా ప్రకృతిః అష్టధా, అపరేయమ్ ఇతస్త్వన్యాం ప్రకృతిం విద్ధి మే పరామ్", "జీవభూతాం మహాబాహో యయేదం ధార్యతే జగత్", "ప్రకృతిం స్వామవష్టభ్య విసృజామి పునః పునః", "మయాధ్యక్షేణ ప్రకృతిః సూయతే సచరాచరమ్" ఇత్యాదికా.

ఏవం చ ప్రకృతేః అపి ఈశ్వర శరీరత్వాత్, ప్రకృతి శబ్దః అపి తదాత్మభూతస్య ఈశ్వరస్య తత్ ప్రకార సంస్థితస్య వాచకః. పురుష

శబ్దః అపి తదాత్మ భూతస్య ఈశ్వరస్య పురుష ప్రకార సంస్థితస్య వాచకః. అతః తద్వికారాణామపి తథైవ ఈశ్వరః ఆత్మా. తదాహ "వ్యక్తం విష్ణుస్తథావ్యక్తం పురుషః కాల ఏవచ", "స ఏవ క్షోభకో బ్రహ్మాన్ క్షోభ్యశ్చ పరమేశ్వరః" ఇతి. అతః ప్రకృతి ప్రకార సంస్థితే పరమాత్మని ప్రకారభూత ప్రకృత్యంశే వికారః, ప్రకార్యంశే చ అవికారః. ఏవమేవ జీవప్రకార సంస్థితే పరమాత్మని చ ప్రకారభూత జీవాంశే సర్వే చ అపురుషార్థాః, ప్రకార్యంశః నియన్తా, నిరవద్యః సర్వకల్యాణ గుణాశ్రయః, సత్యసంకల్పః ఏవ. తథా చ సతి కారణావస్థః ఈశ్వరః ఏవేతి, తదుపాదానక జగత్ కార్యావస్థో అపి స ఏవేతి కార్యకారణయోః అనన్యత్వం, సర్వ శ్రుతి అవిరోధశ్చ భవతి.

తదేవం నామరూపవిభాగ అనర్హ సూక్ష్మదశాపన్న ప్రకృతి పురుష శరీరం బ్రహ్మ కారణావస్థమ్. జగతః తదాపత్తిః ఏవ చ ప్రలయః. నామరూప విభాగ విభక్త స్థూల చిత్ అచిత్ వస్తు శరీరం బ్రహ్మ కార్యావస్థమ్. బ్రహ్మణః తథావిధ స్థూలభావః ఏవ జగతః సృష్టిః ఇత్యుచ్యతే. యథోక్తం భగవతా పరాశరేణ "ప్రధాన పుంసోః అజయోః కారణం కార్యభూతయోః" ఇతి.

తస్మాత్ ఈశ్వరప్రకారభూత సర్వావస్థ ప్రకృతి పురుషవాచినః శబ్దాః తత్ ప్రకార విశిష్టతయా అవస్థితే పరమాత్మని ముఖ్యతయా వర్తన్తే, జీవాత్మ వాచి (దేవ మనుష్యాది) శబ్దవత్. యథా దేవ మనుష్యాది శబ్దాః దేవ మనుష్యాది ప్రకృతి పరిణామ విశేషాణాం

జీవాత్మ ప్రకారతయైవ పదార్థత్వాత్, ప్రకారిణి జీవాత్మని ముఖ్యతయా వర్తంతే తస్మాత్ సర్వస్య చిత్ అచిత్ వస్తునః పరమాత్మ శరీరతయా తత్ ప్రకారత్వాత్ పరమాత్మని ముఖ్యతయా వర్తంతే సర్వే తద్వాచకాః శబ్దాః.

అయమేవ ఆత్మ శరీరభావః - పృథక్ సిద్ధి అనర్హ ఆధారాధేయ భావః, నియన్తృ నియామ్య భావః, శేష శేషి భావశ్చ. సర్వాత్మనా ఆధారతయా, నియన్తృతయా, శేషితయా చ ఆప్నోతి ఇతి ఆత్మా. సర్వాత్మనా ఆధేయతయా నియామ్యతయా, శేషతయా చ అపృథక్ సిద్ధం ప్రకారభూతమ్ ఇతి ఆకారః శరీరమ్ ఇతి చ ఉచ్యతే. ఏవమేవ హి జీవాత్మనః స్వశరీర సంబంధః. ఏవమేవ పరమాత్మనః సర్వశరీరత్వేన సర్వశబ్ద వాచ్యత్వమ్.

తదాహ శ్రుతి గణః ''సర్వే వేదాః యత్పదమ్ ఆమనన్తి'', ''సర్వే వేదాః యత్రైకం భవన్తి'' ఇతి. తస్య ఏకస్య వాచ్యత్వాత్ ఏకార్థ వాచినో భవన్తి ఇత్యర్థః. ''ఏకోదేవో బహుధా నివిష్టః'', ''స హైవ సన్తం న విజానన్తి దేవాః'' ఇత్యాది. దేవాః - ఇంద్రియాణి. దేవమనుష్యాదీనామ్ అన్తర్యామితయా ఆత్మత్వేన నివిశ్య, సహ ఏవ సన్తం, తేషామ్ ఇంద్రియాణి, మనః పర్యన్తాని, న విజానన్తి ఇత్యర్థః.

తథా చ పౌరాణికాని వచాంసి ''న తాః స్మ సర్వవచసాం ప్రతిష్ఠా యత్ర శాశ్వతీ'', వాచ్యే హి వచసః ప్రతిష్ఠా, ''కార్యాణాం కారణం పూర్వం వచసాం వాచ్య ముత్తమమ్'', ''వేదైశ్చ సర్వైః

అహమేవ వేద్యః" ఇత్యాదీని సర్వాణి హి వచాంసి సశరీరాత్మ విశిష్టమ్ అన్తర్యామిణమ్ ఆచక్షతే. "హన్తాహమిమాః తిస్రో దేవతాః", "అనేన జీవేన ఆత్మనా అనుప్రవిశ్య నామరూపే వ్యాకరవాణి" ఇతి హి శ్రుతిః.

తథా చ మానవం వచః "ప్రశాసితారం సర్వేషామ్ అణీయాంసమ్ అణీయసామ్", "రుక్మాభం స్వప్న ధీ గమ్యం విద్యాత్తు పురుషం పరమ్". అంతః ప్రవిశ్య అంతర్యామితయా సర్వేషాం ప్రశాసితారం - నియంతారమ్; అణీయాంసః ఆత్మానః, కృత్స్నస్య అచేతనస్య వ్యాపకతయా సూక్ష్మభూతాః, తేషామపి వ్యాపకత్వాత్, తేభ్యో అపి సూక్ష్మతరః ఇత్యర్థః. రుక్మాభః - ఆదిత్యవర్ణః. స్వప్న ధీ గమ్యః - స్వప్న కల్పబుద్ధి ప్రాప్యః - విశదతమ ప్రత్యక్షతాపన్న అనుశాసనైక లభ్యః ఇత్యర్థః. "ఏవమేకే వదన్త్యగ్నిం, మరుతో అన్యే ప్రజాపతిమ్, ఇంద్రమేకే, పరే ప్రాణమ్, అపరే బ్రహ్మ శాశ్వతమ్" ఇతి ఏకే - వేదాః ఇత్యర్థః. ఉక్తరీత్యా పరస్యైవ బ్రహ్మణః సర్వస్య ప్రశాసితృత్వేన సర్వాన్తరాత్మతయా ప్రవిశ్య అవస్థితత్వాత్ అగ్న్యాదయో అపి శబ్దాః, శాశ్వత బ్రహ్మ శబ్దవత్, తస్యైవ వాచకాః భవన్తి ఇత్యర్థః. తథా చ స్మృత్యన్తరమ్ "యే యజన్తి పితౄన్ దేవాన్ బ్రాహ్మణాన్ స హుతాశనాన్, సర్వభూతాన్తరాత్మానం విష్ణుమేవ యజన్తి తే" ఇతి. పితృ, దేవ, బ్రాహ్మణ, హుతాశనాది శబ్దాః తన్ముఖేన తత్ అన్తరాత్మభూతస్య విష్ణోః ఏవ వాచకాః ఇత్యుక్తం భవతి.

అత్ర ఇదం సర్వశాస్త్ర హృదయమ్ - జీవాత్మానః స్వయమ్ అసంకుచిత అపరిచ్ఛిన్న నిర్మల జ్ఞాన స్వరూపాః సన్తః, కర్మరూప అవిద్యా వేష్టితాః, తత్తత్ కర్మానురూప జ్ఞాన సంకోచమ్ ఆపన్నాః, బ్రహ్మాది స్తంబ పర్యన్త వివిధ విచిత్ర దేహేషు ప్రవిష్టాః, తత్తత్ దేహోచిత లబ్ధ జ్ఞాన ప్రసరాః, తత్తత్ దేహాత్మాభిమానినః, తదుచిత కర్మాణి కుర్వాణాః, తదనుగుణ సుఖ దుఃఖోపభోగ రూప సంసార ప్రవాహం ప్రతిపద్యన్తే. ఏతేషాం సంసార మోచనం భగవత్ప్రపత్తిమ్ అంతరేణ న ఉపపద్యతే ఇతి, తదర్థం ప్రథమమేషాం దేవాది భేద రహిత జ్ఞానైకాకారతయా సర్వేషాం సామ్యం ప్రతిపాద్య, తస్యాపి స్వరూపస్య భగవత్ శేషతైక స్వరూపైక రసతయా భగవత్ ఆత్మకతామపి ప్రతిపాద్య, భగవత్ స్వరూపం చ హేయప్రత్యనీక కల్యాణైకతానతయా సకలేతర విసజాతీయమ్, అనవధికాతిశయ అసంఖ్యేయ కల్యాణగుణగణ ఆలయం, స్వసంకల్ప ప్రవృత్త సమస్త చిత్ అచిత్ వస్తుజాతతయా సర్వస్య ఆత్మభూతం ప్రతిపాద్య, తదుపాసనం సాంగం, తత్ ప్రాపకం ప్రతిపాదయన్తి శాస్త్రాణి ఇతి.

యథోక్తం "నిర్వాణమయ ఏవాయమాత్మా జ్ఞానమయో అమలః, దుఃఖాజ్ఞాన మలాధర్మాః ప్రకృతేస్తేనచాత్మనః" ప్రకృతి సంసర్గ కృత కర్మ మూలత్వాత్ న ఆత్మ స్వరూప ప్రయుక్తాః ధర్మాః ఇత్యర్థః. ప్రాప్తాప్రాప్త వివేకేన ప్రకృతేః ఏవ ధర్మాః ఇత్యుక్తమ్.

"విద్యావినయ సంపన్నే బ్రాహ్మణే గవి హస్తిని, శునిచైవ

శ్వపాకే చ పండితాస్సమ దర్శినః'' ఇతి దేవ తిర్యక్ మనుష్య స్థావర రూప ప్రకృతి సంసృష్టస్య ఆత్మనః స్వరూప వివేచనీ బుద్ధిః యేషాం, తే పండితాః, తత్తత్ ప్రకృతి విశేష వివిక్త ఆత్మ యాథాత్మ్య జ్ఞానవన్తః; తత్ర తత్ర అత్యన్త విషమాకారే వర్తమానమ్ ఆత్మానం సమానాకారం పశ్యన్తి ఇతి సమదర్శినః ఇత్యుక్తమ్.

తదిదమాహ ''ఇహైవతైర్జితః సర్గో యేషాం సామ్యే స్థితం మనః'', ''నిర్దోషం హి సమం బ్రహ్మ, తస్మాత్ బ్రహ్మణి తే స్థితాః'' ఇతి నిర్దోషం దేవాది ప్రకృతి విశేష సంసర్గ రూప దోష రహితమ్, స్వరూపేణావస్థితం సర్వమ్ ఆత్మవస్తు నిర్వాణ రూప జ్ఞానైకాకారతయా సమమ్ ఇత్యర్థః.

తస్య ఏవం భూతస్య ఆత్మనః భగవత్ శేషతైక రసతా, తన్నియామ్యతా, తదేకాధారతా చ, తత్ శరీర, తత్తను ప్రభృతిభిః శబ్దైః తత్ సామానాధికరణ్యేన చ శ్రుతి స్మృతి ఇతిహాస పురాణాదిషు ప్రతిపాద్యతే ఇతి పూర్వమేవోక్తమ్. ''దైవీహ్యేషా గుణమయీ మమ మాయా దురత్యయా, మామేవ యే ప్రపద్యంతే మాయామేతాం తరన్తి తే'' ఇతి, తస్యైతస్య ఆత్మనః కర్మకృత విచిత్ర గుణమయ ప్రకృతి సంసర్గ రూపాత్ సంసారాత్ మోక్షః భగవత్ ప్రపత్తిమన్తరేణ న ఉపపద్యతే ఇత్యుక్తం భవతి. ''నాన్యః పంథా అయనాయ విద్యతే'' ఇత్యాదిభిః శ్రుతిభిశ్చ,''మయా తతమిదం సర్వం జగదవ్యక్త మూర్తినా, మత్స్థాని సర్వభూతాని న చాహం తేష్వవస్థితః'', ''న చ మత్ స్థాని

భూతాని, పశ్యమే యోగమైశ్వరమ్'' ఇతి, సర్వశక్తి యోగాత్ స్వ ఐశ్వర్య వైచిత్ర్యమ్ ఉక్తమ్. తదాహ ''విష్టభ్యాహ మిదంకృత్స్నం, ఏకాంశేన స్థితో జగత్'' ఇతి అనన్త విచిత్ర మహాశ్చర్య రూపం జగత్ మమ అయుత అయుతాంశ అంశేన ఆత్మతయా ప్రవిశ్య, సర్వం మత్ సంకల్పేన విష్టభ్య, అనేన రూపేణ అనన్త మహావిభూతిః అపరిమితోదార గుణసాగరః నిరతిశయ ఆశ్చర్యభూతః స్థితః అహమ్ ఇత్యర్థః.

తదిదమాహ - ''ఏకత్వే సతి నానాత్వం, నానాత్వే సతి చ ఏకతా, అచిన్త్యం బ్రహ్మణోరూపం కస్తత్ వేదితుమ్ అర్హతి'' ఇతి, ప్రశాసితృత్వేన ఏక ఏవ సన్, విచిత్ర చిత్ అచిత్ వస్తుషు అంతరాత్మతయా ప్రవిశ్య, తత్తత్ రూపేణ విచిత్ర ప్రకారః, విచిత్ర కర్మ కారయన్, నానారూపతాం భజతే. ఏవం స్వల్పాల్పాంశేన సర్వాశ్చర్యమయం నానారూపం జగత్ తదన్తరాత్మతయా ప్రవిశ్య విష్టభ్య నానాత్వేన అవస్థితో అపి సన్, అనవధికాతిశయ అసంఖ్యేయ కల్యాణగుణగణః సర్వేశ్వరేశ్వరః పరబ్రహ్మభూతః పురుషోత్తమః నారాయణః నిరతిశయ ఆశ్చర్యభూతః నీలతోయద సంకాశః పుండరీకదల అమలాయతేక్షణః, సహస్రాంశుః సహస్రకిరణః పరమే వ్యోమ్ని, ''యోవేద నిహితం గుహాయాం పరమే వ్యోమన్'', ''తదక్షరే పరమే వ్యోమన్'', ఇత్యాది శ్రుతిసిద్ధః, ఏక ఏవ అవతిష్ఠతే.

బ్రహ్మ వ్యతిరిక్తస్య కస్యచిత్ అపి వస్తునః, ఏక స్వభావస్య

ఏకకార్య శక్తియుక్తస్య ఏకరూపస్య రూపాంతర యోగః స్వభావాన్తర యోగః శక్త్యన్తర యోగశ్చ న ఘటతే. తస్య ఏకస్య పరస్య బ్రహ్మణః సర్వ వస్తు విసజాతీయతయా సర్వ స్వభావత్వం సర్వశక్తి యోగశ్చేతి, ఏకస్యైవ విచిత్ర అనన్త నానా రూపతా చ, పునరపి అనన్త అపరిమిత ఆశ్చర్యయోగేన ఏకరూపతా చ న విరుద్ధా ఇతి వస్తు మాత్ర సామ్యాత్ విరోధ చిన్తా న యుక్తా ఇత్యర్థః.

యథోక్తమ్ ''శక్తయః సర్వ భావానామ్ అచింత్య జ్ఞానగోచరాః, యతో అతో బ్రహ్మణస్తాస్తు సర్గాద్యా భావశక్తయః, భవన్తి తపతాం శ్రేష్ఠః పావకస్య యథోష్ణతా''.

ఏతదుక్తం భవతి - సర్వేషామ్ అగ్ని జలాదీనాం భావానాం ఏకస్మిన్ అపి భావే దృష్టా ఏవ శక్తిః, తత్ విసజాతీయ భావాన్తరే అపి ఇతి న చింతయితుం యుక్తా. జలాదౌ అదృష్టా అపి, తత్ విసజాతీయే పావకే భాస్వరత్వ ఉష్ణత్వాది శక్తిః యథా దృశ్యతే, ఏవమేవ సర్వవస్తు విసజాతీయే బ్రహ్మణి సర్వసామ్యం న అనుమాతుం యుక్తమ్ ఇతి. అతః విచిత్ర అనన్త శక్తియుక్తం బ్రహ్మ ఏవ ఇత్యర్థః. తదాహ ''జగదేతత్ మహాశ్చర్యం రూపం యస్య మహాత్మనః తేనాశ్చర్య వరేణాహం భవతా కృష్ణ సంగతః'' ఇతి. తదేతత్ నానావిధ అనన్త శ్రుతినికర శిష్ట పరిగృహీత తత్ వ్యాఖ్యాన పరిశ్రమాత్ అవధారితమ్.

తథాహి - ప్రమాణాంతర అపరిదృష్ట అపరిమిత పరిణామ అనేక తత్త్వ నియత క్రమ విశిష్టౌ సృష్టి ప్రలయౌ బ్రహ్మణః అనేకవిధాః

శ్రుతయః వదన్తి "నిరవద్యమ్, నిరంజనమ్", "విజ్ఞానమ్", "ఆనందం", "నిర్వికారం", "నిష్కలం నిష్క్రియం శాన్తం", "నిర్గుణమ్" ఇత్యాదికాః నిర్గుణం జ్ఞానస్వరూపం బ్రహ్మ ఇతి కాశ్చన శ్రుతయః అభిదధతి.

"నేహనానాస్తి కించన మృత్యోః స మృత్యుమ్ ఆప్నోతి య ఇహ నానేవ పశ్యతి", "యత్ర త్వస్య సర్వమాత్మైవ అభూత్, తత్ కేన కం పశ్యేత్, తత్ కేన కం విజానీయాత్" ఇత్యాదికాః నానాత్వ నిషేధ వాదిన్యః సంతి కాశ్చన శ్రుతయః, "యః సర్వజ్ఞః సర్వవిత్ యస్య జ్ఞానమయం తపః", "సర్వాణి రూపాణి విచిత్య ధీరః, నామాని కృత్వా అభివదన్ యదాస్తే", "సర్వే నిమేషా జజ్ఞిరే విద్యుతః పురుషాదధి", "అపహతపాప్మా, విజరో, విమృత్యుః, విశోకో, విజిఘత్సో, అపిపాసః, సత్యకామః, సత్యసంకల్పః" ఇతి, సర్వస్మిన్ జగతి హేయతయా అవగతం సర్వం గుణం ప్రతిషిధ్య, నిరతిశయ కల్యాణగుణ ఆనన్త్యం సర్వజ్ఞతాం, సర్వశక్తి యోగం, సర్వ నామ రూప వ్యాకరణం, సర్వస్య ఆధారతాం చ కాశ్చన శ్రుతయః బ్రువతే.

"సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ తజ్జలానితి", "ఐతదాత్మ్యమిదం సర్వమ్", "ఏకస్సన్ బహుధా విచారః" ఇత్యాదికాః బ్రహ్మసృష్టం జగత్‌నానాకారం ప్రతిపాద్య తదైక్యం చ ప్రతిపాదయన్తి కాశ్చన శ్రుతయః. "పృథగాత్మానం ప్రేరితారం చ మత్వా", "భోక్తా భోగ్యం ప్రేరితారం చ మత్వా", "ప్రజాపతిః అకామయత ప్రజాః సృజేయేతి",

“పతిం విశ్వస్యాత్మేశ్వరం శాశ్వతం శివమచ్యుతమ్”, “తమీశ్వరాణాం పరమం మహేశ్వరం, తం దేవతానాం పరమం చ దైవతమ్”, “సర్వస్య వశీ సర్వస్యేశానః” ఇత్యాదికాః, బ్రహ్మణః సర్వస్మాత్ అన్యత్వం, సర్వస్య ఈశితవ్యత్వమ్ ఈశ్వరత్వం చ, బ్రహ్మణః సర్వస్య శేషతాం, పతిత్వం చ ఈశ్వరస్య కాశ్చన.

“అంతః ప్రవిష్టః శాస్తా జనానాం సర్వాత్మా”, “ఏష త ఆత్మా అంతర్యామ్యమృతః”, “యస్య పృథివీ శరీరం, యస్య ఆపః శరీరం, యస్య తేజః శరీరమ్” ఇత్యాది, “యస్య అవ్యక్తం శరీరం, యస్య అక్షరం శరీరం, యస్య మృత్యుః శరీరం, యస్యాత్మా శరీరమ్” ఇతి, బ్రహ్మ వ్యతిరిక్తస్య సర్వస్య వస్తునః, బ్రహ్మణశ్చ శరీరాత్మభావం దర్శయన్తి కాశ్చిత్. ఇతి నానారూపాణాం వాక్యానామ్ అవిరోధః, ముఖ్యార్థ అపరిత్యాగశ్చ యథా సంభవతి తథైవ వర్ణనీయం వర్ణితం చ.

అవికారశ్రుతయః స్వరూప పరిణామ పరిహారాత్ ఏవ ముఖ్యార్థాః. నిర్గుణ వాదాశ్చ ప్రాకృత హేయగుణ నిషేధ విషయతయా వ్యవస్థితాః. నానాత్వ నిషేధ వాదాశ్చ ఏకస్యైవ బ్రహ్మణః శరీరతయా ప్రకారభూతం సర్వం చేతనాచేతనం వస్తు ఇతి సర్వస్య ఆత్మతయా సర్వప్రకారం బ్రహ్మైవ అవస్థితమ్ ఇతి సురక్షితాః. సర్వ విలక్షణత్వ పతిత్వ ఈశ్వరత్వ కల్యాణగుణాకరత్వ సత్యకామత్వ సత్యసంకల్పత్వాది వాక్యం తత్ అభ్యుపగమాదేవ సురక్షితమ్. జ్ఞాన ఆనందమాత్రవాది చ సర్వస్మాత్ అన్యస్య, సర్వకల్యాణగుణ

ఆశ్రయస్య సర్వేశ్వరస్య, సర్వశేషిణః, సర్వాధారస్య, సర్వోత్పత్తి స్థితి ప్రలయ హేతు భూతస్య, నిరవద్యస్య, నిర్వికారస్య, సర్వాత్మ భూతస్య, పరస్య బ్రహ్మణః స్వరూప నిరూపక ధర్మః, మల ప్రత్యనీక ఆనందరూప జ్ఞానమేవ ఇతి, స్వప్రకాశతయా స్వరూపమపి జ్ఞానమేవేతి చ ప్రతిపాదనాత్ అనుపాలితమ్. ఐక్యవాదాశ్చ శరీరాత్మభావేన సామానాధికరణ్య ముఖ్యార్థతా ఉపపాదనాత్ ఏవ సుస్థితాః.

ఏవం చ సతి అభేదో వా, భేదో వా, ద్వి ఆత్మకతా వా వేదాన్త వేద్యః, కోఽయమర్థః సమర్థితో భవతి? సర్వస్య వేద వేద్యత్వాత్ సర్వం సమర్థితమ్.

సర్వ శరీరతయా సర్వప్రకారం బ్రహ్మైవ అవస్థితమితి అభేదః సమర్థితః. ఏకమేవ బ్రహ్మ నానాభూత చిత్ అచిద్ వస్తు ప్రకారం నానాత్వేన అవస్థితమితి భేదాభేదౌ. అచిత్ వస్తునశ్చ చిద్వస్తునశ్చ ఈశ్వరస్య చ స్వరూప స్వభావ వైలక్షణ్యాత్, అసంకరాత్ చ భేదః సమర్థితః.

నను చ, "తత్త్వమసి శ్వేతకేతో", "తస్య తావదేవ చిరమ్" ఇతి ఐక్య జ్ఞానమేవ పరమపురుషార్థ లక్షణ మోక్షసాధనమ్ ఇతి గమ్యతే! నైతదేవమ్. "పృథగాత్మానం ప్రేరితారం చ మత్వా జుష్టః తతస్తేన అమృతత్వమ్ ఏతి" ఇతి, ఆత్మానం ప్రేరితారం చ అంతర్యామిణం పృథక్ మత్వా, తతః పృథక్త్వ జ్ఞానాత్ హేతోః, తేన పరమాత్మనా జుష్టః అమృతత్వమేతి ఇతి, సాక్షాత్ అమృతత్వ ప్రాప్తిసాధనమ్ ఆత్మనః

నియన్తుశ్చ పృథగ్ భావ జ్ఞానమ్ ఏవ ఇత్యవగమ్యతే.

ఐక్యవాక్యవిరోధాత్ ఏతత్ అపరమార్థమ్ సగుణ బ్రహ్మ ప్రాప్తి విషయమితి అభ్యుపగన్తవ్యమ్ ఇతిచేత్, పృథక్త్వజ్ఞానస్యైవ సాక్షాత్ అమృతత్వ ప్రాప్తి సాధనత్వ శ్రవణాత్ విపరీతం కస్మాత్ న భవతి?

ఏతదుక్తం భవతి - ద్వయోః తుల్యయోః విరోధే సతి అవిరోధేన తయోః విషయః వివేచనీయః ఇతి. కథమ్ అవిరోధః ఇతిచేత్, అంతర్యామి రూపేణ అవస్థితస్య పరస్య బ్రహ్మణః శరీరతయా ప్రకారత్వాత్ జీవాత్మనః, తత్ ప్రకారం బ్రహ్మ ఏవ "త్వమ్" ఇతి శబ్దేన అభిధీయతే. తథైవ జ్ఞాతవ్యమ్ ఇతి తస్య వాక్యస్య అర్థః. ఏవంభూతాత్ జీవాత్ తదాత్మతయా అవస్థితస్య పరమాత్మనః నిఖిలదోష రహితతయా సత్యసంకల్పత్వాది అనవధికాతిశయ అసంఖ్యేయ కల్యాణ గుణాకరత్వేన చ యః పృథక్ భావః, సః అనుసంధేయః, ఇతి అస్య వాక్యస్య విషయః, ఇత్యయమ్ అర్థః పూర్వమేవ అసకృత్ ఉక్తః.

"భోక్తా భోగ్యం ప్రేరితారం చ మత్వా" ఇతి భోగ్యభూతస్య వస్తునః అచేతనత్వం, పరమార్థత్వం, సతత వికారాస్పదత్వమ్, ఇత్యాదయః స్వభావాః; భోక్తుః జీవాత్మనశ్చ అమల అపరిచ్ఛిన్న జ్ఞానానంద స్వభావస్యైవ అనాది కర్మరూప అవిద్యా కృత నానావిధ జ్ఞాన సంకోచ వికాసౌ, భోగ్యభూత అచిద్వస్తు సంసర్గశ్చ; పరమాత్మ ఉపాసనాత్ మోక్షశ్చ - ఇత్యాదయః స్వభావాః.

ఏవం భూత భోక్తృ భోగ్యయోః అంతర్యామి రూపేణ అవస్థానం, స్వరూపేణ చ అపరిమిత గుణౌఘ ఆశ్రయత్వేన అవస్థానం ఇతి, పరస్య బ్రహ్మణః త్రివిధ అవస్థానమ్ జ్ఞాతవ్యమ్ ఇత్యర్థః.

"తత్త్వమసి" ఇతి సద్విద్యాయామ్ ఉపాస్యం బ్రహ్మ సగుణం, సగుణ బ్రహ్మ ప్రాప్తిశ్చ ఫలమ్ ఇత్యభియుక్తైః పూర్వాచార్యైః వ్యాఖ్యాతమ్. యథోక్తం వాక్యకారేణ "యుక్తం తద్గుణకోపాసనాత్" ఇతి. వ్యాఖ్యాతం చ ద్రమిడాచార్యేణ విద్యా వికల్పం వదతా "యద్యపి సచ్చిత్తః న నిర్భుగ్న దైవతం గుణగణం మనసా అనుధావేత్, తథాపి అంతర్గుణామేవ దేవతాం భజతే" ఇతి, తత్రాపి సగుణైవ దేవతా ప్రాప్యతే ఇతి. సచ్చిత్తః - సద్విద్యానిష్ఠః. న నిర్భుగ్న దైవతం గుణగణం మనసా అనుధావేత్ - అపహతపాప్మత్వాది కల్యాణ గుణగణం దైవతాత్ విభక్తం యద్యపి దహర విద్యానిష్ఠః ఇవ సచ్చిత్తో న స్మరేత్.....

..... తథాపి అంతర్గుణామేవ దేవతాం భజతే - దేవతా స్వరూపానుబంధిత్వాత్ సకల కల్యాణ గుణ గణస్య కేనచిత్, పరదేవతా అసాధారణేన నిఖిల జగత్కారణత్వాదినా, గుణేన ఉపాస్యమానా అపి దేవతా, వస్తుతః స్వరూపానుబంధి సర్వ కల్యాణ గుణగణ విశిష్టా ఏవ ఉపాస్యతే. అతః సగుణమేవ బ్రహ్మ తత్రాపి ప్రాప్యం ఇతి సద్విద్యా దహరవిద్యయోః వికల్పః ఇత్యర్థః.

నను చ, సర్వస్య జన్తోః పరమాత్మా అంతర్యామీ,

తన్నియామ్యం చ సర్వమ్ ఇత్యుక్తమ్, ఏవం చ సతి విధినిషేధ శాస్త్రాణామ్ అధికారీ న దృశ్యతే; యః స్వబుద్ధ్యైవ ప్రవృత్తి నివృత్తి శక్తః, స ఏవం కుర్యాత్, న కుర్యాత్ ఇతి విధి నిషేధ యోగ్యః. నచైష దృశ్యతే. సర్వస్మిన్ ప్రవృత్తిజాతే సర్వస్య ప్రేరకః పరమాత్మా కారయితా ఇతి తస్య సర్వ నియమనం ప్రతిపాదితమ్. శ్రూయతే చ "ఏష ఏవ సాధు కర్మ కారయతి తం యమేభ్యో లోకేభ్య ఉన్నినీషతి, ఏష ఏవ అసాధు కర్మకారయతి తం యమధో నినీషతి" ఇతి సాధు అసాధు కర్మ కారయితృత్వాత్ నైర్ఘృణ్యం చ.

అత్రోచ్యతే - సర్వేషామేవ చేతనానాం చిత్ శక్తి యోగః, ప్రవృత్తి శక్తియోగః ఇత్యాది సర్వం ప్రవృత్తి నివృత్తి పరికరం సామాన్యేన సంవిధాయ, తన్నిర్వహణాయ తదాధారో భూత్వా, అంతః ప్రవిశ్య అనుమన్తృతయా చ నియమనం కుర్వన్, శేషిత్వేన అవస్థితః పరమాత్మా ఏతదాహిత శక్తిస్సన్ ప్రవృత్తి నివృత్త్యాది స్వయమేవ కురుతే. ఏవం కుర్వాణమ్ ఈక్షమాణః పరమాత్మా ఉదాసీనః ఆస్తే. అతః సర్వమ్ ఉపపన్నమ్.

సాధు అసాధు కర్మ కారయితృత్వం తు వ్యవస్థిత విషయం, న సర్వసాధారణమ్. యస్తు పూర్వం స్వయమేవ అతిమాత్ర ఆనుకూల్యే ప్రవృత్తః, తం ప్రతి ప్రీతః స్వయమేవ భగవాన్ కల్యాణబుద్ధి యోగదానం కుర్వన్, కల్యాణే ప్రవర్తయతి. యః పునః అతిమాత్ర ప్రాతికూల్యే ప్రవృత్తః, తస్య తు క్రూరాం బుద్ధిం దదత్,

స్వయమేవ క్రూరేష్వేవ కర్మసు ప్రేరయతి భగవాన్.

యథోక్తం భగవతా "తేషాం సతత యుక్తానాం భజతాం ప్రీతి పూర్వకమ్, దదామి బుద్ధియోగం తం, యేన మాముపయాన్తితే, తేషామేవ అనుకంపార్థమ్ అహమజ్ఞానజం తమః, నాశయామ్యాత్మ భావస్థో జ్ఞానదీపేన భాస్వతా", "తానహం ద్విషతః క్రూరాన్ సంసారేషు నరాధమాన్, క్షిపామ్యజస్రమ్ అశుభాన్ ఆసురీష్వేవ యోనిషు" ఇతి.

సోఽయం పరబ్రహ్మభూతః పురుషోత్తమః, నిరతిశయ పుణ్య సంచయ క్షీణాశేష జన్మ ఉపచిత పాపరాశేః, పరమ పురుష చరణారవింద శరణాగతి జనిత తదాభిముఖ్యస్య, సదాచార్య ఉపదేశ ఉప బృంహిత శాస్త్రాధిగత తత్త్వయాథాత్మ్య అవబోధ పూర్వక అహరహః ఉపచీయమాన శమ దమ తపస్ శౌచ క్షమా ఆర్జవ భయాభయస్థాన వివేక దయా అహింసాది ఆత్మ గుణోపేతస్య, వర్ణాశ్రమోచిత పరమ పురుషారాధన వేష నిత్యనైమిత్తిక కర్మోప సంహృతి నిషిద్ధ పరిహార నిష్ఠస్య, పరమ పురుష చరణారవిందయుగల న్యస్త ఆత్మాత్మీయస్య, తద్భక్తి కారిత అనవరత స్తుతి స్మృతి నమస్కృతి (వందన) యతన కీర్తన గుణ శ్రవణ వచన ధ్యాన అర్చన ప్రణామాది ప్రీత పరమకారుణిక పురుషోత్తమ ప్రసాద విధ్వస్త స్వాంత ధ్వాన్తస్య అనన్య ప్రయోజన అనవరత నిరతిశయ ప్రియ విశదతమ ప్రత్యక్షతా ఆపన్న అనుధ్యాన రూప భక్తి ఏకలభ్యః.

తదుక్తం పరమగురుభిః భగవత్ యామునాచార్యపాదైః "ఉభయ పరికర్మిత స్వాంతస్య ఐకాన్తిక ఆత్యన్తిక భక్తియోగ లభ్యః" ఇతి. జ్ఞానయోగ కర్మయోగ సంస్కృత అన్తః కరణస్య ఇత్యర్థః. తథా చ శ్రుతిః "విద్యాం చ అవిద్యాం చ యస్తత్ వేద ఉభయం సహ, అవిద్యయా మృత్యుం తీర్త్వా విద్యయా అమృతమశ్నుతే" ఇతి. అత్ర అవిద్యా శబ్దేన విద్యేతరత్ వర్ణాశ్రమాచారాది పూర్వోక్తం కర్మ ఉచ్యతే. విద్యా శబ్దేన చ భక్తి రూప ఆపన్నం ధ్యానముచ్యతే.

యథోక్తం "ఇయాజ సోఽపి సుబహూన్ యజ్ఞాన్ జ్ఞాన వ్యపాశ్రయః, బ్రహ్మవిద్యామ్ అధిష్ఠాయ తర్తుం మృత్యుమ్ అవిద్యయా" ఇతి. "తమేవం విద్వాన్ అమృత ఇహ భవతి, నాన్యః పంథా అయనాయ విద్యతే", "య ఏవం విదురమృతాస్తే భవంతి", "బ్రహ్మవిదాప్నోతి పరమ్", "స యోహ వై తత్ పరమం బ్రహ్మవేద, బ్రహ్మవేద బ్రహ్మైవ భవతి" ఇత్యాది. వేదన శబ్దేన ధ్యానమేవ అభిహితం, నిదిధ్యాసితవ్యః ఇత్యాదినా ఐకార్థ్యాత్, తదేవ ధ్యానం పునరపి విశినష్టి.

"నాయమాత్మా ప్రవచనేన లభ్యః, న మేధయా, న బహునా శ్రుతేన, యమేవైష వృణుతే తేన లభ్యః, తస్యైష ఆత్మా వివృణుతే తనూం స్వామ్" ఇతి భక్తి రూప ఆపన్న అనుధ్యానేనైవ లభ్యతే, న కేవల వేదన మాత్రేణ, న మేధయా ఇతి కేవలస్య నిషిద్ధత్వాత్.

ఏతదుక్తం భవతి - యో అయం ముముక్షుః వేదాన్త విహిత

వేదనరూప ధ్యానాది నిష్ఠః యదా తస్య తస్మిన్నేవ అనుధ్యానే అనవధికాతిశయ ప్రీతిః జాయతే, తదా ఏవ తేన లభ్యతే పరమ పురుషః ఇతి. యథోక్తం భగవతా "పురుషస్సపరః పార్థ భక్త్యా లభ్యస్త్వనన్యయా", "భక్త్యాత్వనన్యయా శక్యః, అహమేవం విధోఽర్జున, జ్ఞాతుం ద్రష్టుంచ తత్త్వేన, ప్రవేష్టుం చ పరంతప", "భక్త్యామామ్ అభిజానాతి, యావాన్ యశ్చాస్మి తత్త్వతః, తతో మాం తత్త్వతో జ్ఞాత్వా, విశతే తదనన్తరమ్" ఇతి. తదనన్తరం మాం తతః ఏవ భక్తేః విశతే ఇత్యర్థః.

భక్తిరపి, నిరతిశయ ప్రియ అనన్య ప్రయోజన స్వేతర వైతృష్ణ్య ఆవహ జ్ఞాన విశేషః ఏవ ఇతి, తద్యుక్తః ఏవ తేన పరేణ ఆత్మనా వరణీయో భవతి ఇతి తేన లభ్యతే ఇతి శ్రుత్యర్థః

ఏవం విధ పరభక్తి రూప జ్ఞానవిశేషస్య ఉత్పాదకః పూర్వోక్త అహరహః ఉపచీయమాన జ్ఞానపూర్వక కర్మానుగృహీత భక్తియోగః ఏవ. యథోక్తం భగవతా పరాశరేణ "వర్ణాశ్రమాచారవతా పురుషేణ పరః పుమాన్, విష్ణురారాధ్యతే పంథా నాన్యస్తత్తోష కారకః" ఇతి. నిఖిల జగత్ ఉద్ధారణాయ అవనితలే అవతీర్ణః పరబ్రహ్మభూతః పురుషోత్తమః స్వయమేవ ఏతదుక్తవాన్. "స్వకర్మనిరతః సిద్ధిం యథా విన్దతి తత్ శృణు, యతః ప్రవృత్తిర్భూతానాం యేన సర్వమిదం తతమ్", "స్వకర్మణా తమభ్యర్చ్య సిద్ధిం విందతి మానవః" ఇతి యథోదిత క్రమపరిణత భక్త్యేకలభ్యః ఏవ.

భగవత్ బోధాయన, టంక, ద్రమిడ, గుహదేవ, కపర్ది, భారుచి ప్రభృతి అవిగీత శిష్ట పరిగృహీత పురాతన వేద వేదాన్త వ్యాఖ్యాన సువ్యక్తార్థ శ్రుతి నికర దర్శితః అయం పంథాః. అనేన చార్వాక, శాక్య, ఔలూక్య, అక్షపాద, క్షపణక, కపిల, పతంజలి మతానుసారిణః వేద బాహ్యాః, వేదావలంబి కుదృష్టిభిః సహ నిరస్తాః.

వేదావలంబినామపి యథావస్థిత వస్తు విపర్యస్త దృశాం బాహ్య సామ్యం మనునైవ ఉక్తమ్. "యా వేదబాహ్యాః స్మృతయః, యాశ్చకాశ్చ కుదృష్టయః, సర్వాస్తా నిష్ఫలాః ప్రేత్య, తమో నిష్ఠాః హి తాః స్మృతాః" ఇతి. రజస్తమోభ్యామ్ అస్పృష్టమ్ ఉత్తమం సత్త్వమేవ యేషాం స్వాభావికో గుణః, తేషామేవ వేదైకరుచిః వేదార్థ యాథాత్మ్య అవబోధశ్చ ఇత్యర్థః.

యథోక్తం మాత్స్యే "సంకీర్ణాః సాత్త్వికాశ్చైవ రాజసాః తామసాః తథా" ఇతి. కేచిత్ బ్రహ్మకల్పాః సంకీర్ణాః, కేచిత్ సత్త్వ ప్రాయాః, కేచిత్ రజః ప్రాయాః, కేచిత్ తమః ప్రాయాః ఇతి కల్పవిభాగమ్ ఉక్త్వా, సత్త్వరజస్తమోమయానాం తత్త్వానాం మాహాత్మ్య వర్ణనం చ తత్తత్ కల్ప ప్రోక్త పురాణేషు సత్త్వాదిగుణమయేన బ్రహ్మణా క్రియతే ఇతి చ ఉక్తమ్. "యస్మిన్ కల్పేతు యత్ ప్రోక్తం పురాణం బ్రహ్మణా పురా, తస్య తస్య తు మాహాత్మ్యం తత్ స్వరూపేణ వర్ణ్యతే" ఇతి. విశేషతః చ ఉక్తమ్, "అగ్నేః శివస్య మాహాత్మ్యం తామసేషు ప్రకీర్త్యతే, రాజసేషు చ మాహాత్మ్యమ్ అధికం బ్రహ్మణో విదుః,

సాత్త్వికేషు అథ కల్పేషు మాహాత్మ్యమ్ అధికం హరేః తేష్వేవ యోగ సంసిద్ధాః గమిష్యన్తి పరాంగతిమ్ సంకీర్ణేషు సరస్వత్యాః పితౄణామ్'' ఇత్యాది.

ఏతదుక్తం భవతి - ఆది క్షేత్రజ్ఞత్వాత్ బ్రహ్మణః తస్యాపి కేషుచిత్ అహస్సు సత్త్వముద్రిక్తమ్, కేషుచిత్ రజః, కేషుచిత్ తమః. యథోక్తం భగవతా ''న తదస్తి పృథివ్యాం వా, దివి దేవేషు వా పునః, సత్త్వం ప్రకృతిజైః యుక్తం, యదేభిః స్యాత్ త్రిభిర్గుణైః'' ఇతి. ''యో బ్రహ్మాణం విదధాతి పూర్వం యో వై వేదాంశ్చ ప్రహిణోతి తస్మై'' ఇతి శ్రుతేః, బ్రహ్మణః అపి సృజ్యత్వేన, శాస్త్ర వశ్యత్వేన చ క్షేత్రజ్ఞత్వం గమ్యతే. సత్త్వప్రాయేషు అహస్సు తదితరేషు చ యాని పురాణాని బ్రహ్మణా ప్రోక్తాని, తేషాం పరస్పర విరోధే సతి, సాత్త్విక అహః ప్రోక్తం పురాణమేవ యథార్థం, తద్విరోధి అన్యత్ అయథార్థమితి పురాణ నిర్ణయాయైవ ఇదం సత్త్వ నిష్ఠేన బ్రహ్మణా అభిహితమితి విజ్ఞాయతే ఇతి. సత్త్వాదీనాం కార్యం చ భగవతైవ ఉక్తమ్ ''సత్త్వాత్ సంజాయతే జ్ఞానం, రజసో లోభ ఏవ చ, ప్రమాద మోహౌ తమసో భవతో అజ్ఞానమేవ చ'', ''ప్రవృత్తిం చ నివృత్తిం చ కార్యాకార్యే భయాభయే, బంధం మోక్షం చ యా వేత్తి బుద్ధిః సా పార్థ సాత్త్వికీ, యయా ధర్మమధర్మం చ కార్యంచాకార్యమేవ చ, అయథావత్ ప్రజానాతి బుద్ధిః సా పార్థ రాజసీ, అధర్మం ధర్మమితి యా మన్యతే తమసావృతా, సర్వార్థాన్ విపరీతాంశ్చ బుద్ధిః సా పార్థ తామసీ'' ఇతి సర్వాన్

పురాణార్థాన్ బ్రహ్మణః సకాశాత్ అధిగమ్యైవ సర్వాణి పురాణాని పురాణకారాః చక్రుః. యథోక్తమ్ “కథయామి యథా పూర్వం దక్షాద్యైః మునిసత్తమైః, పృష్టః ప్రోవాచ భగవాన్ అబ్జయోనిః పితామహః” ఇతి అపౌరుషేయేషు వేద వాక్యేషు పరస్పర విరుద్ధేషు కథమితి చేత్, తాత్పర్య నిశ్చయాత్ అవిరోధః పూర్వమేవ ఉక్తః.

యదపి చ ఇదం విరుద్ధమ్ ఇవ దృశ్యతే “ప్రాణం మనసి సహకరణైః నాదాన్తే పరమాత్మని, సంప్రతిష్ఠాప్య ధ్యాయీత ఈశానం ప్రధ్యాయీత, ఏవం సర్వమిదం, బ్రహ్మ విష్ణు రుద్ర ఇంద్రాస్తే సర్వే సంప్రసూయన్తే న కారణం .... కారణం తు ధ్యేయః, సర్వైశ్వర్య సంపన్నః సర్వేశ్వరః శంభుః ఆకాశ మధ్యే ధ్యేయః”, “యస్మాత్ పరం నాపరమస్తి కించిత్ యస్మాన్నాణీయో న జ్యాయో అస్తి కశ్చిత్ వృక్ష ఇవ స్తబ్ధో దివి తిష్ఠత్యేకః తేనేదం పూర్ణం పురుషేణ సర్వమ్ తతో యదుత్తరతరం తదరూపమ్ అనామయమ్, య ఏతత్ విదురమృతాస్తే భవన్తి, అథేతరే దుఃఖమేవాపియన్తి సర్వానన శిరోగ్రీవః సర్వభూత గుహాశయః, సర్వవ్యాపీ చ భగవాన్ తస్మాత్ సర్వగతః శివః,” “యదా తమస్తన్నదివా న రాత్రిః, న సన్నచాసః శివ ఏవ కేవలః, తదక్షరం తత్సవితుర్వరేణ్యం, ప్రజ్ఞాచ తస్మాత్ ప్రసృతా పురాణీ” ఇత్యాది. “నారాయణః పరంబ్రహ్మ” ఇతి చ పూర్వమేవ ప్రతిపాదితమ్. తేనాస్య కథమ్ అవిరోధః?

అత్యల్పమేతత్ - “వేదవిత్ ప్రవర ప్రోక్త వాక్య

న్యాయోపబృంహితాః, వేదాః సాంగాః హరిం ప్రాహుః, జగజ్జన్మాదికారణమ్'', ''జన్మాద్యస్య యతః'', ''యతోవా ఇమాని భూతాని జాయన్తే, యేన జాతాని జీవన్తి యత్ ప్రయన్త్యభిసంవిశంతి, తద్విజిజ్ఞాసస్వ తద్బ్రహ్మ'' ఇతి జగజ్జన్మాది కారణం బ్రహ్మేత్యవగమ్యతే, తత్ చ జగత్ సృష్టి ప్రలయ ప్రకరణేష్వేవ అవగన్తవ్యమ్.

''సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీత్, ఏకమేవాద్వితీయమ్'' ఇతి జగదుపాదానతా జగన్నిమిత్తతా జగదన్తర్యామితాది ముఖేన పరమకారణం సత్ శబ్దేన ప్రతిపాదితమ్. అయమేవార్థః ''బ్రహ్మవా ఇదమేక ఏవాగ్ర ఆసీత్'' ఇతి శాఖాన్తరే బ్రహ్మశబ్దేన ప్రతిపాదితః. అనేన సత్ శబ్దాభిహితం బ్రహ్మేత్యవగతమ్. అయమేవార్థః శాఖాన్తరే ''ఆత్మావా ఇదమేక ఏవాగ్ర ఆసీత్'' ''నాన్యత్ కించన మిషత్'' ఇతి. తథా సద్, బ్రహ్మ శబ్దాభ్యామ్ ఆత్మైవ అభిహితః ఇత్యవగమ్యతే. తథా చ శాఖాన్తరే ''ఏకో హ వై నారాయణ ఆసీత్, న బ్రహ్మ, నేశానో, నేమే ద్యావా పృథివీ'', ఇత్యాదినా సత్, బ్రహ్మ, ఆత్మ ఆది పరమకారణ వాచిభిః శబ్దైః నారాయణః ఏవ అభిధీయతే ఇతి నిశ్చీయతే.

''యమన్తః సముద్రే కవయో వయన్తి'' ఇత్యాది, ''నైనమూర్ధ్వం న తిర్యంచం, న మధ్యే పరిజగ్రభత్, న తస్యేశే కశ్చన, తస్యనామ మహద్యశః, న సందృశే తిష్ఠతి రూపమస్య, నచక్షుషా పశ్యతి కశ్చనైనమ్ హృదామనీషా మనసా అభిక్లుప్తో, య ఏనం విదురమృతాస్తే భవన్తి''

ఇతి సర్వస్మాత్ పరత్వమ్ అస్య ప్రతిపాద్య, "న తస్యేశే కశ్చన" ఇతి, "తస్మాత్ పరం కిమపి న విద్యతే" ఇతి చ ప్రతిషిధ్య, "అద్భ్యః సంభూతో హిరణ్యగర్భః ఇత్యష్టౌ" ఇతి తేన ఏక వాక్యతాం గమయతి. తత్ చ మహాపురుష ప్రకరణమ్ "హ్రీశ్చ తే లక్ష్మీశ్చ పత్న్యౌ" ఇతి నారాయణ ఏవేతి ద్యోతయతి .

అయమర్థః నారాయణానువాకే ప్రపంచితః . "సహస్ర శీర్షం దేవమ్" ఇత్యారభ్య, "సబ్రహ్మా సశివః సేంద్రః సో అక్షరః పరమః స్వరాట్" ఇతి సర్వ శాఖాసు పరతత్త్వ ప్రతిపాదన పరాన్ అక్షర, శివ, శంభు, పరబ్రహ్మ, పరజ్యోతిః, పరతత్త్వ, పరాయణ, పరమాత్మాది సర్వశబ్దాన్ తత్తత్ గుణయోగేన నారాయణే ఏవ ప్రయుజ్య, తద్వ్యతిరిక్తస్య సమస్తస్య తదాయత్తతాం, తత్ నియామ్యతాం, తత్ శేషతాం, తత్ ఆత్మకతాం చ ప్రతిపాద్య, బ్రహ్మశివయోః అపి ఇంద్రాది సమానాకారతయా తత్ విభూతిత్వం చ ప్రతిపాదితమ్. ఇదం చ వాక్యం కేవల పరతత్త్వ ప్రతిపాదన పరమ్. అన్యత్ కించిదపి అత్ర న విధీయతే. అస్మిన్వాక్యే ప్రతిపాదితస్య సర్వస్మాత్ పరత్వేన అవస్థితస్య బ్రహ్మణః వాక్యాన్తరేషు "బ్రహ్మవిదాప్నోతిపరమ్" ఇత్యాదిషు ఉపాసనాది విధీయతే.

అతః "ప్రాణం మనసి సహకరణైః" ఇత్యాది వాక్యం సర్వకారణే పరమాత్మని కరణ ప్రాణాది సర్వం వికారజాతమ్ ఉపసంహృత్య, తమేవ పరమాత్మానం సర్వస్య ఈశానం ధ్యాయీత

ఇతి, పరబ్రహ్మభూత నారాయణస్యైవ ధ్యానం విదధాతి. ''పతిం విశ్వస్య'', ''న తస్యేశే కశ్చన'' ఇతి తస్యైవ సర్వేశానతా ప్రతిపాదితా. అతః ఏవ ''సర్వైశ్వర్య సంపన్నః సర్వేశ్వరః శంభుః ఆకాశ మధ్యే ధ్యేయః'' ఇతి నారాయణస్యైవ పరమకారణస్య శంభు శబ్ద వాచ్యస్య ధ్యానం విధీయతే. ''కశ్చ ధ్యేయః'' ఇత్యారభ్య ''కారణం తు ధ్యేయః'' ఇతి కార్యస్య అధ్యేయతా పూర్వక కారణైక ధ్యేయతా పరత్వాత్ వాక్యస్య. తస్యైవ నారాయణస్య పరమకారణతా శంభు శబ్ద వాచ్యతా చ పరమకారణ ప్రతిపాదనైకపరే నారాయణానువాకే ఏవ ప్రతిపన్నా ఇతి. తద్విరోధి అర్థాన్తర పరికల్పనం కారణస్యైవ ధ్యేయత్వేన విధివాక్యే న యుజ్యతే.

యదపి ''తతో యదుత్తరతరమ్'' ఇత్యత్ర పురుషాత్ అన్యస్య పరతరత్వం ప్రతీయతే ఇత్యభ్యధాయి. తదపి ''యస్మాత్ పరం నాపరమస్తి కించిత్ యస్మాన్నాణీయో న జ్యాయోఽస్తి కశ్చిత్'' యస్మాత్ అపరం, యస్మాదన్యత్ కించిదపి పరం నాస్తి, కేనాపి ప్రకారేణ పురుష వ్యతిరిక్తస్య పరత్వం నాస్తి ఇత్యర్థః. అణీయస్త్వం - సూక్ష్మత్వం. జ్యాయస్త్వం - సర్వేశ్వరత్వం. సర్వ వ్యాపిత్వాత్ సర్వేశ్వరత్వాత్ అస్య, ఏతద్ వ్యతిరిక్తస్య కస్యాపి అణీయస్త్వం జ్యాయస్త్వం చ నాస్తి ఇత్యర్థః. ''యస్మాన్నాణీయో న జ్యాయో అస్తి కశ్చిత్'' ఇతి పురుషాదన్యస్య కస్యాపి జ్యాయస్త్వం నిషిద్ధమితి, తస్మాదన్యస్య పరత్వం న యుజ్యతే ఇతి ప్రత్యుక్తమ్.

కస్తర్హి అస్య వాక్యస్య అర్థః? అస్య ప్రకరణస్య ఉపక్రమే "తమేవ విదిత్వా అతిమృత్యుమేతి, నాన్యః పంథా విద్యతే అయనాయ" ఇతి పురుష వేదనస్య అమృతత్వ హేతుతాం, తత్ వ్యతిరిక్తస్య అపథతాం చ ప్రతిజ్ఞాయ, "యస్మాత్ పరం నాపరమస్తి కించిత్...... తేనేదం పూర్ణం పురుషేణ సర్వమ్" ఇతి ఏతత్ అన్తేన పురుషస్య సర్వస్మాత్ పరత్వం ప్రతిపాదితమ్. యతః పురుష తత్త్వమేవ ఉత్తరతరం తతో యదుత్తరతరం పురుష తత్త్వం, తదేవ అరూపమ్ అనామయమ్, "య ఏతద్విదుః అమృతాస్తే భవన్తి అథేతరే దుఃఖమేవ అపియన్తి" ఇతి పురుష వేదనస్య అమృతత్వ హేతుత్వం తదితరస్య చ అపథత్వం ప్రతిజ్ఞాతం సహేతుకమ్ ఉపసంహృతమ్. అన్యథా ఉపక్రమగత ప్రతిజ్ఞాభ్యాం విరుద్ధ్యతే. పురుషస్యైవ శుద్ధిగుణ యోగేన శివశబ్ద అభిధేయత్వం "శాశ్వతం శివమచ్యుతమ్" ఇత్యాదినా జ్ఞాతమేవ. పురుషః ఏవ శివశబ్ద అభిహితః ఇతి అనన్తరమేవ చ వదతి "మహాన్ ప్రభుర్వై పురుషః సత్త్వస్యైష ప్రవర్తకః" ఇతి. ఉక్తేనైవ న్యాయేన "న సన్నచాసః శివ ఏవ కేవలః" ఇత్యాది సర్వం నేయమ్.

కించ, "న తస్యేశే కశ్చన" ఇతి నిరస్త సమాభ్యధిక సంభావనస్య పురుషస్య "అణోరణీయాన్" ఇత్యస్మిన్ అనువాకే, వేద 'ఆది, అన్త' రూపతయా వేదబీజభూత ప్రణవస్య ప్రకృతి భూత అకారవాచ్యతయా మహేశ్వరత్వం ప్రతిపాద్య, దహర పుండరీక మధ్యస్థ ఆకాశ అంతర్వర్తితయా ఉపాస్యత్వమ్ ఉక్తమ్.

అయమర్థః - సర్వస్య వేదజాతస్య ప్రకృతిః ప్రణవః ఉక్తః. ప్రణవస్య చ ప్రకృతిః అకారః. ప్రణవ వికారో వేదః స్వ ప్రకృతి భూతే ప్రణవే లీనః. ప్రణవోఽపి అకార వికార భూతః స్వ ప్రకృతౌ అకారే లీనః. తస్య చ ప్రణవ ప్రకృతి భూతస్య అకారస్య యః పరః వాచ్యః, స ఏవ మహేశ్వరః ఇతి. సర్వ వాచక జాత ప్రకృతి భూత అకారవాచ్యః సర్వ వాచ్యజాత ప్రకృతిభూత నారాయణో యః, సః మహేశ్వరః ఇత్యర్థః.

యథోక్తం భగవతా "అహం కృత్స్నస్య జగతః ప్రభవః ప్రలయస్తథా, మత్తః పరతరం నాన్యత్ కించిదస్తి ధనంజయ," "అక్షరాణామ్ అకారః అస్మి" ఇతి, "అ ఇతి బ్రహ్మ" ఇతి చ శ్రుతేః "అకారో వై సర్వావాక్" ఇతి చ వాచక జాతస్య అకార ప్రకృతిత్వం, వాచ్యజాతస్య బ్రహ్మ ప్రకృతిత్వం చ సుస్పష్టమ్. అతః బ్రహ్మణః అకారవాచ్యతా ప్రతిపాదనాత్ అకారవాచ్యో నారాయణః ఏవ మహేశ్వరః ఇతి సిద్ధమ్.

తస్యైవ "సహస్రశీర్షం దేవమ్" ఇతి కేవల పరతత్త్వ విశేష ప్రతిపాదనపరేణ నారాయణ అనువాకేన సర్వస్మాత్ పరత్వం ప్రపంచితమ్. అనేన అనన్యపరేణ ప్రతిపాదితమేవ పరతత్త్వమ్. అన్యపరేషు సర్వేషు వాక్యేషు కేనాపి శబ్దేన ప్రతీయమానం తదేవేతి అవగమ్యతే ఇతి "శాస్త్ర దృష్ట్యా తు ఉపదేశో వామదేవవత్" ఇతి సూత్రకారేణ నిర్ణీతమ్. తదేతత్ పరంబ్రహ్మ క్వచిత్ బ్రహ్మశివాది

శబ్ద అవగతమ్ ఇతి కేవల బ్రహ్మ శివయోః న పరత్వ ప్రసంగః. అస్మిన్ అనన్యపరే అనువాకే, తయోః ఇంద్రాది తుల్యతయా తద్విభూతిత్వ ప్రతిపాదనాత్ క్వచిత్ ఆకాశ ప్రాణాది శబ్దేన పరం బ్రహ్మ అభిహితమ్ ఇతి భూతాకాశ ప్రాణాదేః యథా న పరత్వమ్.

యత్పునః ఇదమ్ ఆశంకితమ్ "అథ యదిదమ్ అస్మిన్ బ్రహ్మపురే దహరం పుండరీకం వేశ్మ, దహరః అస్మిన్ అంతరాకాశః, తస్మిన్ యదన్తః తదన్వేష్టవ్యమ్, తద్వావ విజిజ్ఞాసితవ్యమ్" ఇత్యత్ర ఆకాశ శబ్దేన జగదుపాదాన కారణం ప్రతిపాద్య, తదన్తర్వర్తినః కస్యచిత్ తత్త్వ విశేషస్య అన్వేష్టవ్యతా ప్రతిపాద్యతే. అస్య ఆకాశస్య నామరూపయోః నిర్వోఢృత్వ శ్రవణాత్, పురుషసూక్తే పురుషస్య నామరూపయోః కర్తృత్వ దర్శనాత్ చ ఆకాశ పర్యాయ భూతాత్ పురుషాత్ అన్యస్య అన్వేష్టవ్యతయా ఉపాస్యత్వం ప్రతీయతే, ఇతి.

అనధీత వేదానామ్, అదృష్టశాస్త్రవిదామ్ ఇదం చోద్యం. యతః తత్ర శ్రుతిరేవ అస్య పరిహారమాహ. వాక్యకారశ్చ, "దహరో అస్మిన్నంతరాకాశః కిం తదత్ర విద్యతే యదన్వేష్టవ్యం యద్వావ విజిజ్ఞాసితవ్యమ్" ఇతి చోదితే, "యావాన్వా అయమాకాశః తావానేషః అన్తర్హృదయ ఆకాశః" ఇత్యాదినా అస్య ఆకాశ శబ్దవాచ్యస్య పరమపురుషస్య అనవధిక మహత్త్వం సకల జగత్కారణతయా సకల జగదాధారత్వం చ ప్రతిపాద్య "తస్మిన్ కామాః సమాహితాః" ఇతి, అపహతపాప్మత్వాది సత్యకామశబ్దేన సత్యసంకల్పత్వ పర్యన్త

గుణాష్టకం నిహితమితి పరమ పురుషవత్ పరమ పురుష గుణాష్టకస్య అపి పృథక్ విజిజ్ఞాసితవ్యతా ప్రతిపిపాదయిషయా "తస్మిన్ యదన్తః తదన్వేష్టవ్యమ్" ఇత్యుక్తమ్ ఇతి శ్రుత్యైవ సర్వం పరిహృతమ్.

ఏతదుక్తం భవతి - "కిం తదత్ర విద్యతే యదన్వేష్టవ్యమ్" ఇత్యస్య చోద్యస్య తస్మిన్ సర్వస్య జగతః స్రష్టృత్వమ్, ఆధారత్వం, నియన్తృత్వం, శేషిత్వమ్, అపహతపాప్మత్వాదయో గుణాశ్చ విద్యన్తే ఇతి పరిహారః ఇతి. తథా చ వాక్యకార వచనమ్ "తస్మిన్ యదన్తః ఇతి కామ వ్యపదేశః" ఇతి. కామ్యన్తే ఇతి కామాః, అపహత పాప్మత్వాదయో గుణాః ఇత్యర్థః .

ఏతదుక్తం భవతి - యదేతత్ దహరాకాశ శబ్దాభిధేయమ్, నిఖిల జగత్ ఉదయ విభవ లయ లీలం పరంబ్రహ్మ, తస్మిన్ యత్ అన్తర్నిహితమ్, అనవధికాతిశయమ్, అపహతపాప్మత్వాది గుణాష్టకమ్, తదుభయమపి అన్వేష్టవ్యం, విజిజ్ఞాసితవ్యమ్ ఇతి. యథా ఆహ "అథ య ఇహాత్మానమనువిద్య వ్రజన్త్యేతాంశ్చ సత్యాన్ కామాంస్తేషాం సర్వేషు లోకేషు కామచారో భవతి" ఇతి.

యః పునః కారణస్యైవ ధ్యేయతా ప్రతిపాదనపరే వాక్యే, విష్ణోః అనన్య పరవాక్య ప్రతిపాదిత పరతత్త్వ భూతస్య కార్యమధ్యే నివేశః, సః స్వకార్యభూత తత్త్వ సంఖ్యా పూరణం కుర్వతః, స్వ లీలయా జగదుపకారాయ స్వేచ్ఛావతారః ఇతి అవగన్తవ్యః. యథా లీలయా దేవసంఖ్యా పూరణం కుర్వతః ఉపేంద్రత్వం పరస్యైవ,

యథా చ సూర్యవంశోద్భవ రాజసంఖ్యా పూరణం కుర్వతః పరస్యైవ బ్రహ్మణః దాశరథి రూపేణ స్వేచ్ఛావతారః, యథా చ సోమవంశ సంఖ్యా పూరణం కుర్వతో భగవతః భూ భార అవతరణాయ స్వేచ్ఛయా వసుదేవ గృహే అవతారః సృష్టి ప్రలయ ప్రకరణేషు నారాయణః ఏవ పరమ కారణతయా ప్రతిపాద్యతే ఇతి పూర్వమేవ ఉక్తమ్.

యత్పునః అథర్వ శిరసి రుద్రేణ స్వ సర్వైశ్వర్యం ప్రపంచితం, తత్, ''సో అన్తరాదన్తరం ప్రావిశత్'' ఇతి పరమాత్మ ప్రవేశాత్ ఉక్తమ్ ఇతి శ్రుత్యైవ వ్యక్తమ్. ''శాస్త్రదృష్ట్యా తు ఉపదేశో వామదేవవత్'' ఇతి సూత్రకారేణ ఏవమాదీనామ్ అర్థః ప్రతిపాదితః. యథోక్తం ప్రహ్లాదేనాపి ''సర్వగత్వాత్ అనన్తస్య స ఏవాహమవస్థితః, మత్తః సర్వమహం సర్వం, మయిసర్వం సనాతనే'' ఇత్యాది. అత్ర ''సర్వగత్వాత్ అనన్తస్య'' ఇతి హేతురుక్తః. స్వశరీరభూతస్య సర్వస్య చిత్ అచిత్ వస్తునః ఆత్మత్వేన సర్వగతః పరమాత్మా ఇతి, సర్వే శబ్దాః సర్వ శరీరం పరమాత్మానమేవ అభిదధతి ఇత్యుక్తమ్. అతః అహమ్ ఇతి శబ్దః స్వాత్మప్రకారిణం పరమాత్మానమేవ ఆచష్టే.

అత్ర ఇదముచ్యతే. ''ఆత్మేత్యేవ తు గృహ్ణీయాత్ సర్వస్య తన్నిష్పత్తేః'' ఇత్యాదినా అహం గ్రహణోపాసనం వాక్యకారేణ. కార్యావస్థః కారణావస్థశ్చ స్థూల సూక్ష్మ చిత్ అచిత్ వస్తు శరీరః పరమాత్మైవ ఇతి ''సర్వస్య తన్నిష్పత్తేః'' ఇత్యుక్తమ్. ''ఆత్మేతితు

ఉప గచ్ఛన్తి గ్రాహయన్తి చ'' ఇతి సూత్రకారేణ చ.

మహాభారతే చ బ్రహ్మా రుద్రం ప్రత్యాహ ''తవాంతరాత్మా మమ చ, యేచాన్యే దేహి సంజ్ఞితాః'' ఇతి రుద్రస్య, బ్రహ్మణశ్చ అన్యేషాం చ దేహినాం పరమేశ్వరో నారాయణః అంతరాత్మతయా అవస్థితః ఇతి. తథా తత్రైవ ''విష్ణురాత్మా భగవతో భవస్యామిత తేజసః తస్మాత్ ధనుర్జ్యా సంస్పర్శం స విషేహే మహేశ్వరః'' ఇతి. తత్రైవ ''ఏతౌ ద్వౌ విబుధ శ్రేష్ఠౌ ప్రసాద క్రోధజౌ స్మృతౌ, తదా దర్శిత పంథానౌ సృష్టి సంహార కారకౌ'' ఇతి. అంతరాత్మతయా అవస్థిత నారాయణ దర్శిత పథౌ బ్రహ్మరుద్రౌ సృష్టి సంహార కార్యకరౌ ఇత్యర్థః.

నిమిత్త ఉపాదానయోస్తు భేదం వదన్తః వేదబాహ్యాః ఏవ స్యుః, ''జన్మాద్యస్యయతః'', ''ప్రకృతిశ్చ ప్రతిజ్ఞా దృష్టాన్తానుపరోధాత్'' ఇత్యాది వేదవిత్ ప్రణీత సూత్ర విరోధాత్, ''సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీత్ ఏకమేవాద్వితీయమ్'', ''బ్రహ్మ వనం బ్రహ్మ స వృక్ష ఆసీత్, యతో ద్యావా పృథివీ నిష్టతక్షుః, బ్రహ్మాధ్యతిష్ఠత్ భువనాని ధారయన్'', ''సర్వే నిమేషా జజ్ఞిరే విద్యుతః పురుషాదధి'', ''న తస్యేశే కశ్చన తస్య నామ మహద్యశః'', ''నేహ నానాస్తి కించన'', ''సర్వస్య వశీ సర్వస్యేశానః'', ''పురుష ఏవేదం సర్వమ్ యత్ భూతం యచ్చ భవ్యం, ఉతామృతత్వస్యేశానః'', ''నాన్యః పంథా అయనాయ విద్యతే'' ఇత్యాది సర్వ శ్రుతిగణ విరోధాత్ చ.

ఇతిహాస పురాణేషు చ సృష్టి ప్రలయ ప్రకరణయోః ఇదమేవ

పరతత్త్వమితి అవగమ్యతే. యథా మహాభారతే "కుతః సృష్టమిదం సర్వం జగత్ స్థావర జంగమమ్, ప్రలయే చ కమభ్యేతి తన్మే బ్రూహి పితామహ" ఇతి పృష్టః, "నారాయణో జగన్మూర్తిః అనంతాత్మా సనాతనః" ఇత్యాది చ వదన్, "ఋషయః పితరో దేవా మహాభూతాని ధాతవః, జంగమాజంగమంచేదం జగన్నారాయణోద్భవమ్" ఇతి చ ప్రాచ్య, ఉదీచ్య, దాక్షిణాత్య, పాశ్చాత్య, సర్వశిష్టైః సర్వధర్మ సర్వతత్త్వ వ్యవస్థాయామ్ ఇదమేవ పర్యాప్తమ్ ఇత్యవిగాన పరిగృహీతం వైష్ణవం చ పురాణమ్. "జన్మాద్యస్యయతః" ఇతి జగజ్జన్మాది కారణం బ్రహ్మేతి అవగమ్యతే. తత్ జన్మాది కారణం కిమితి ప్రశ్న పూర్వకం "విష్ణోః సకాశాత్ ఉద్భూతమ్" ఇత్యాదినా బ్రహ్మ స్వరూప విశేష ప్రతిపాదనైక పరతయా ప్రవృత్తమితి సర్వ సమ్మతమ్. తథా తత్రైవ "ప్రకృతిర్యా మయాఖ్యాతా వ్యక్తావ్యక్త స్వరూపిణీ, పురుషశ్చాప్యుభావేతౌ లీయేతే పరమాత్మని, పరమాత్మా చ సర్వేషామ్ ఆధారః పరమేశ్వరః, విష్ణు నామా స వేదేషు వేదాన్తేషు చ గీయతే", ఇతి. సర్వ వేద వేదాన్తేషు సర్వైః శబ్దైః పరమ కారణతయా అయమేవ గీయతే ఇత్యర్థః.

యథా సర్వాసు శ్రుతిషు కేవల పరబ్రహ్మ స్వరూప విశేష ప్రతిపాదనాయైవ ప్రవృత్తః నారాయణానువాకః, తథా ఇదం వైష్ణవం చ పురాణమ్ "సో అహమిచ్ఛామి ధర్మజ్ఞ శ్రోతుం త్వత్తో యథా జగత్, బభూవ భూయశ్చ యథా మహాభాగ భవిష్యతి, యన్మయం చ జగత్ బ్రహ్మన్ యతశ్చైతత్ చరాచరమ్, లీనమాసీద్యథా తత్ర,

లయమేష్యతి యత్ర చ'' ఇతి పరంబ్రహ్మ కిమితి ప్రక్రమ్య ''విష్ణోః సకాశాదుద్భూతం జగత్తత్రైవ చ స్థితమ్, స్థితి సంయమ కర్తాసౌ జగతో అస్య జగచ్చ సః, పరః పరాణాం పరమః పరమాత్మాత్మ సంస్థితః, రూప వర్ణాది నిర్దేశ విశేషణ వివర్జితః, అపక్షయ వినాశాభ్యాం పరిణామర్ద్ధి జన్మభిః, వర్జితః శక్యతే వక్తుం యః సదాస్తీతి కేవలమ్, సర్వత్రాసౌ సమస్తం చ వసత్యత్రేతి వై యతః, తతస్స వాసుదేవేతి విద్వద్భిః పరిపఠ్యతే, తత్ బ్రహ్మ పరమం నిత్యమ్, అజమక్షయమవ్యయమ్, ఏకస్వరూపం చ సదా హేయాభావాచ్చ నిర్మలమ్, తదేవ సర్వ మేవై తత్ వ్యక్తావ్యక్త స్వరూపవత్, తథా పురుష రూపేణ కాలరూపేణ చ స్థితమ్'', ''స సర్వభూత ప్రకృతిం వికారాన్, గుణాది దోషాంశ్చ మునే వ్యతీతః, అతీత సర్వావరణో అఖిలాత్మా, తేనాస్తృతం యద్ భువనాన్తరాలే, సమస్త కల్యాణ గుణాత్మకో అసౌ, స్వ శక్తి లేశోద్ధృత భూతవర్గః, ఇచ్ఛా గృహీత అభిమతోరుదేహః, సంసాధిత అశేష జగద్ధితో అసౌ, తేజోబలైశ్వర్య మహావబోధః, సువీర్య శక్త్యాది గుణైక రాశిః, పరః పరాణాం సకలా న యత్ర క్లేశాదయస్సంతి పరావరేశే, స ఈశ్వరో వ్యష్టి సమష్టి రూపః వ్యక్త స్వరూపో ప్రకట స్వరూపః, సర్వేశ్వరః సర్వదృక్ సర్వవేత్తా సమస్తశక్తిః పరమేశ్వరాఖ్యః, సంజ్ఞాయతే యేన తదస్త దోషం శుద్ధం పరం నిర్మలమేకరూపమ్, సందృశ్యతే వాపి అధిగమ్యతే వా తద్ జ్ఞానమజ్ఞానమతో అన్యదుక్తమ్'', ఇతి పరబ్రహ్మ స్వరూప విశేష నిర్ణయాయైవ ప్రవృత్తమ్.

అన్యాని సర్వపురాణాని అన్యపరాణి ఏతత్ అవిరోధేన నేయాని. అన్యపరత్వం చ తత్తత్ ఆరంభ ప్రకారైః అవగమ్యతే. సర్వాత్మనా విరుద్ధాంశః తామసత్వాత్ అనాదరణీయః.

నను, అస్మిన్నపి ''సృష్టి స్థిత్యన్తకరణీం బ్రహ్మావిష్ణు శివాత్మికామ్, స సంజ్ఞాం యాతి భగవాన్ ఏక ఏవ జనార్దనః'', ఇతి త్రిమూర్తి సామ్యం ప్రతీయతే.

నైతదేవమ్. ''ఏక ఏవ జనార్దనః'' ఇతి జనార్దనస్యైవ బ్రహ్మశివాది కృత్స్న ప్రపంచ తాదాత్మ్యం విధీయతే. ''జగచ్చ సః'' ఇతి పూర్వోక్తమేవ వివృణోతి. ''స్రష్టా సృజతి చ ఆత్మానం విష్ణుః పాల్యం చ పాతి చ, ఉప సంహ్రియతే చ అన్తే సంహర్తా చ స్వయం ప్రభుః'' ఇతి స్రష్టృత్వేన అవస్థితం బ్రహ్మాణం సృజ్యం చ, సంహర్తారం సంహార్యం చ, యుగపత్ నిర్దిశ్య, సర్వస్య విష్ణు తాదాత్మ్య ఉపదేశాత్, సృజ్య సంహార్య భూతాత్ వస్తునః స్రష్టృ సంహర్త్రోః జనార్దన విభూతిత్వేన విశేషో దృశ్యతే. జనార్దన విష్ణు శబ్దయోః పర్యాయత్వేన ''బ్రహ్మ విష్ణు శివాత్మికామ్'' ఇతి విభూతిమతః ఏవ స్వేచ్ఛయా లీలార్థం విభూత్యన్తర్భావః ఉచ్యతే.

యథేదమ్ అనన్తరమేవ ఉచ్యతే ''పృథివ్యాపస్తథాతేజః వాయురాకాశ ఏవ చ, సర్వేంద్రియాంతః కరణం పురుషాఖ్యం హి యత్ జగత్, స ఏవ సర్వభూతాత్మా విశ్వరూపో యతో అవ్యయః, సర్గాదికం తతో అస్యైవ భూతస్థమ్ ఉపకారకమ్, స ఏవ సృజ్యః

స చ సర్గకర్తా, స ఏవ పాత్యత్తి చ పాల్యతే చ, బ్రహ్మాద్యవస్థాభిః అశేషమూర్తిః విష్ణుర్వరిష్ఠో వరదో వరేణ్యః" ఇతి.

అత్ర సామానాధికరణ్య నిర్దిష్టం హేయమిశ్ర ప్రపంచ తాదాత్మ్యం నిరవద్యస్య నిర్వికారస్య సమస్త కల్యాణగుణాకరస్య బ్రహ్మణః కథముపపద్యతే ఇతి ఆశంక్య, "స ఏవ సర్వభూతాత్మా విశ్వరూపో యతో అవ్యయః" ఇతి స్వయమేవ ఉపపాదయతి. స ఏవ - సర్వేశ్వరేశ్వరః పరబ్రహ్మభూతో విష్ణురేవ సర్వం జగత్ ఇతి ప్రతిజ్ఞాయ, "సర్వభూతాత్మా విశ్వరూపో యతో అవ్యయః" ఇతి హేతురుక్తః. సర్వభూతానామ్ అయమాత్మా విశ్వ (రూపో) శరీరో యతో అవ్యయః ఇత్యర్థః. వక్ష్యతి చ "తత్సర్వం వై హరేస్తనుః" ఇతి.

ఏతదుక్తంభవతి - అస్య అవ్యయస్యాపి పరస్య బ్రహ్మణః విష్ణోః విశ్వశరీరతయా తాదాత్మ్యమ్ అవిరుద్ధమ్ ఇతి. ఆత్మశరీరయోశ్చ స్వభావాః వ్యవస్థితాః ఏవ. ఏవం భూతస్య సర్వేశ్వరస్య విష్ణోః ప్రపంచ అంతర్భూత నియామ్య కోటి నివిష్ట బ్రహ్మాది దేవ తిర్యక్ మనుష్యేషు తత్తత్ సమాశ్రయణీయత్వాయ స్వేచ్ఛావతారః పూర్వోక్తః. తదేతత్ బ్రహ్మాదీనాం భావనా త్రయాన్వయేన కర్మ వశ్యత్వమ్. భగవతః పరబ్రహ్మ భూతస్య వాసుదేవస్య నిఖిల జగదుపకారాయ స్వేచ్ఛయా స్వేనైవ రూపేణ దేవాదిషు అవతారః ఇతి చ షష్ఠేంశే శుభాశ్రయ ప్రకరణే సువ్యక్తముక్తమ్. అస్య దేవాదిరూపేణ అవతారేష్వపి న ప్రాకృతో దేహః ఇతి మహాభారతే "న భూత సంఘ

సంస్థానో దేహో అస్య పరమాత్మనః'' ఇతి ప్రతిపాదితః.

శ్రుతిశ్చ ''అజాయమానో బహుధా విజాయతే తస్య ధీరాః పరిజానన్తి యోనిమ్'' ఇతి కర్మవశ్యానాం బ్రహ్మాదీనామ్, అనిచ్ఛతామపి తత్తత్ కర్మానుగుణ ప్రకృతి పరిణామ రూప భూత సంఘ సంస్థాన విశేష దేవాది శరీర ప్రవేశరూపం జన్మ అవర్జనీయం. అయం తు సర్వేశ్వరః సత్యసంకల్పః భగవాన్ ఏవంభూత శుభేతరజన్మ అకుర్వన్నపి, స్వేచ్ఛయా స్వేనైవ నిరతిశయ కల్యాణరూపేణ దేవాదిషు జగదుపకారాయ బహుధా జాయతే. తస్యైతస్య శుభేతరజన్మ అకుర్వతః అపి స్వకల్యాణగుణ ఆనంత్యేన బహుధా యోనిమ్ - బహువిధజన్మ, ధీరాః - ధీమతామ్ అగ్రేసరాః, జానన్తి ఇత్యర్థః.

తదేతత్ నిఖిల జగత్ నిమిత్త ఉపాదాన భూతాత్ ''జన్మాద్యస్యయతః'', ''ప్రకృతిశ్చ ప్రతిజ్ఞా దృష్టాన్త అనుపరోధాత్'' ఇత్యాది సూత్రైః ప్రతిపాదితాత్ పరస్మాత్ బ్రహ్మణః పరమ పురుషాత్ అన్యస్య కస్యచిత్ పరత్వమ్ ''పరమతః సేతూన్మాన సంబంధ భేద వ్యపదేశేభ్యః'' ఇత్యాశంక్య ''సామాన్యాత్తు'', ''బుద్ధ్యర్థః పాదవత్'', ''స్థానవిశేషాత్ ప్రకాశాదివత్'', ''ఉపపత్తేశ్చ'', ''తథాన్య ప్రతిషేధాత్'', ''అనేన సర్వగతత్వమ్ ఆయామ శబ్దాదిభ్యః'' ఇతి సూత్రకారః స్వయమేవ నిరాకరోతి.

మానవే చ శాస్త్రే ''ప్రాదురాసీత్తమోనుదః'', ''సిసృక్షుః వివిధాః

ప్రజాః'', ''అప ఏవ ససర్జాదౌ తాసు వీర్యమపాసృజత్'', ''తస్మిన్ జజ్ఞే స్వయం బ్రహ్మా'' ఇతి బ్రహ్మణో జన్మ శ్రవణాత్ క్షేత్రజ్ఞత్వమేవ అవగమ్యతే. తథా చ స్రష్టుః పరమపురుషస్య, తద్విసృష్టస్య చ బ్రహ్మణః ''అయనం తస్య తాః పూర్వం తేన నారాయణః స్మృతః, తద్విసృష్టః స పురుషః లోకే బ్రహ్మేతి కీర్త్యతే'' ఇతి నామ నిర్దేశాత్ చ. తథా వైష్ణవే పురాణే హిరణ్యగర్భాదీనాం భావనా త్రయాన్వయాత్ అశుద్ధత్వేన శుభాశ్రయత్వ అనర్హత్వ ఉపపాదనాత్ క్షేత్రజ్ఞత్వం నిశ్చీయతే.

యదపి కైశ్చిదుక్తమ్ - సర్వస్య శబ్దజాతస్య విధి అర్థవాద మంత్రరూపస్య కార్యాభిధాయిత్వేనైవ ప్రామాణ్యం వర్ణనీయమ్. వ్యవహారాత్ అన్యత్ర శబ్దస్య బోధకత్వ శక్తి అవధారణ అసంభవాత్, వ్యవహారస్య చ కార్యబుద్ధి మూలత్వాత్ కార్యరూపః ఏవ శబ్దార్థః న పరినిష్పన్నే వస్తుని శబ్దః ప్రమాణమ్ ఇతి.

అత్రోచ్యతే - ప్రవర్తక వాక్య వ్యవహారే ఏవ శబ్దానామ్ అర్థబోధకత్వ శక్త్యవధారణం కర్తవ్యమితి, కిమియం రాజాజ్ఞా?

సిద్ధవస్తుషు శబ్దస్య బోధకత్వ శక్తి గ్రహణమ్ అత్యన్త సుకరమ్. తథాహి - కేనచిత్ హస్త చేష్టాదినా అపవరకే దండః స్థితః ఇతి దేవదత్తాయ జ్ఞాపయ ఇతి ప్రేషితః కశ్చిత్ తత్ జ్ఞాపనే ప్రవృత్తః - అపవరకే దండః స్థితః ఇతి శబ్దం ప్రయుజ్క్తే. మూకవత్ హస్తచేష్టామిమాం జానన్, పార్శ్వస్థో అన్యః, ప్రాక్ అవ్యుత్పన్నః అపి, ఏతస్యార్థస్య

బోధనాయ - అపవరకే దండః స్థితః - ఇత్యస్య శబ్దస్య ప్రయోగ దర్శనాత్ అస్య అర్థస్య అయం శబ్దో బోధకః ఇతి జానాతి ఇతి - కిమత్ర దుష్కరమ్?

తథా బాలః 'తాతః అయమ్', 'ఇయమ్ అంబా', 'అయం మాతులః', 'అయం మనుష్యః', 'అయం మృగః', 'చంద్రః అయమ్', 'అయం చ సర్పః' ఇతి మాతా పితృ ప్రభృతిభిః శబ్దైః శనైః శనైః అంగుల్యా నిర్దేశేన తత్ర తత్ర బహుశః శిక్షితః తైరేవ శబ్దైః తేషు అర్థేషు స్వాత్మనశ్చ బుద్ధి ఉత్పత్తిం దృష్ట్వా, తేషు అర్థేషు తేషాం శబ్దానామ్ అంగుల్యా నిర్దేశ పూర్వక ప్రయోగః సంబంధాన్తర అభావాత్, సంకేతయితృ పురుష అజ్ఞానాత్ చ, బోధకత్వ నిబంధనః ఇతి క్రమేణ నిశ్చిత్య, పునరపి అస్య శబ్దస్య అయమర్థః ఇతి పూర్వవృద్ధైః శిక్షితః, సర్వ శబ్దానామ్ అర్థమవగమ్య స్వయమపి సర్వం వాక్యజాతం ప్రయుఙ్క్తే. ఏవమేవ సర్వ పదానాం స్వార్థాభిధాయిత్వం, సంఘాత విశేషాణాం చ యథావస్థిత సంసర్గ విశేష బోధకత్వం చ జానాతి - ఇతి 'కార్యార్థే ఏవ వ్యుత్పత్తిః' ఇత్యాది నిర్బంధో నిర్నిబంధనః. అతః పరినిష్పన్నే వస్తుని శబ్దస్య బోధకత్వ శక్తి అవధారణాత్ సర్వాణి వేదాన్త వాక్యాని సకల జగత్ కారణం సర్వ కల్యాణ గుణాకరమ్, ఉక్త లక్షణం బ్రహ్మ బోధయన్త్యేవ.

అపిచ , కార్యార్థే ఏవ వ్యుత్పత్తిః అస్తు, వేదాన్తవాక్యాని అపి ఉపాసన విషయ కార్యాధికృత విశేషణభూత ఫలత్వేన, దుఃఖ అసంభిన్న దేశవిశేష రూప స్వర్గాదివత్, రాత్రి సత్ర ప్రతిష్ఠాదివత్,

అపగోరణ శత యాతనా సాధ్యసాధన భావవత్ చ, కార్యోపయోగితయా ఏవ సర్వం బోధయన్తి.

తథా హి "బ్రహ్మవిదాప్నోతి పరమ్" ఇత్యత్ర బ్రహ్మోపాసన విషయ కార్యాధికృత విశేషణభూత ఫలత్వేన బ్రహ్మప్రాప్తిః శ్రూయతే - పర ప్రాప్తి కామో బ్రహ్మవిద్యాత్ ఇతి. అత్ర ప్రాప్యతయా ప్రతీయమానం బ్రహ్మ స్వరూపం తద్విశేషణం చ, సర్వం కార్యోపయోగితయా ఏవ సిద్ధం భవతి. తదన్తర్గతమేవ జగతః స్రష్టృత్వం, సంహర్తృత్వమ్, ఆధారత్వమ్, అంతరాత్మత్వమ్ ఇత్యాది ఉక్తమ్, అనుక్తం చ సర్వం, ఇతి న కించిత్ అనుపపన్నమ్. ఏవం చ సతి, మంత్ర అర్థవాదగతాః హి అవిరుద్ధాః అపూర్వాశ్చ అర్థాః సర్వే విధి శేషతయైవ సిద్ధాః భవన్తి.

యథోక్తం ద్రమిడభాష్యే "ఋణం హి వై జాయతే" ఇతి శ్రుతేః - ఇత్యుపక్రమ్య "యద్యపి అవదాన స్తుతిపరం వాక్యం తథాపి నాసతా స్తుతిః ఉపపద్యతే" ఇతి. ఏతదుక్తం భవతి - సర్వోహ్యర్థవాద భాగః దేవతారాధన భూత యాగాదేః సాంగస్య, ఆరాధ్య దేవతాయాశ్చ అదృష్ట రూపాన్ గుణాన్ సహస్రశో వదన్, కర్మణి ప్రాశస్త్య బుద్ధిమ్ ఉత్పాదయతి. తేషామ్ అసద్భావే ప్రాశస్త్య బుద్ధిః ఏవ న స్యాత్ ఇతి కర్మణి ప్రాశస్త్య బుద్ధ్యర్థం గుణ సద్భావమేవ బోధయతి ఇతి. అనయైవ దిశా సర్వే మంత్రార్థ వాదగతాహ్యర్థాః సిద్ధాః.

అపి చ, కార్య వాక్యార్థవాదిభిః కిమిదం కార్యత్వం నామ?

ఇతి వక్తవ్యమ్. 'కృతిభావ భావితా కృత్యుద్దేశ్యతా చ' ఇతిచేత్, కిమిదం కృత్యుద్దేశ్యత్వమ్? యదధికృత్య కృతిః వర్తతే, తత్ కృత్యుద్దేశ్యత్వమ్ ఇతిచేత్, పురుష వ్యాపార రూపాయాః కృతేః కః అయమధికారో నామ? యత్ ప్రాప్తీచ్ఛయా కృతిమ్ ఉత్పాదయతి పురుషః, తత్ కృత్యుద్దేశ్యత్వమ్ ఇతిచేత్, హన్త తర్హి ఇష్టత్వమేవ కృత్యుద్దేశ్యత్వమ్.

అథైవం మనుషే - ఇష్టస్యైవ రూప ద్వయమస్తి - ఇచ్ఛా విషయతయా స్థితిః, పురుష ప్రేరకత్వం చ. తత్ర ప్రేరకత్వాకారః కృత్యుద్దేశ్యత్వమ్ ఇతి సో అయం స్వపక్షాభినివేశ కారితః వృథాశ్రమః. తథాహి - ఇచ్ఛా విషయతయా ప్రతీతస్య స్వప్రయత్నోత్పత్తిమ్ అంతరేణ అసిద్ధిః ఏవ ప్రేరకత్వం, తత ఏవ ప్రవృత్తేః. ఇచ్ఛాయామ్ జాతాయామ్, ఇష్టస్య స్వప్రయత్న ఉత్పత్తిమ్ అంతరేణ అసిద్ధిః ప్రతీయతే చేత్, తతః చికీర్షా జాయతే, తతః ప్రవర్తతే పురుషః, ఇతి తత్త్వ విదాం ప్రక్రియా. తస్మాత్ ఇష్టస్య కృత్యధీన ఆత్మ లాభత్వ అతిరేకి కృత్యుద్దేశ్యత్వం నామ కిమపి న దృశ్యతే.

అథోచ్యేత - ఇష్టతా హేతుశ్చ పురుషానుకూలతా తత్ పురుషానుకూలత్వం కృత్యుద్దేశ్యత్వం ఇతి. నైవం. పురుషానుకూలం సుఖమ్ ఇత్యనర్థాంతరమ్. తథా పురుష ప్రతికూలం దుఃఖ పర్యాయమ్. అతః సుఖవ్యతిరిక్తస్య కస్యాపి పురుషానుకూలత్వం న సంభవతి. నను చ దుఃఖ నివృత్తేః అపి సుఖవ్యతిరిక్తాయాః పురుషానుకూలతా దృష్టా. నైతత్. ఆత్మానుకూలం సుఖమ్, ఆత్మ

ప్రతికూలం దుఃఖమ్ ఇతి హి సుఖదుఃఖయోః వివేకః. తత్ర ఆత్మానుకూలం సుఖమ్ ఇష్టం భవతి, తత్ ప్రతికూలం దుఃఖం చ అనిష్టమ్. అతః దుఃఖ సంయోగస్య అసహ్యతయా తన్నివృత్తిః అపి ఇష్టా భవతి, తత ఏవ ఇష్టతా సామ్యాత్ అనుకూలతా భ్రమః.

తథా హి ప్రకృతి సంసృష్టస్య సంసారిణః పురుషస్య అనుకూల సంయోగః, ప్రతికూల సంయోగః, స్వరూపేణావస్థితిః ఇతి చ తిస్రః అవస్థాః. తత్ర ప్రతికూల సంబంధ నివృత్తిః, అనుకూల సంబంధ నివృత్తిశ్చ స్వరూపేణ అవస్థితిః ఏవ తస్మాత్ ప్రతికూల సంయోగే వర్తమానే తన్నివృత్తి రూపా స్వరూపేణ అవస్థితిః అపి ఇష్టా భవతి. తత్ర ఇష్టతా సామ్యాత్ అనుకూలతా భ్రమః. అతః సుఖ స్వరూపత్వాత్ అనుకూలతాయాః, నియోగస్య అనుకూలతాం వదన్తం ప్రామాణికాః పరిహసన్తి.

ఇష్టస్య అర్థవిశేషస్య నిర్వర్తకతయా ఏవ హి నియోగస్య నియోగత్వం, స్థిరత్వమ్, అపూర్వత్వం చ ప్రతీయతే. ''స్వర్గకామో యజేత'' ఇత్యత్ర కార్యస్య క్రియాతిరిక్తతా స్వర్గకామ పద సమభివ్యాహారేణ స్వర్గసాధనత్వ నిశ్చయాదేవ భవతి. న చ వాచ్యం- యజేత ఇత్యత్ర ప్రథమం నియోగః స్వప్రధానతయైవ ప్రతీయతే; స్వర్గకామపద సమభివ్యాహారాత్ స్వసిద్ధయే స్వర్గసిద్ధి అనుకూలతా చ నియోగస్య - ఇతి. యజేత ఇతి హి ధాత్వర్థస్య పురుష ప్రయత్న సాధ్యతా ఏవ ప్రతీయతే. స్వర్గకామపద సమభివ్యాహారాత్

ఏవ ధాత్వర్థాతిరేకిణో నియోగత్వం, స్థిరత్వం, అపూర్వత్వం చ ఇత్యాది అవగమ్యతే. తత్ చ స్వర్గసాధనత్వ ప్రతీతి నిబన్ధనమ్ సమభివ్యాహృత స్వర్గకామ పదార్థ అన్వయయోగ్యం స్వర్గసాధనమేవ కార్యం లిఙాదయో అభిదధతి ఇతి హి లోక వ్యుత్పత్తిః అపి తిరస్కృతా.

ఏతదుక్తం భవతి - సమభివ్యాహృత పదాన్తర వాచ్యాన్వయ యోగ్యమేవ ఇతరపద ప్రతిపాద్యమ్ ఇతి అన్వితాభిధాయి పదసంఘాత రూప వాక్య శ్రవణ సమనన్తరమేవ ప్రతీయతే. తత్ చ స్వర్గ సాధన రూపం. అతః క్రియావత్ అనన్యార్థతా అపి విరోధాదేవ పరిత్యక్తా ఇతి. అతః ఏవ 'గంగాయాం ఘోషః' ఇత్యాదౌ ఘోష ప్రతివాస యోగ్యార్థ ఉపస్థాపన పరత్వం గంగా పదస్య ఆశ్రీయతే. ప్రథమం గంగా పదేన గంగార్థః స్మృతః ఇతి గంగా పదార్థస్య పేయత్వం న వాక్యార్థ అన్వయీ భవతి.

ఏవమత్రాపి 'యజేత' ఇతి ఏతావన్మాత్ర శ్రవణే 'కార్యమనన్యార్థం స్మృతం' ఇతి వాక్యార్థాన్వయ సమయే కార్యస్య అనన్యార్థతా న అవతిష్ఠతే. కార్యాభిధాయి పద శ్రవణ వేలాయాం- 'ప్రథమం కార్యమ్ అనన్యార్థం ప్రతీతమ్' - ఇత్యేతత్ అపి న సంగచ్ఛతే, వ్యుత్పత్తికాలే గవానయనాది క్రియాయాః దుఃఖరూపాయాః ఇష్ట విశేష సాధనతయా ఏవ కార్యతాప్రతీతేః. అతః నియోగస్య పురుషానుకూలత్వం సర్వలోక విరుద్ధమ్. నియోగస్య సుఖరూప పురుషానుకూలతాం వదతః స్వానుభవ విరోధశ్చ. "కారీర్యా వృష్టికామో

యజేత'' ఇత్యాదిషు సిద్ధే అపి నియోగే వృష్ట్యాది సిద్ధి నిమిత్తస్య వృష్టి వ్యతిరేకేణ నియోగస్య అనుకూలతా న అనుభూయతే. యద్యపి అస్మిన్ జన్మని వృష్ట్యాది సిద్ధేః అనియమః, తథాపి అనియమాదేవ నియోగసిద్ధిః అవశ్య ఆశ్రయణీయా. తస్మిన్ అనుకూలతా పర్యాయ సుఖానుభూతిః న విద్యతే. ఏవమ్ ఉక్తరీత్యా కృతిసాధ్య ఇష్టత్వాతిరేకి కృత్యుద్దేశ్యత్వమ్ న దృశ్యతే.

కృతిం ప్రతి శేషిత్వం కృత్యుద్దేశ్యత్వమ్ - ఇతిచేత్, కిమిదం శేషిత్వం? కిం చ శేషత్వమ్? ఇతి వక్తవ్యమ్. కార్యప్రతిసంబంధీ శేషః, తత్ ప్రతిసంబంధిత్వం శేషిత్వమ్ ఇతిచేత్, ఏవం తర్హి కార్యత్వమేవ శేషిత్వమ్ ఇత్యుక్తం భవతి. కార్యత్వమేవ హి విచార్యతే. పరోద్దేశ ప్రవృత్త కృతి వ్యాప్తి అర్హత్వం శేషత్వం - ఇతిచేత్, కః అయం పరోద్దేశో నామ? ఇతి. అయమేవ హి విచార్యతే. ఉద్దేశ్యత్వం నామ ఈప్సిత సాధ్యత్వమ్ - ఇతిచేత్, కిమ్ ఈప్సితత్వమ్? కృతి ప్రయోజనత్వం ఇతి చేత్, పురుషస్య కృత్యారంభ ప్రయోజనమ్ ఏవ హి కృతి ప్రయోజనమ్. స చ ఇచ్ఛా విషయః కృత్యధీన ఆత్మలాభః ఇతి పూర్వోక్త ఏవ.

అయమేవ హి సర్వత్ర శేష శేషి భావః - పరగత అతిశయ ఆధానేచ్ఛయా ఉపాదేయత్వమేవ యస్య స్వరూపం సః శేషః, పరః శేషీ. ఫలోత్పత్తి ఇచ్ఛయా యాగాదేః తత్ ప్రయత్నస్య చ ఉపాదేయత్వం, యాగాది సిద్ధి ఇచ్ఛయా అన్యత్ సర్వమ్ ఉపాదేయమ్. ఏవం గర్భదాసాదీనామపి పురుష విశేష ఆధాన ఇచ్ఛయా

ఉపాదేయత్వమేవ స్వరూపమ్. ఏవమ్ ఈశ్వరగత అతిశయ అధానేచ్ఛయా ఉపాదేయత్వమేవ చేతనాచేతనాత్మకస్య నిత్యస్య అనిత్యస్య చ సర్వస్య వస్తునః స్వరూపం, ఇతి సర్వమ్ ఈశ్వర శేషభూతం, సర్వస్య చ ఈశ్వరః శేషీతి "సర్వస్య వశీ సర్వస్యేశానః", "పతిం విశ్వస్య" ఇత్యాద్యుక్తమ్. "కృతిసాధ్యం ప్రధానం యత్ తత్కార్యమ్ అభిధీయతే" ఇత్యయమర్థః శ్రద్దధానేష్వేవ శోభతే.

అపి చ "స్వర్గ కామో యజేత" ఇత్యాదిషు లకారవాచ్య కర్తృవిశేష సమర్పణ పరాణాం స్వర్గకామాది పదానాం నియోజ్య విశేష సమర్పణ పరత్వం శబ్దానుశాసన విరుద్ధం కేన అవగమ్యతే? సాధ్య స్వర్గ విశిష్టస్య స్వర్గసాధనే కర్తృత్వ అన్వయో న ఘటతే ఇతిచేత్, నియోజ్యత్వ అన్వయో అపి న ఘటతే ఇతి హి స్వర్గసాధనత్వ నిశ్చయః. స తు శాస్త్రసిద్ధే కర్తృత్వాన్వయే స్వర్గసాధనత్వ నిశ్చయః క్రియతే. యథా భోక్తు కామో దేవదత్త గృహం గచ్ఛేత్ ఇత్యుక్తే, భోజన కామస్య దేవదత్త గృహ గమనే కర్తృత్వ శ్రవణాదేవ ప్రాక్ అజ్ఞాతమపి భోజన సాధనత్వం దేవదత్త గృహ గమనస్య అవగమ్యతే. ఏవమత్రాపి భవతి.

న క్రియాంతరం ప్రతి కర్తృతయా శ్రుతస్య క్రియాంతరే కర్తృత్వ కల్పనం యుక్తమ్. 'యజేత' ఇతి హి యాగకర్తృతయా శ్రుతస్య బుద్ధౌ కర్తృత్వ కల్పనం క్రియతే. బుద్ధేః కర్తృత్వ కల్పనమేవ హి నియోజ్యత్వమ్. యథోక్తమ్ "నియోజ్యః స చ కార్యం యః

స్వకీయత్వేన బుద్ధ్యతే” ఇతి. యష్టృత్వానుగుణం తత్ బోద్ధృత్వమ్ ఇతి చేత్, దేవదత్తః పచేత్ ఇతి పాక కర్తృతయా శ్రుతస్య దేవదత్తస్య, పాకార్థ గమనం పాకానుగుణమితి గమనే కర్తృత్వ కల్పనం న యుజ్యతే.

కించ, లిఙాదిశబ్ద వాచ్యం స్థాయి రూపం కిమితి అపూర్వమ్ ఆశ్రీయతే? స్వర్గకామ పద సమభివ్యాహార అనుపపత్తేః ఇతిచేత్, కా అత్ర అనుపపత్తిః? సిషాధయిషిత స్వర్గో హి స్వర్గకామః. తస్య స్వర్గ కామస్య కాలాన్తర భావి స్వర్గ సిద్ధౌ క్షణ భంగినీ యాగాది క్రియా న సమర్థా ఇతి చేత్, అనాఘ్రాత వేద సిద్ధాన్తానామ్ ఇయమ్ అనుపపత్తిః. సర్వైః కర్మభిః ఆరాధితః పరమేశ్వరః భగవాన్ నారాయణః తత్తదిష్టం ఫలం దదాతి ఇతి వేదవిదో వదన్తి.

యథా ఆహుః వేదవిదగ్రేసరాః ద్రమిడాచార్యాః “ఫల సంబిభత్సయా కర్మభిః ఆత్మానం పిప్రీషన్తి, స ప్రీతో అలం ఫలాయ” ఇతి శాస్త్ర మర్యాదా ఇతి. ఫల సంబంధేచ్ఛయా కర్మభిః యాగదాన హోమాదిభిః ఇంద్రాది దేవతా ముఖేన తత్తత్ అన్తర్యామి రూపేణ అవస్థితమ్ ఇంద్రాది శబ్ద వాచ్యమ్ పరమాత్మానం భగవన్తం వాసుదేవమ్ ఆరిరాధయిషన్తి. స హి కర్మభిః ఆరాధితః తేషామ్ ఇష్టాని ఫలాని ప్రయచ్ఛతి ఇత్యర్థః.

తథా చ శ్రుతిః “ఇష్టాపూర్తం బహుధాజాతం జాయమానం విశ్వం బిభర్తి భువనస్య నాభిః” ఇతి. ఇష్టాపూర్తమ్ ఇతి సకల శ్రుతి స్మృతి చోదితం కర్మ ఉచ్యతే. తత్ విశ్వమ్ బిభర్తి - ఇంద్రాగ్ని

వరుణాది సర్వదేవతా సంబంధితయా ప్రతీయమానం తత్తత్ అంతరాత్మతయా అవస్థితః పరమ పురుషః స్వయమేవ బిభర్తి. స్వయమేవ స్వీకరోతి. భువనస్య నాభిః - బ్రహ్మ క్షత్రాది సర్వ వర్ణ పూర్ణస్య భువనస్య ధారకః తైస్తైః కర్మభిః ఆరాధితః తదిష్ట ఫల ప్రదానేన భువనానాం ధారకః ఇతి నాభిః ఇత్యుక్తః. అగ్ని వాయు ప్రభృతి దేవతాన్తరాత్మతయా తత్తత్ శబ్ద అభిధేయః అయమేవ ఇత్యాహ "తదేవాగ్నిః తద్వాయుః, తత్సూర్యః తదు చంద్రమాః" ఇతి.

యథోక్తం భగవతా "యో యో యాం యాం తనుం భక్తః శ్రద్ధయా అర్చితుమిచ్ఛతి, తస్య తస్యాచలాం శ్రద్ధాం, తామేవ విదధామ్యహమ్, స తయా శ్రద్ధయా యుక్తః, తస్యారాధనమీహతే, లభతే చ తతః కామాన్, మయైవ విహితాన్ హి తాన్". 'యాం యాం తనుమ్' - ఇంద్రాది దేవతా విశేషాః, తత్తత్ అంతర్యామితయా అవస్థితస్య భగవతః తనవః - శరీరాణి ఇత్యర్థః "అహం హి సర్వ యజ్ఞానాం, భోక్తా చ ప్రభురేవ చ" ఇత్యాది. ప్రభురేవ చ ఇతి సర్వ ఫలానాం ప్రదాతా చ ఇత్యర్థః.

యథా చ "యజ్ఞైస్త్వమిజ్యసే నిత్యం సర్వ దేవమయాచ్యుత, యైః స్వధర్మ పరైః నాథ నరైః ఆరాధితో భవాన్, తే తరన్తి అఖిలామేతాం, మాయామ్ ఆత్మ విముక్తయే" ఇతి సేతిహాస పురాణేషు సర్వేష్వేవ వేదేషు, సర్వాణి కర్మాణి సర్వేశ్వర ఆరాధన రూపాణి, తైస్తైః కర్మభిః ఆరాధితః పురుషోత్తమః తత్తదిష్టఫలం దదాతి

ఇతి తత్ర తత్ర ప్రపంచితమ్.

ఏవమేవ హి సర్వజ్ఞం, సర్వశక్తిం, సర్వేశ్వరం, భగవన్తమ్, ఇంద్రాది దేవతాన్తర్యామిరూపేణ యాగ దాన హోమాది వేదోదిత సర్వకర్మణాం భోక్తారం, సర్వఫలానాం ప్రదాతారం చ సర్వాః శ్రుతయః వదన్తి, "చతుర్హోతారో యత్ర సంపదం గచ్ఛంతి దేవైః" ఇత్యాద్యాః చతుర్హోతారః యజ్ఞాః, యత్ర పరమాత్మని దేవేషు అంతర్యామితయా అవస్థితే, దేవైః సంపదం గచ్ఛన్తి - దేవైః సంబంధం గచ్ఛన్తి ఇత్యర్థః. అంతర్యామి రూపేణ అవస్థితస్య పరమాత్మనః శరీరతయా అవస్థితానామ్ ఇంద్రాదీనాం యాగాది సంబంధః ఇత్యుక్తం భవతి. యథోక్తం భగవతా "భోక్తారం యజ్ఞతపసాం సర్వలోక మహేశ్వరమ్" ఇతి. తస్మాత్ అగ్న్యాది దేవతాన్తర్యామి భూత పరమ పురుష ఆరాధన రూపాణి సర్వాణి కర్మాణి స ఏవ చ అభిలషిత ప్రదాయీ ఇతి, కిమత్ర అపూర్వేణ వ్యుత్పత్తి పథ దూరవర్తినా వాచ్యతయా అభ్యుపగతేన కల్పితేన వా ప్రయోజనమ్?

ఏవంచ సతి, లిఙాదేః కోఽయమర్థః పరిగృహీతో భవతి? "యజ దేవ పూజాయామ్" ఇతి దేవతారాధన భూత యాగాదేః ప్రకృత్యర్థస్య కర్తృ వ్యాపార సాధ్యతాం వ్యుత్పత్తి సిద్ధాం లిఙాదయః అభిదధతి ఇతి న కించిత్ అనుపపన్నమ్. కర్తృవాచినాం ప్రత్యయానాం ప్రకృత్యర్థస్య కర్తృవ్యాపార సంబంధ ప్రకారో హి వాచ్యః. భూత వర్తమానతాదిమ్ అన్యే వదన్తి. లిఙాదయస్తు కర్తృ

వ్యాపార సాధ్యతాం వదన్తి.

అపి చ కామినః కర్తవ్యతయా కర్మ విధాయ, కర్మణో దేవతారాధన రూపతాం తద్ద్వారేణ ఫల సిద్ధిం చ తత్తత్కర్మ విధి వాక్యాన్యేవ వదన్తి. "వాయవ్యం, శ్వేతమాలభేత భూతికామః, వాయుర్వై క్షేపిష్ఠా దేవతా, వాయుమేవ స్వేన భాగధేయేన ఉపధావతి, స ఏవ ఏనం భూతిం గమయతి" ఇత్యాదీని. న అత్ర ఫలసిద్ధి అనుపపత్తిః కాపి దృశ్యతే ఇతి, ఫలసాధనత్వ అవగతిః ఔపాదానికీ ఇత్యపి న సంగచ్ఛతే. విధ్యపేక్షితం యాగాదేః ఫలసాధనత్వ ప్రకారం వాక్యశేష ఏవ బోధయతి ఇత్యర్థః.

"తస్మాత్ బ్రాహ్మణాయ నాపగురేత" ఇత్యత్ర అపగోరణ నిషేధ విధి పర వాక్య శేషే శ్రూయమాణం నిషేధ్యస్య అపగోరణస్య శతయాతనా సాధనత్వం నిషేధవిధి ఉపయోగీ ఇతి హి స్వీక్రియతే. అత్ర పునః కామినః కర్తవ్యతయా విహితస్య యాగాదేః కామ్య స్వర్గాది సాధనత్వ ప్రకారం వాక్యశేషావగతమ్ అనాదృత్య, కిమితి ఉపాదానేన యాగాదేః ఫలసాధనత్వం పరికల్ప్యతే? "హిరణ్యనిధిమ్ అపవరకే నిధాయ యాచతే కో ద్రవాది లుబ్ధః కృపణం జనమ్" ఇతి శ్రూయతే, తదేతత్ యుష్మాసు దృశ్యతే.

శతయాతనా సాధనత్వమపి న అదృష్ట ద్వారేణ. చోదితాని అనుతిష్ఠతః, విహితం కర్మ అకుర్వతః, నిందితాని చ కుర్వతః సర్వాణి సుఖాని దుఃఖాని చ పరమ పురుషానుగ్రహ నిగ్రహాభ్యామేవ భవంతి

“ఏషహ్యేవానన్దయాతి”, “అథ సో అభయం గతో భవతి”, “అథ తస్య భయం భవతి”, “భీషాస్మాత్ వాతః పవతే, భీషోదేతి సూర్యః, భీషాస్మాత్ అగ్నిశ్చేంద్రశ్చ, మృత్యుర్ధావతి పంచమః ఇతి”, “ఏతస్య వా అక్షరస్య ప్రశాసనే గార్గి సూర్యా చంద్ర మసౌ విధృతౌ తిష్ఠతః”, “ఏతస్య వా అక్షరస్య ప్రశాసనే గార్గి దదతో మనుష్యాః ప్రశంసంతి యజమానం దేవాః దర్వీం పితరో అన్వాయత్తాః” ఇత్యాది అనేకవిధాః శ్రుతయః సన్తి.

యథోక్తం ద్రమిడభాష్యే “తస్యాజ్ఞయా ధావతి వాయుః, నద్యః స్రవన్తి, తేన చ కృత సీమానో జలాశయాః, సమదా ఇవ మేష విసర్పితం కుర్వన్తి” ఇతి. “తత్సంకల్ప నిబన్ధనా హి ఇమే లోకాః న చ్యవన్తే, న స్ఫుటన్తే, స్వశాసన అనువర్తినం జ్ఞాత్వా కారుణ్యాత్ స భగవాన్ వర్ధయేత విద్వాన్ కర్మదక్షః”ఇతి చ.

పరమపురుష యాథాత్మ్య జ్ఞానపూర్వకం తదుపాసనాది విహిత కర్మానుష్ఠాయినః తత్ ప్రసాదాత్ తత్ ప్రాప్తి పర్యన్తాని సుఖాని అభయం చ యథాధికారం భవన్తి. తత్ జ్ఞానపూర్వకం తదుపాసనాది విహితం కర్మ అకుర్వతః, నిందితాని చ కుర్వతః తత్ నిగ్రహాదేవ తత్ అప్రాప్తి పూర్వక అపరిమిత దుఃఖాని భయం చ భవన్తి.

యథోక్తం భగవతా “నియతం కురు కర్మత్వం, కర్మ జ్యాయోహ్య కర్మణః” ఇత్యాదినా కృత్స్నం కర్మ జ్ఞాన పూర్వకమనుష్ఠేయం విధాయ, “మయి సర్వాణి కర్మాణి సంన్యస్య”

ఇతి సర్వస్య కర్మణః స్వారాధనతామ్, ఆత్మనాం స్వనియామ్యతాం చ ప్రతిపాద్య, "యే మే మతమిదం నిత్యమ్, అనుతిష్ఠంతి మానవాః, శ్రద్ధావన్తో అనసూయన్తో, ముచ్యంతే తేఽపి కర్మభిః, యేత్వేతత్ అభ్యసూయన్తో, నానుతిష్ఠంతి మే మతమ్, సర్వజ్ఞాన విమూఢాంస్తాన్ విద్ధి నష్టాన్ అచేతసః" ఇతి స్వాజ్ఞానువర్తినః ప్రశస్య, విపరీతాన్ వినింద్య, పునరపి స్వాజ్ఞానుపాలనమ్ అకుర్వతామ్, ఆసుర ప్రకృత్యన్తర్భావమ్ అభిధాయ, అధమాగతిశ్చ ఉక్తా, "తానహం ద్విషతః క్రూరాన్ సంసారేషు నరాధమాన్, క్షిపామ్యజస్రమశుభాన్, ఆసురీష్వేవ యోనిషు, ఆసురీం యోనిమాపన్నాః మూఢా జన్మని జన్మని, మామప్రాప్యైవ కౌన్తేయ తతో యాన్తి అధమాం గతిమ్" ఇతి. "సర్వకర్మాణ్యపి సదా కుర్వాణో మత్ వ్యపాశ్రయః మత్ ప్రసాదాత్ అవాప్నోతి శాశ్వతం పదమవ్యయమ్" ఇతి చ స్వాజ్ఞానువర్తినాం శాశ్వతం పదం చ ఉక్తమ్. అశ్రుత వేదాన్తానాం కర్మణి అశ్రద్ధా మా భూత్ ఇతి దేవతాధికరణే అతివాదాః కృతాః కర్మమాత్రే యథా శ్రద్ధా స్యాత్ ఇతి. సర్వమ్ ఏకశాస్త్రమితి వేదవిత్ సిద్ధాన్తః.

తస్యైతస్య పరస్య బ్రహ్మణః నారాయణస్య అపరిచ్ఛేద్య జ్ఞానానంద అమలత్వ స్వరూపవత్, జ్ఞానశక్తి బలైశ్వర్యవీర్యతేజః ప్రభృతి అనవధికాతిశయ అసంఖ్యేయ కల్యాణగుణవత్, స్వసంకల్ప ప్రవర్త్య స్వేతర సమస్త చిదచిద్వస్తుజాతవత్, స్వాభిమత స్వానురూపైకరూప దివ్యరూప తదుచిత నిరతిశయ కల్యాణ వివిధ అనన్త భూషణ స్వశక్తి

సదృశ అపరిమిత అనంతాశ్చర్య నానావిధాయుధ స్వాభిమత స్వానురూప స్వరూప రూప గుణవిభవైశ్వర్య శీలాది అనవధిక మహిమ మహిషీ స్వానురూప కల్యాణ జ్ఞాన క్రియాది అపరిమేయ గుణానంత పరిజన పరిచ్ఛద స్వోచిత నిఖిల భోగ్యభోగోపకరణాది అనన్త మహావిభవ అవాఙ్మనస గోచర స్వరూప స్వభావ దివ్యస్థానాది నిత్యతా నిరవద్యతా గోచరాశ్చ సహస్రశః శ్రుతయః సన్తి.

"వేదాహమేతం పురుషం మహాన్తమ్, ఆదిత్యవర్ణం తమసః పరస్తాత్", "యఏషో అన్తరాదిత్యే హిరణ్మయః పురుషః ...... తస్య యథా కప్యాసం పుండరీకమేవమక్షిణీ", "స య ఏషో అన్తర్హృదయ ఆకాశః, తస్మిన్నయం పురుషో మనోమయః అమృతో హిరణ్మయః" మనోమయః ఇతి మనసైవ విశుద్ధేన గృహ్యతే ఇత్యర్థః. "సర్వే నిమేషా జజ్ఞిరే విద్యుతః పురుషాదధి" విద్యుద్వర్ణాత్ పురుషాత్ ఇత్యర్థః "నీల తోయద మధ్యస్థా విద్యుల్లేఖేవ భాస్వరా" మధ్యస్థ నీల తోయదా విద్యుల్లేఖేవ, సేయం దహర పుండరీక మధ్యస్థ ఆకాశ వర్తినీ వహ్ని శిఖా, స్వాన్తర్నిహిత నీలతోయదాభ పరమాత్మ స్వరూపా స్వాన్తర్నిహిత నీలతోయదా విద్యుదివ ఆభాతి ఇత్యర్థః "మనోమయః ప్రాణ శరీరః భారూపః సత్య సంకల్పః ఆకాశాత్మా సర్వకర్మా సర్వకామః సర్వగంధః సర్వరసః సర్వమిదమ్ అభ్యాత్తో అవాకీ అనాదరః", "మాహారజతం వాసః" ఇత్యాద్యాః "అస్యేశానా జగతో విష్ణుపత్నీ", "హ్రీశ్చ తే లక్ష్మీశ్చ పత్న్యౌ", "తద్విష్ణోః పరమంపదం సదా పశ్యన్తి

సూరయః'', ''క్షయంతమస్య రజసః పరాకే'', ''యదేకమవ్యక్తమ్ అనంతరూపం విశ్వం పురాణం తమసః పరస్తాత్'', ''యో వేద నిహితం గుహాయాం పరమే వ్యోమన్'', ''యో అస్య అధ్యక్షః పరమేవ్యోమన్'', ''తదేవ భూతం తదు భవ్యమా ఇదం తదక్షరే పరమే వ్యోమన్'' ఇత్యాది శ్రుతి శత నిశ్చితో అయమర్థః.

''తద్విష్ణోః పరమంపదమ్'' ఇతి, విష్ణోః పరస్య బ్రహ్మణః పరమం పదం సూరయః సదా పశ్యన్తి ఇతివచనాత్ సర్వకాల దర్శనవన్తః పరిపూర్ణ జ్ఞానాః కేచన సంతి ఇతి విజ్ఞాయతే. యే సూరయః తే సదాపశ్యన్తి ఇతి వచన వ్యక్తిః, యే సదా పశ్యంతి తే సూరయః ఇతి వా.

ఉభయపక్షే అపి అనేక విధానం న సంభవతి ఇతిచేత్, న. అప్రాప్తత్వాత్ సర్వస్య సర్వ విశిష్టం పరమం స్థానం విధీయతే. యథోక్తం ''తద్గుణాస్తు విధీయేరన్ అవిభాగాత్ విధానార్థే న చేత్ అన్యేన శిష్టాః'' ఇతి. యథా, ''యదా ఆగ్నేయో అష్టాకపాలః'' ఇత్యాది కర్మవిధౌ కర్మణో గుణానాం చ అప్రాప్తత్వేన సర్వగుణ విశిష్టం కర్మ విధీయతే, తథా అత్రాపి సూరిభిః సదా దృశ్యత్వేన విష్ణోః పరం స్థానం అప్రాప్తం ప్రతిపాదయతి ఇతి న కశ్చిత్ విరోధః.

కరణమంత్రాః క్రియమాణానువాదినః స్తోత్ర శస్త్రరూపాః జపాదిషు వినియుక్తాశ్చ ప్రకరణ పఠితాశ్చ అప్రకరణ పఠితాశ్చ స్వార్థం సర్వం యథావస్థితమేవ అప్రాప్తమ్ అవిరుద్ధం బ్రాహ్మణవత్ బోధయన్తి

ఇతి హి వైదికాః. (ప్రగీత మంత్రసాధ్య గుణినిష్ఠ గుణాభిధానం స్తోత్రమ్, అప్రగీత మంత్రసాధ్య గుణినిష్ఠ గుణాభిధానం శస్త్రమ్) వినియుక్తార్థ ప్రకాశినాం చ దేవతాదిషు అప్రాప్త అవిరుద్ధ గుణవిశేష ప్రతిపాదనం వినియోగ అనుగుణమేవ.

నేయం శ్రుతిః ముక్త జన విషయా, తేషాం సదా దర్శన అనుపపత్తేః. నాపి ముక్త ప్రవాహవిషయా, "సదా పశ్యన్తి" ఇత్యేకైక కర్తృవిషయతయా శ్రుతి భంగ ప్రసంగాత్. మంత్ర అర్థవాద గతాహ్యర్థాః కార్యపరత్వే అపి సిద్ధ్యంతి ఇత్యుక్తమ్, కిం పునః సిద్ధవస్తున్యేవ తాత్పర్యే వ్యుత్పత్తి సిద్ధః ఇతి సర్వముపపన్నమ్.

నను చ, అత్ర "తద్విష్ణోః పరమంపదమ్" ఇతి పర స్వరూపమేవ పరమపద శబ్దేన అభిధీయతే, "సమస్త హేయ రహితం విష్ణ్వాఖ్యం పరమం పదమ్" ఇత్యాదిషు అవ్యతిరేక దర్శనాత్.

నైవమ్. "క్షయంతమస్య రజసః పరాకే", "తదక్షరే పరమే వ్యోమన్", "యో అస్యాధ్యక్షః పరమే వ్యోమన్", "యో వేద నిహితం గుహాయామ్ పరమే వ్యోమన్" ఇత్యాదిషు పరస్థానస్యైవ దర్శనాత్, "విష్ణోః పరమం పదమ్" ఇతి వ్యతిరేక నిర్దేశాత్ చ. "విష్ణ్వాఖ్యం పరమం పదమ్" ఇతి విశేషణాత్ అన్యదపి పరమం పదం విద్యతే ఇతి, తేనైవ జ్ఞాయతే. తదిదం పరం స్థానం సూరిభిః సదా దృశ్యత్వేన ప్రతిపాద్యతే.

ఏతదుక్తం భవతి - క్వచిత్ పరస్థానం పరమపద శబ్దేన ప్రతిపాద్యతే, క్వచిత్ ప్రకృతి వియుక్త ఆత్మ స్వరూపమ్, క్వచిత్ భగవత్ స్వరూపమ్. "తద్విష్ణోః పరమంపదం" ఇతి పరస్థానమ్. "సర్గస్థిత్యన్తకాలేషు త్రిధైవం సంప్రవర్తతే, గుణప్రవృత్త్యా పరమం పదం తస్యాగుణం మహత్", ఇత్యత్ర ప్రకృతి వియుక్త ఆత్మ స్వరూపమ్, "సమస్త హేయరహితం విష్ణ్వాఖ్యం పరమంపదమ్" ఇత్యత్ర భగవత్ స్వరూపమ్. త్రీణి అపి ఏతాని పరమప్రాప్యత్వేన పరమపద శబ్దేన ప్రతిపాద్యంతే.

కథం త్రయాణాం పరమ ప్రాప్యత్వమ్ ఇతిచేత్, భగవత్ స్వరూపం పరమ ప్రాప్యత్వాత్ ఏవ పరమం పదమ్. ఇతరయోః అపి భగవత్ప్రాప్తి గర్భత్వాదేవ పరమపదత్వమ్, సర్వకర్మ (బంధ) వినిర్ముక్తాత్మ స్వరూప అవాప్తిః భగవత్ ప్రాప్తిగర్భా, "త ఇమే సత్యాః కామాః అనృతాపిధానాః" ఇతి భగవతో గుణగణస్య తిరోధాయకత్వేన అనృత శబ్దేన స్వకర్మణః ప్రతిపాదనాత్. అనృతరూప తిరోధానం క్షేత్రజ్ఞ కర్మేతి కథమవగమ్యతే ఇతిచేత్, "అవిద్యా కర్మ సంజ్ఞా అన్యా తృతీయా శక్తిరిష్యతే, యయా క్షేత్రజ్ఞ శక్తిః సా వేష్టితా నృప సర్వగా, సంసార తాపాన్ అఖిలాన్ అవాప్నోత్యతి సంతతాన్ తయా తిరోహితత్వాచ్చ" ఇత్యాది వచనాత్. పరస్థాన ప్రాప్తిరపి భగవత్ ప్రాప్తిగర్భైవ ఇతి సువ్యక్తమ్.

"క్షయన్తమస్య రజసః పరాకే" ఇతి రజశ్శబ్దేన త్రిగుణాత్మికా

ప్రకృతిః ఉచ్యతే, కేవలస్య రజసో అనవస్థానాత్. ఇమాం త్రిగుణాత్మికాం ప్రకృతిమ్ అతిక్రమ్య స్థితే స్థానే, క్షయన్తం - వసన్తమ్ ఇత్యర్థః. అనేన త్రిగుణాత్మకాత్ క్షేత్రజ్ఞస్య భోగ్యభూతాత్ వస్తునః పరస్తాత్ విష్ణోః వాసస్థానమితి గమ్యతే. ''వేదాహమేతం పురుషం మహాన్తమ్ ఆదిత్యవర్ణం తమసః పరస్తాత్'' ఇత్యత్రాపి తమశ్శబ్దేన సైవ ప్రకృతిః ఉచ్యతే, కేవలస్య తమసః అనవస్థానాదేవ. రజసః పరాకే క్షయన్తమ్ ఇత్యనేన ఏకవాక్యత్వాత్, తమసః పరస్తాత్ వసన్తం మహాన్తమ్ ఆదిత్యవర్ణం పురుషమ్ అహం వేద ఇత్యయమర్థః అవగమ్యతే.

''సత్యం జ్ఞానమనన్తం బ్రహ్మ'', ''యోవేద నిహితం గుహాయాం పరమేవ్యోమన్'', ''తదక్షరే పరమే వ్యోమన్'' ఇతి, తత్ స్థానమ్ అవికారరూపమ్ పరమవ్యోమ శబ్దాభిధేయమితి చ గమ్యతే. ''అక్షరే పరమే వ్యోమన్'' ఇతి అస్య స్థానస్య అక్షరత్వ శ్రవణాత్ క్షరరూప ఆదిత్య మండలాదయః న పరమవ్యోమ శబ్దాభిధేయాః. ''యత్ర పూర్వే సాధ్యాః సంతి దేవాః'', ''యత్ర ఋషయః ప్రథమజా యే పురాణాః'', ఇత్యాదిషు చ తే ఏవ సూరయః ఇతి అవగమ్యతే. ''తద్విప్రాసో విపన్యవో జాగృవాంసః సమింధతే విష్ణోర్యత్ పరమం పదమ్'' ఇత్యత్రాపి, విప్రాసః - మేధావినః, విపన్యవః - స్తుతిశీలాః, జాగృవాంసః - అస్ఖలిత (వి)జ్ఞానాః, తే ఏవ అస్ఖలిత విజ్ఞానాః తత్ విష్ణోః పరమంపదం సదా స్తువన్తః సమిన్ధతే ఇత్యర్థః.

ఏతేషాం పరిజన స్థానాదీనాం “సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీత్” ఇత్యత్ర జ్ఞానబలైశ్వర్యాది కల్యాణ గుణగణవత్, పరబ్రహ్మ స్వరూపాన్తర్భూతత్వాత్, “సదేవ....... ఏకమేవా ద్వితీయమ్” ఇతి బ్రహ్మాన్తర్భావః అవగమ్యతే. ఏషామపి కల్యాణగుణ ఏకదేశత్వాత్ ఏవ “సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీత్” ఇత్యత్ర ‘ఇదమ్’ ఇతి శబ్దస్య కర్మ వశ్య భోక్తృవర్గ మిశ్ర తద్భోగ్యభూత ప్రపంచ విషయత్వాత్ చ, “సదా పశ్యంతి సూరయః” ఇతి సదా దర్శిత్వేన చ తేషాం కర్మవశ్యానన్తర్భావాత్, “అపహతపాప్మా” ఇత్యాది “అపిపాసః” ఇత్యన్తేన స్వలీలోపకరణభూత త్రిగుణ ప్రకృతి ప్రాకృత తత్ సంసృష్ట పురుషగతం హేయస్వభావం సర్వం ప్రతిషిధ్య, “సత్యకామః” ఇత్యనేన స్వభోగ్య భోగోపకరణజాతస్య సర్వస్య నిత్యతా ప్రతిపాదితా. సత్యాః కామాః యస్య అసౌ సత్యకామః, కామ్యంతే ఇతి కామాః, తేన పరేణ బ్రహ్మణా స్వభోగ్య తదుపకరణాదయః స్వాభిమతాః యే కామ్యంతే, తే సత్యాః, - నిత్యాః ఇత్యర్థః. అన్యస్య లీలోపకరణస్యాపి వస్తునః ప్రమాణ సంబంధ యోగ్యత్వే సత్యపి వికారాస్పదత్వేన అస్థిరత్వాత్ తద్విపరీతం స్థిరత్వమ్ ఏషాం ‘సత్య’ పదేన ఉచ్యతే, “సత్యసంకల్పః” ఇతి.

ఏతేషు భోగ్య తదుపకరణాదిషు నిత్యేషు నిరతిశయేషు అనన్తేషు సత్సు అపి, అపూర్వాణామ్ అపరిమితానామ్ అర్థానామపి సంకల్పమాత్రేణ సిద్ధిం వదతి. ఏషాం చ భోగోపకరణానాం

లీలోపకరణానాం, చేతనానామ్ అచేతనానాం, స్థిరాణామ్ అస్థిరాణాం చ, తత్సంకల్పాయత్త స్వరూపస్థితి ప్రవృత్తి భేదాది సర్వం వదతి "సత్యసంకల్పః" ఇతి.

ఇతిహాస పురాణయోః వేదోపబృంహణయోశ్చ అయమర్థః ఉచ్యతే, "తౌ తు మేధావినౌ దృష్ట్వా వేదేషు పరినిష్ఠితౌ, వేదోపబృంహణార్థాయ తావగ్రాహయత ప్రభుః", ఇతి, వేదోపబృంహణతయా ప్రారబ్ధే శ్రీ రామాయణే, "వ్యక్తమేష మహాయోగీ పరమాత్మా సనాతనః, అనాది మధ్య నిధనః మహతః పరమో మహాన్, తమసః పరమో ధాతా శంఖ చక్ర గదాధరః, శ్రీవత్స వక్షాః నిత్యశ్రీః అజయ్యః శాశ్వతో ధ్రువః", "శరా నానా విధాశ్చాపి ధనురాయత విగ్రహమ్, అన్వగచ్ఛన్త కాకుత్స్థం సర్వే పురుషవిగ్రహాః", "వివేశ వైష్ణవం ధామ సశరీరః సహానుగః",

శ్రీమతి వైష్ణవే పురాణే "సమస్తాః శక్తయశ్చైతాః నృప యత్ర ప్రతిష్ఠితాః, తద్విశ్వరూప వైరూప్యం రూపమన్యద్ధరేర్మహత్", "మూర్తం బ్రహ్మమహాభాగ సర్వబ్రహ్మమయో హరిః", "నిత్యైవైషా జగన్మాతా విష్ణోః శ్రీరనపాయినీ, యథా సర్వగతో విష్ణుః తథైవేయం ద్విజోత్తమ", "దేవత్వే దేవదేహేయం మనుష్యత్వే చ మానుషీ, విష్ణోః దేహానురూపాం వై కరోత్యేషా ఆత్మనస్తనుమ్", "ఏకాన్తినః సదా బ్రహ్మధ్యాయినః యోగినో హి యే, తేషాం తత్ పరమం స్థానం యద్వై పశ్యన్తి సూరయః", "కలా ముహూర్తాదిమయశ్చ కాలః న యద్విభూతేః పరిణామహేతుః".

మహాభారతే చ, "దివ్యం స్థానమజరం చాప్రమేయం దుర్విజ్ఞేయం చాగమైః గమ్య మాద్యమ్, గచ్ఛ ప్రభో రక్షచాస్మాన్ ప్రపన్నాన్, కల్పే కల్పే జాయమానః స్వమూర్త్యా", "కాలః సంపచ్యతే తత్ర న కాలః తత్రవై ప్రభుః" ఇతి.

పరస్య బ్రహ్మణో రూపవత్త్వం సూత్రకారశ్చ వదతి "అంతస్తద్ధర్మోపదేశాత్" ఇతి. యో అసౌ ఆదిత్యమండలాన్తర్వర్తీ, తప్తకార్త్స్వర గిరివరప్రభః, సహస్రాంశు శత సహస్ర కిరణః, గంభీరాంభః సముద్భూత సుమృష్ట నాల రవికర వికసిత పుండరీక దల అమల ఆయతేక్షణః, సుభ్రూ లలాటః, సునాసః, సుస్మితాధరవిద్రుమః, సురుచిర కోమల గండః, కంబుగ్రీవః, సమున్నతాంస విలంబి చారురూప దివ్యకర్ణ కిసలయః, పీన వృత్తాయత భుజః, చారుతర ఆతామ్రకరతల అనురక్తాంగులీభిః అలంకృతః, తనుమధ్యః, విశాల వక్షఃస్థలః, సమ విభక్త సర్వాంగః, అనిర్దేశ్య దివ్యరూప సంహననః, స్నిగ్ధ వర్ణః, ప్రబుద్ధ పుండరీక చారు చరణ యుగలః, స్వానురూప పీతాంబరధరః, అమల కిరీట కుండల హార కౌస్తుభ కేయూర కటక నూపుర ఉదరబంధనాది అపరిమిత ఆశ్చర్యానన్త దివ్యభూషణః, శంఖచక్రగదాసి శార్‌ఙ్గ శ్రీవత్స వనమాలా అలంకృతః, అనవధికాతిశయ సౌందర్యాహృత అశేష మనోదృష్టి వృత్తిః, లావణ్యామృత పూరిత అశేష చరాచర భూతజాతః, అత్యద్భుత అచింత్య నిత్య యౌవనః, పుష్పహాస సుకుమారః, పుణ్యగంధ వాసిత అనన్త దిగంతరాలః, త్రైలోక్యాక్రమణ ప్రవృత్త గంభీరభావః,

కరుణానురాగ మధురలోచన అవలోకిత ఆశ్రితవర్గః, పురుషవరో దృశ్యతే. సః నిఖిల జగత్ ఉదయ విభవ లయలీలః, నిరస్త సమస్తహేయః, సమస్త కల్యాణగుణనిధిః, స్వేతర సమస్త వస్తు విలక్షణః, పరమాత్మా పరంబ్రహ్మ నారాయణః ఇత్యవగమ్యతే.

తద్ధర్మోపదేశాత్ "స ఏష సర్వేషాం లోకానామీశః సర్వేషాం కామానామ్", "స ఏష సర్వేభ్యః పాప్మభ్యః ఉదితః" ఇత్యాది దర్శనాత్, తస్యైతే గుణాః "సర్వస్య వశీ సర్వస్యేశానః", "అపహతపాప్మా విజరః" ఇత్యాది "సత్య సంకల్పః" ఇత్యన్తం, "విశ్వతః పరమం నిత్యం విశ్వం నారాయణం హరిమ్", "పతిం విశ్వస్యాత్మేశ్వరమ్" ఇత్యాది వాక్య ప్రతిపాదితాః.

వాక్యకారశ్చ ఏతత్ సుస్పష్టమాహ. "హిరణ్మయః పురుషో దృశ్యతే" ఇతి ప్రాజ్ఞః సర్వాన్తరః స్యాత్, లోక కామేశోపదేశాత్, తథోదయాత్ పాప్మనామ్ ఇత్యాదినా. తస్య చ రూపస్య అనిత్యతాది వాక్యకారేణైవ ప్రతిషిద్ధమ్ "స్యాద్రూపం కృతకమ్ అనుగ్రహార్థం తత్ చేతసామ్ ఐశ్వర్యాత్" ఇతి. ఉపాసితుః అనుగ్రహార్థః పరమపురుషస్య రూపసంగ్రహః ఇతి పూర్వపక్షం కృత్వా "రూపం వా అతీంద్రియమ్ అన్తఃకరణ ప్రత్యక్ష నిర్దేశాత్" ఇతి. యథా జ్ఞానాదయః పరస్య బ్రహ్మణః స్వరూపతయా నిర్దేశాత్ స్వరూపభూతా గుణాః, తథా ఇదమపి రూపం శ్రుత్యా స్వరూపతయా నిర్దేశాత్ స్వరూప భూతమ్ ఇత్యర్థః.

భాష్యకారేణ ఏతత్ వ్యాఖ్యాతమ్. "అఞ్జసైవ విశ్వసృజోరూపం, తత్తు న చక్షుషా గ్రాహ్యం, మనసా తు అకలుషేణ సాధనాంతరవతా గృహ్యతే". "న చక్షుషా గృహ్యతే, నాపి వాచా, మనసా తు విశుద్ధేన" ఇతి శ్రుతేః న హి అరూపాయాః దేవతాయాః రూపమ్ ఉపదిశ్యతే, యథాభూతవాది హి శాస్త్రమ్. "మాహో రజతం వాసః", "వేదాహమేతం పురుషం మహాన్తం ఆదిత్యవర్ణం తమసః పరస్తాత్" ఇతి ప్రకరణాన్తర నిర్దేశాచ్చ సాక్షిణః ఇత్యాదినా, "హిరణ్మయః" ఇతి రూప సామాన్యాత్ చంద్రముఖవత్. న మయట్ అత్ర వికారమాదాయ ప్రయుజ్యతే, అనారభ్యత్వాత్ ఆత్మనః ఇతి.

యథా, జ్ఞానాది కల్యాణగుణానన్త్య నిర్దేశాత్ అపరిమిత కల్యాణగుణవిశిష్టం పరం బ్రహ్మ ఇత్యవగమ్యతే, ఏవమ్ "ఆదిత్య వర్ణం", "పురుషమ్" ఇత్యాది నిర్దేశాత్ స్వాభిమత స్వానురూప కల్యాణతమ రూపః పరబ్రహ్మభూతః పురుషోత్తమో నారాయణః ఇతి జ్ఞాయతే.

తథా "అస్యేశానా", " హ్రీశ్చ తే లక్ష్మీశ్చ పత్న్యౌ", "సదా పశ్యన్తి సూరయః", "తమసః పరస్తాత్", "క్షయన్తమస్య రజసః పరాకే" ఇత్యాదినా పత్నీ పరిజనస్థానాదీనాం నిర్దేశాదేవ తథైవ సంతి ఇతి అవగమ్యతే. యథాహ భాష్యకారః "యథాభూతవాది హి శాస్త్రమ్" ఇతి.

ఏతదుక్తంభవతి. యథా "సత్యం జ్ఞానమనన్తం బ్రహ్మ"

ఇతి నిర్దేశాత్ పరమాత్మ స్వరూపం సమస్త హేయ ప్రత్యనీక ఆనందైకతానతయా అపరిచ్ఛేద్యతయా చ సకలేతర విలక్షణం, తథా "యస్సర్వజ్ఞః సర్వవిత్", "పరాస్యశక్తిః వివిధైవ శ్రూయతే స్వాభావికీ జ్ఞానబలక్రియాచ", "తమేవ భాన్తమనుభాతి సర్వం తస్య భాసా సర్వమిదం విభాతి" ఇత్యాది నిర్దేశాత్ నిరతిశయ అసంఖ్యేయాశ్చ గుణాః సకలేతర విలక్షణాః. తథా "ఆదిత్య వర్ణమ్" ఇత్యాది నిర్దేశాత్ రూప పరిజన స్థానాదయశ్చ సకలేతర విలక్షణాః స్వ అసాధారణాః అనిర్దేశ్య స్వరూప స్వభావాః ఇతి.

వేదాః ప్రమాణం చేత్, విధి అర్థవాద మంత్రగతం సర్వమ్ అపూర్వమ్ అవిరుద్ధమ్ అర్థజాతం యథావస్థితమేవ బోధయన్తి. ప్రామాణ్యం చ వేదానామ్ "ఔత్పత్తికస్తు శబ్దస్యార్థేన సంబంధః" ఇత్యుక్తమ్. యథా అగ్నిజలాదీనామ్ ఔష్ణ్యాది శక్తియోగః స్వాభావికః, యథా చ చక్షురాదీనామ్ ఇంద్రియాణాం బుద్ధివిశేష జననశక్తిః స్వాభావికీ, తథా శబ్దస్యాపి బోధకత్వశక్తిః స్వాభావికీ.

న చ హస్త చేష్టాదివత్ సంకేతమూలం శబ్దస్య బోధకత్వమ్ ఇతి వక్తుం శక్యమ్. అనాద్యనుసంధాన అవిచ్ఛేదే అపి సంకేతయితృ పురుష అజ్ఞానాత్, యాని సంకేత మూలాని తాని సర్వాణి సాక్షాద్వా పరంపరయా వా జ్ఞాయన్తే. న చ దేవదత్తాది శబ్దవత్ కల్పయితుం యుక్తమ్. తేషు చ సాక్షాత్ వా పరంపరయా వా సంకేతో జ్ఞాయతే, గవాది శబ్దానాం తు అనాద్యనుసంధాన అవిచ్ఛేదే అపి సంకేత అజ్ఞానాదేవ బోధకత్వశక్తిః స్వాభావికీ. అతః అగ్న్యాదీనామ్ ఔష్ణ్యాది శక్తివత్ ఇంద్రియాణాం బోధకత్వశక్తివత్ చ శబ్దస్యాపి బోధకత్వశక్తిః ఆశ్రయణీయా.

నను చ, ఇంద్రియవత్ శబ్దస్యాపి బోధకత్వం స్వాభావికం (చేత్) సంబంధ గ్రహణం బోధకత్వాయ కిమితి అపేక్షతే? లింగవత్ ఇత్యుచ్యతే. యథా జ్ఞాత సంబంధ నియమం ధూమాది అగ్న్యాది విజ్ఞాన జనకం, తథా జ్ఞాత సంబంధ నియమః శబ్దః అపి అర్థవిశేష బుద్ధిజనకః. ఏవం తర్హి, శబ్దః అపి అర్థవిశేషస్య లింగమితి అనుమానమేవ స్యాత్. నైవమ్. శబ్దార్థయోః సంబంధః బోధ్యబోధకభావ ఏవ. ధూమాదీనాం తు సంబంధాన్తరమితి, తస్య సంబంధస్య జ్ఞాన ద్వారేణ బుద్ధిజనకత్వమితి విశేషః.

ఏవం గృహీత సంబంధస్య బోధకత్వ దర్శనాత్ అనుసంధాన అవిచ్ఛేదే అపి సంకేతాజ్ఞానాత్ బోధకత్వ శక్తిః ఏవేతి నిశ్చీయతే. ఏవం బోధకానాం పద సంఘాతానాం సంసర్గ విశేష బోధకత్వేన వాక్యశబ్దాభిధేయానామ్ ఉచ్చారణ క్రమో యత్ర పురుష బుద్ధిపూర్వకః, తే పౌరుషేయాః శబ్దాః ఇత్యుచ్యంతే. యత్ర తు ఉచ్చారణక్రమః పూర్వ పూర్వోచ్చారణ క్రమ జనిత సంస్కారపూర్వకః సర్వదా అపౌరుషేయాః, తే చ వేదాః ఇత్యుచ్యన్తే.

ఏతదేవ వేదానామ్ అపౌరుషేయత్వం నిత్యత్వం చ, యత్ పూర్వ పూర్వోచ్చారణ క్రమ జనిత సంస్కారేణ తమేవ క్రమవిశేషం స్మృత్వా తేనైవ క్రమేణ ఉచ్చార్యమాణత్వమ్.

తే చ ఆనుపూర్వీ విశేషేణ సంస్థితాః అక్షర రాశయో వేదాః ఋుక్ యజుస్ సామ అధర్వ భేద భిన్నాః అనంతశాఖాః వర్తన్తే. తే చ

విధి అర్థవాద మంత్రరూపాః వేదాః పరబ్రహ్మభూత నారాయణ స్వరూపమ్, తదారాధన ప్రకారం, ఆరాధితాత్ ఫల విశేషం చ బోధయన్తి. పరమ పురుషవత్ తత్ స్వరూప తదారాధన తత్ఫల జ్ఞాపక వేదాఖ్యం శబ్దజాతం నిత్యమేవ.

వేదానామ్ అనన్తత్వాత్ దురవగాహత్వాత్ చ పరమపురుష నియుక్తాః పరమ ఋషయః, కల్పేకల్పే నిఖిల జగత్ ఉపకారార్థం వేదార్థం స్మృత్వా విధి అర్థవాద మంత్రమూలాని ధర్మశాస్త్రాణి ఇతిహాస పురాణాని చ చక్రుః.

లౌకికాశ్చ శబ్దాః వేదరాశేః ఉద్ధృత్యైవ తత్తదర్థ విశేష నామతయా పూర్వవత్ ప్రయుక్తాః, పారంపర్యేణ చ ప్రయుజ్యంతే. నను చ వైదికాః ఏవ సర్వేవాచకాః శబ్దాశ్చేత్ ఛందస్యేవం భాషాయామేవమ్ ఇతి లక్షణభేదః కథమ్ ఉపపద్యతే? ఉచ్యతే. తేషామేవ శబ్దానాం తస్యామేవ ఆనుపూర్వ్యాం వర్తమానానాం తథైవ ప్రయోగః, అన్యత్ర ప్రయుజ్యమానానామ్ అన్యథేతి ఇతి న కశ్చిత్ దోషః.

ఏవమ్, ఇతిహాసపురాణ ధర్మశాస్త్ర ఉపబృంహిత సాంగ వేదవేద్యః, పరబ్రహ్మభూతః, నారాయణః, నిఖిల హేయ ప్రత్యనీకః, సకలేతర విలక్షణః, అపరిచ్ఛిన్న జ్ఞానానందైక స్వరూపః, స్వాభావికానవధికాతిశయ అసంఖ్యేయ కల్యాణగుణగణాకరః, స్వసంకల్పానువిధాయి స్వరూప స్థితి ప్రవృత్తి భేద చిదచిద్వస్తుజాతః, అపరిచ్ఛేద్య స్వరూప స్వభావానన్త మహావిభూతిః, నానావిధ అనన్త

చేతనాచేతనాత్మక ప్రపంచ లీలోపకరణః ఇతి ప్రతిపాదితమ్.

"సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ", "ఐతదాత్మ్యమిదం సర్వమ్", "తత్త్వమసి శ్వేతకేతో", "ఏనమేకే వదన్త్యగ్నిం మరుతో అన్యే ప్రజాపతిమ్, ఇంద్రమేకే పరే ప్రాణమ్ అపరే బ్రహ్మ శాశ్వతమ్, జ్యోతీంషి శుక్రాణిచ యానిలోకే త్రయోలోకాలోక పాలాస్త్రయీ చ, త్రయోగ్నయశ్చ ఆహుతయశ్చ పంచ సర్వే దేవా దేవకీపుత్ర ఏవ", "త్వం యజ్ఞః త్వం వషట్కారః త్వమోంకారః పరంతపః", "ఋతధామా వసుః పూర్వః వసూనాం త్వం ప్రజాపతిః", "జగత్ సర్వం శరీరం తే స్థైర్యం తే వసుధాతలమ్, అగ్నిః కోపః ప్రసాదస్తే సోమః శ్రీవత్స లక్షణః", "జ్యోతీంషి విష్ణుః, భువనాని విష్ణుః, వనాని విష్ణుః, గిరయో దిశశ్చ, నద్యస్సముద్రాశ్చ స ఏవ సర్వం, యదస్తి యన్నాస్తి చ విప్రవర్య" ఇత్యాది సామానాధికరణ్య ప్రయోగేషు సర్వైః శబ్దైః సర్వశరీరతయా సర్వప్రకారం బ్రహ్మైవ అభిధీయతే ఇతి చ ఉక్తమ్.

సత్యసంకల్పం పరంబ్రహ్మ స్వయమేవ బహుప్రకారం స్యామ్ ఇతి సంకల్ప్య, అచిత్ సమష్టిరూప మహాభూత సూక్ష్మం వస్తు, భోక్తృవర్గ సమూహం చ స్వస్మిన్ ప్రలీనం స్వయమేవ విభజ్య, తస్మాత్ భూత సూక్ష్మాత్ వస్తునః మహాభూతాని సృష్ట్వా, తేషు చ భోక్తృవర్గమ్ ఆత్మతయా ప్రవేశ్య, తైః చిదధిష్ఠితైః మహాభూతైః అన్యోన్య సంసృష్టైః కృత్స్నం జగత్ విధాయ, స్వయమపి సర్వస్య ఆత్మతయా ప్రవిశ్య పరమాత్మత్వేన అవస్థితం సర్వశరీరం బహు ప్రకారమ్ అవతిష్ఠతే.

యదిదం మహాభూత సూక్ష్మం వస్తు తదేవ ప్రకృతి శబ్దేన అభిధీయతే. భోక్తృవర్గ సమూహః ఏవ పురుషశబ్దేన ఉచ్యతే. తౌ చ ప్రకృతి పురుషౌ పరమాత్మ శరీరతయా పరమాత్మ ప్రకారభూతౌ, తత్ప్రకారః పరమాత్మా ఏవ ప్రకృతి పురుష శబ్దాభిధేయః. "సో అకామయత బహుస్యాం ప్రజాయేయ" ఇతి "తత్సృష్ట్వా తదేవాను ప్రావిశత్, తదనుప్రవిశ్య సచ్చత్యచ్చాభవత్, నిరుక్తంచా నిరుక్తంచ, నిలయనంచా నిలయనంచ, విజ్ఞానంచా విజ్ఞానంచ, సత్యంచా నృతంచ సత్యమభవత్ " ఇతి పూర్వోక్తం సర్వమ్ అనయైవ శ్రుత్యా వ్యక్తమ్.

బ్రహ్మప్రాప్తి ఉపాయశ్చ శాస్త్రాధిగత తత్త్వజ్ఞాన పూర్వక స్వకర్మానుగృహీత భక్తి నిష్ఠా సాధ్య అనవధికాతిశయ ప్రియ విశదతమ ప్రత్యక్షతాపన్న అనుధ్యానరూప పరభక్తిః ఏవ ఇత్యుక్తమ్. భక్తి శబ్దశ్చ ప్రీతి విశేషే వర్తతే. ప్రీతిశ్చ జ్ఞాన విశేషః ఏవ.

నను చ, సుఖం ప్రీతిః ఇత్యనర్థాంతరమ్. సుఖం చ జ్ఞానవిశేష సాధ్యం పదార్థాంతరమితి లౌకికాః. నైవమ్. యేన జ్ఞాన విశేషేణ తత్ సాధ్యమిత్యుచ్యతే, స ఏవ జ్ఞానవిశేషః సుఖమ్.

ఏతదుక్తంభవతి - విషయజ్ఞానాని సుఖదుఃఖ మధ్యస్థ సాధారణాని. తాని చ విషయాధీన విశేషాణి తథా భవన్తి యేన చ విషయ విశేషేణ విశేషితం జ్ఞానం సుఖస్య జనకమ్ ఇత్యభిమతం తద్విషయజ్ఞానమేవ సుఖమ్. తదతిరేకి పదార్థాన్తరం న ఉపలభ్యతే,

తేనైవ సుఖిత్వ వ్యవహార ఉపపత్తేశ్చ.

ఏవం విధ సుఖరూప జ్ఞానస్య విశేషకత్వం, బ్రహ్మ వ్యతిరిక్తస్య వస్తునః సాతిశయమ్ అస్థిరం చ. బ్రహ్మణస్తు అనవధికాతిశయం స్థిరం చ ఇతి "ఆనందోఽబ్రహ్మ" ఇత్యుచ్యతే. విషయ ఆయత్తత్వాత్ జ్ఞానస్య సుఖరూపతయా బ్రహ్మైవ సుఖమ్.

తదిదమాహ "రసో వై సః, రసం హ్యేవాయం లబ్ధ్వా ఆనందీ భవతి" ఇతి.

బ్రహ్మైవ సుఖమితి బ్రహ్మ లబ్ధ్వా సుఖీ భవతి ఇత్యర్థః. పరమపురుషః స్వేనైవ స్వయమ్ అనవధికాతిశయ సుఖస్సన్ పరస్యాపి సుఖం భవతి, సుఖరూపత్వ అవిశేషాత్. బ్రహ్మ యస్య జ్ఞానవిషయో భవతి సః సుఖీ భవతి ఇత్యర్థః.

తదేవం పరస్య బ్రహ్మణః అనవధికాతిశయ అసంఖ్యేయ కల్యాణగుణాకరస్య నిరవద్యస్య అనన్త మహావిభూతేః అనవధికాతిశయ సౌశీల్య వాత్సల్య సౌందర్య జలధేః సర్వశేషిత్వాత్ ఆత్మనః శేషత్వాత్ ప్రతిసంబంధితయా అనుసంధీయమానమ్ అనవధికాతిశయ ప్రీతి విషయం సత్, పరం బ్రహ్మైవ ఏనమాత్మానం ప్రాపయతి ఇతి.

నను చ, అత్యన్తశేషతైవ ఆత్మనః అనవధికాతిశయం సుఖమిత్యుక్తం భవతి. తదేతత్ సర్వ లోక విరుద్ధమ్. తథాహి సర్వేషామేవ చేతనానాం స్వాతంత్ర్యమేవ ఇష్టతమం దృశ్యతే.

పారతంత్ర్యం దుఃఖతరం. స్మృతిశ్చ "సర్వం పరవశం దుఃఖం సర్వమాత్మవశం సుఖమ్", తథా చ, "సేవా శ్వవృత్తిః ఆఖ్యాతా తస్మాత్ తాం పరివర్జయేత్" ఇతి.

తదిదమ్ అనధిగత దేహాతిరిక్త ఆత్మ స్వరూపాణాం శరీరాత్మాభిమాన విజృంభితమ్. తథా హి శరీరం హి మనుష్యత్వాది జాతిగుణాశ్రయ పిండభూతం స్వతంత్రం ప్రతీయతే, తస్మిన్నేవ 'అహమ్' ఇతి సంసారిణాం ప్రతీతిః. ఆత్మాభిమానో యాదృశః తదనుగుణైవ పురుషార్థ ప్రతీతిః. సింహ వ్యాఘ్ర వరాహ మనుష్య యక్ష రక్షః పిశాచ దేవ దానవ స్త్రీ పుంస వ్యవస్థిత ఆత్మాభిమానానాం సుఖాని వ్యవస్థితాని, తాని చ పరస్పర విరుద్ధాని, తస్మాత్ ఆత్మాభిమాన అనుగుణ పురుషార్థ వ్యవస్థయా సర్వం సమాహితమ్.

ఆత్మస్వరూపం తు దేవాది దేహ విలక్షణం జ్ఞానైకాకారమ్. తత్ చ పరశేషతైక స్వరూపమ్. యథావస్థిత ఆత్మాభిమానే తదనుగుణైవ పురుషార్థ ప్రతీతిః. "ఆత్మా జ్ఞానమయో అమలః" ఇతిస్మృతేః జ్ఞానైకాకారతా ప్రతిపన్నా. "పతిం విశ్వస్య" ఇత్యాది శ్రుతిగణైః పరమాత్మ శేషతైకాకారతా చ ప్రతిపాదితా. అతః సింహ వ్యాఘ్రాది శరీరాత్మాభిమానవత్, స్వతంత్రాభిమానః అపి కర్మకృత విపరీత ఆత్మ జ్ఞాన రూపో వేదితవ్యః.

అతః కర్మకృతమేవ పరమపురుష వ్యతిరిక్త విషయాణాం సుఖత్వమ్, అత ఏవ తేషామ్ అల్పత్వమ్ అస్థిరత్వం చ. పరమపురుషస్యైవ స్వతః ఏవ సుఖత్వమ్. అతః తదేవ స్థిరమ్

అనవధికాతిశయం చ, "కం బ్రహ్మ ఖం బ్రహ్మ", "ఆనందోఽబ్రహ్మ", "సత్యం జ్ఞానమనన్తం బ్రహ్మ" ఇతి శ్రుతేః.

బ్రహ్మవ్యతిరిక్తస్య కృత్స్నస్య వస్తునః స్వరూపేణ సుఖత్వాభావః కర్మ కృతత్వేన చ అస్థిరత్వం భగవతా పరాశరేణ ఉక్తమ్. "నరక స్వర్గ సంజ్ఞే వై పాపపుణ్యే ద్విజోత్తమ, వస్త్వేకమేవ దుఃఖాయ సుఖాయ ఈర్ష్యాగమాయ చ, కోపాయ చ యతస్తస్మాత్ వస్తు వస్త్వాత్మకం కుతః, సుఖదుఃఖాద్యేకాన్త రూపేణ వస్తునో వస్తుత్వం కుతః?" తదేకాన్తతా పుణ్యపాపకృతః ఇత్యర్థః. ఏవమ్ అనేక పురుషాపేక్షయా కస్యచిత్ సుఖమేవ కస్యచిత్ దుఃఖం భవతి ఇతి అనవస్థాం ప్రతిపాద్య, ఏకస్మిన్నపి పురుషే న వ్యవస్థితమిత్యాహ, "తదేవ ప్రీతయే భూత్వా పునః దుఃఖాయ జాయతే, తదేవ కోపాయ యతః ప్రసాదాయ చ జాయతే, తస్మాద్ దుఃఖాత్మకం నాస్తి న చ కించిత్ సుఖాత్మకమ్," ఇతి. సుఖదుఃఖాత్మకత్వం సర్వస్య వస్తునః కర్మకృతం, న వస్తు స్వరూప కృతమ్. అతః కర్మావసానే తదపైతి ఇత్యర్థః.

యత్తు "సర్వం పరవశం దుఃఖమ్" ఇత్యుక్తమ్, తత్ పరమపురుష వ్యతిరిక్తానాం పరస్పర శేష శేషి భావాభావాత్, తత్ వ్యతిరిక్తం ప్రతి శేషతా, దుఃఖమేవ ఇత్యుక్తమ్. "సేవా శ్వవృత్తిః ఆఖ్యాతా" ఇత్యత్ర అపి అసేవ్య సేవా - శ్వవృత్తిః ఏవ ఇత్యుక్తమ్. "సహ్యాశ్రమైః సదోపాస్యః సమస్తైః ఏక ఏవ తు", ఇతి సర్వైః ఆత్మయాథాత్మ్య విద్భిః సేవ్యః పురుషోత్తమః ఏకః ఏవ. యథోక్తం భగవతా, "మాం చ యో అవ్యభిచారేణ భక్తియోగేన సేవతే, స గుణాన్

సమతీత్యైతాన్ బ్రహ్మ భూయాయ కల్పతే'', ఇతి.

ఇయమేవ భక్తిరూపా సేవా - ''బ్రహ్మవిదాప్నోతి పరమ్'', ''తమేవం విద్వానమృత ఇహభవతి'', ''బ్రహ్మవేద బ్రహ్మైవ భవతి'' ఇత్యాదిషు వేదన శబ్దేన అభిధీయతే ఇత్యుక్తమ్. ''యమేవైష వృణుతే తేన లభ్యః'' ఇతి విశేషణాత్. ''యమేవైష వృణుతే'' ఇతి భగవత్ ఆదరణీయత్వం ప్రతీయతే. వరణీయశ్చ ప్రియతమః, యస్య భగవతి అనవధికాతిశయా ప్రీతిః జాయతే స ఏవ భగవతః ప్రియతమః. తదుక్తమ్ భగవతైవ ''ప్రియో హి జ్ఞానినోత్యర్థమ్ అహం స చ మమప్రియః'' ఇతి. తస్మాత్ పరభక్తి రూపాపన్నమేవ వేదనం తత్త్వతః భగవత్ ప్రాప్తి సాధనమ్. యథోక్తం భగవతా ద్వైపాయనేన మోక్షధర్మే సర్వోపనిషత్ వ్యాఖ్యాన రూపమ్ ''న సందృశే తిష్ఠతి రూపమస్య, న చక్షుషా పశ్యతి కశ్చనైనమ్, భక్త్యా చ ధృత్యా చ సమాహితాత్మా జ్ఞానస్వరూపం పరిపశ్యతీహ'' ధృత్యా సమాహితాత్మా, భక్త్యా పురుషోత్తమం పశ్యతి - సాక్షాత్ కరోతి, ప్రాప్నోతి ఇత్యర్థః ''భక్త్యాత్వనన్యయా శక్యః'' ఇత్యనేన ఐకార్థ్యాత్. భక్తిశ్చ జ్ఞానవిశేషః ఏవ ఇతి సర్వమ్ ఉపపన్నమ్.

సారా సార వివేకజ్ఞాః గరీయాంసో విమత్సరాః ।
ప్రమాణతంత్రాః సంతీతి కృతో వేదార్థ సంగ్రహః ॥

ఇతి శ్రీ భగవత్ రామానుజ విరచితః శ్రీవేదార్థ సంగ్రహః సమాప్తః.

ప్రార్థనా

అక్షర దోషాః, పదదోషాః సన్తిచేత్

పరమ కృపానిధిభిః సద్భిః సంసూచనీయాః ఇతి

ప్రణతి పూర్వకం ప్రార్థయతే దాసబృందః

- ప్రకాశకః

శ్రీవేదార్థ సంగ్రహః

ప్రమాణ ఆకర సూచీ

అ ఇతి బ్రహ్మ	(ఋ.ఆ.3-2-30)	అన్తః ప్రవిష్టః	(యజురా. 3-24)
అంతస్తద్ధర్మో	(బ్ర.సూ. 1-1-21)	అపఏవససర్జాదౌ	(మను.స్మృ. 1-8)
అకారోవైసర్వావాక్	(తై.నా.. 12-3)	అపహతపాప్మా	(ఛా. 8-7-1)
అక్షరేపరమవ్యోమన్	(తై.నా. 6-1-1)	అపిపాసః	(ఛా. 7-8-1)
అక్షరాణాం అకారః	(గీ. 10-33)	అయనంతస్యతా	(వి. 1-4-6)
అగ్నేః శివస్య	(మాత్స్య.పు. 53-84)	అయమాత్మా బ్రహ్మ	(బృ. 6-4-5)
అజామేకాం	(తై. నారా. 12-5)	అవిద్యా కర్మసం	(వి. 6-7-61)
అజాయమానో	(ఉత్తర. నా)	అవ్యక్తాది విశే	(భా. శాన్తి. 206-58)
అఙ్జసైర	(ద్రమిడభాష్యం)	అసదేవేదమగ్ర	(ఛా. 6-2-1)
అథతస్యభయం	(తై.ఆ. 7)	అస్మాన్మాయీ	(శ్వే. 4-9)
అథనామధేయం	(బృ. 4-3-6)	అస్యేశానా	(య. 48-31)
అథయ ఇహాత్మాన	(ఛా. 8-1-6)	అహంకృత్స్నస్య	(గీ. 7-6)
అథయదిదమస్మిన్	(ఛా. 8-1-1)	అహంహి సర్వ	(గీ. 9-24)
అథసోఅభయం	(తై.ఆ. 7)	అహమాత్మాగుడా	(గీ. 10-20)
అథాత ఆదేశో	(బృ. 4-3-6)	ఆత్మాజ్ఞానమయో	(వి. 6-7-22)
అద్భ్య స్సంభూతో	(తై. నారా. 1)	ఆత్మావా ఇదమేక	(ఐత. 1-1-1)
అణోరణీయాన్	(కఠో. 2-20)	ఆత్మేతి తూప	(బ్ర.సూ. 4-1-3)
అనేన జీవేనా	(ఛా. 6-3-2)	ఆత్మేత్యేవతుగృ	(వాక్యే)
అనేనసర్వగతత్వమ్	(బ్ర.సూ.3-2-30)	ఆదిత్యవర్ణం	(పురుష. సూ.)

ఆనన్దం బ్రహ్మణో (తై. ఆన. 9)
ఆనన్దో బ్రహ్మ (తై. భృ. 6)
ఆనన్దం (తై.ఆ. 4)
ఇయాజసోపి (వి. 6-6-12)
ఇష్టాపూర్తం బహుధా (తై. నారా. 1)
ఇహైవ తర్జితం (గీ. 5-19)
ఉత్తమః పురుషస్త్వన్యః (గీ. 15-17)
ఉపపత్తేః చ (బ్ర.సూ.3-2-34)
ఉభయపరికర్మిత (ఆత్మసిద్ధే)
ఋణంహివైజాయతే (ద్రమిడభాష్యం)
ఋషయః పితరో (భా.ఆ. 229)
ఏక ఏవజనార్దన (వి. 1-1-31)
ఏకమేవాద్వితీయం (ఛా. 6-2-1)
ఏకత్వే
ఏకస్సన్ (ఆర. 3-ప్ర)
ఏకాన్తినః సదా (వి.పు.1-6-37)
ఏకోదేవో బహుధా (యజురా. 3-14)
ఏకోహవైనారా (మహోప. 1-1)
ఏతస్యవా అక్షరస్య (బృ. 5-8-9)
ఏతౌద్వౌవిభుధ (భా.మో. 169-19)
ఏనమేకే (మను.స్మృ. 12-123)
ఏవం ప్రకారమమలం (వి.1-22-53)
ఏవమేకేవదన్త్యగ్నిం (మ.స్మృ. 12-123)
ఏవమేషమహా (వి. 6-5-76)
ఏష ఏవసాధు (కౌషీ. 3-9)
ఏషతఆత్మాన్త (బృ. 5-7-3)
ఏష సర్వభూతాన్త (సుబా. 7)
ఏష హ్యేవానన్ద (తై. ఆన. 7)
ఏషోఅన్తరాదిత్యే (ఛా. 2-6-8)
ఐతదాత్మ్యమిదం (ఛా. 6-8-7)
ఔత్పత్తికస్తు (మీ.సూ. 1-1-7)
ఋతు ధామా (రామా.యు.120-7)
కథమసతః (ఛా. 6-2-2)
కథయామి (వి.పు.1-2-8)
కలాముహూర్తాది (వి. 4-1-74)
కృతిసాధ్యం (పంచికాయాం ఉపరి)
కృష్ణఏవహి (భా.సభా. 37-23)
కశ్చధ్యేయః (అ.శిఖ.ఉ)
కారణంతుధ్యేయం (అ.శిఖ.ఉ)
కారీర్యావృష్టికామో (మైత్రా.సం.కాఠకమ్)
కార్యాణాం కారణం (జి.స్తో. 7-4)
కాలంసపచతే (భా.మో. 25-9)
కంబ్రహ్మఖం బ్రహ్మ (4-10-4)
కింస్విద్వనం (తై.సం. 4-6-2; యజుర. 2-8-9)
కుతస్తుఖలుసోమ్య (ఛా. 6-2-2)
కుతస్సృష్టమిదం (భా.శా.మో. 8-1)

క్రీడతో బాలకస్యేవ (వి.1-2-18)
క్షయంతమస్య (య. 2-2-12)
క్షిపామ్యజస్రమ్ (గీ. 16-19)
క్షేత్రజ్ఞస్యఈశ్వర (యా.స్మృ.ప్రా.ఆ. 34)
గౌరనాద్యన్తవతీ (మన్త్రికో. 1-5)
చతుర్హోతారో (ఆ.3-21)
జగచ్ఛసః (వి.1-1-31)
జగత్సర్వం (రా.యు. 120-26)
జగదేతత్ (వి. 5-19-7)
జన్మాద్యస్య (బ్ర.సూ. 1-2)
జ్ఞా అవబోధనే (ధాతుమంజరి)
జ్ఞాజ్ఞౌద్వావజా (శ్వేతా 1-9)
జ్ఞానశక్తిబలైశ్వర్య (వి. 6-5-79)
జ్ఞానస్వరూపమఖిలం (వి. 1-1-40)
జీవభూతా (గీ. 7-4-3)
జ్యోతీంషివిష్ణుః (వి. 2-12-38)
తఇమేసత్యాః (ఛా. 7-3-1)
తతోయదుత్తరతరం (శ్వేతా. 3-10)
తత్సంకల్ప (ద్రమిడభాష్యం)
తత్త్వమ్ (ఛా. 6-8-10)
తత్సృష్ట్వా (తై.ఆ. 6)
తత్త్వమసి (ఛా. 6-8-7)
తత్రపూజ్యపదార్థో (వి. 6-5-77)

తత్సర్వం వైహరేః (వి. 1-22-38)
తథాన్యప్రతిషేధాత్ (బ్ర.సూ. 3-2-30)
తదక్షరేపరమే (తై.నా. 6-1-1, 6-1-2)
తద్విప్రాసో (పు.సూ. 14)
తద్గుణసారస్వాత్తు (బ్ర.సూ. 2-3-30)
తద్గుణాస్తు (పూ.మీ. 1-4-9-అ)
తదేవప్రీతయే (వి. 2-6-48)
తదేవభూతం (తై.నా. 1-2)
తదేవాగ్నిః (తై. 6-1-7)
తదైక్షత (ఛా. 6-2-3)
తద్విష్ణోః పరమం (సుబా.6)
తమసః పరస్తాత్ (పు.సూ. 20)
తమాదేశం (ఛా. 6-2)
తమీశ్వరాణాం (శ్వేతా. 6-7)
తమేతంవేదాను (బృ. 6-4-22)
తమేవంవిద్వాన్ (పు. సూ.)
తమేవభాన్తమను (ముణ్డ. 2-2-1)
తమేవవిదిత్వా (శ్వే. 3-8)
త్వమ్ (ఛా. 6-8-10)
త్వంయజ్ఞఃత్వం (రామా.యు. 120-20)
తవాంతరాత్మా (భా.మో. 179-4)
తస్మాత్బ్రాహ్మణాయ (పూ.మీ. 3-4-10)
త(అ)స్మిన్ కామాః (ఛా. 8-1-5)

తస్మిన్నజ్ఞే (మను 1-9)
తస్మిన్యదన్తరితి (వాక్యమ్)
తస్యతావదేవ (ఛా. 6-14-2)
తస్యాజ్ఞయా (ద్రమిడభాష్యం)
తానహంద్విషతః (గీ. 16-9)
తేషాం సతతయు (గీ. 10-10)
తైజసానీన్ద్రియా (వి. 1-2-47)
తౌతుమేధావినౌ (రామా.బా. 4-6)
దహరోస్మిన్నన్తరా (ఛా. 8-1-1)
ద్వావిమౌపురుషౌలోకే (గీ. 15-16)
ద్వాసుపర్ణా (ము. 3-1-1 ; శ్వే. 4-6)
దివ్యంస్థానమజం (భా.మో. 5-27)
దేవత్వే దేవ (వి.పు.1-9-145)
దేవావైకారికా స్మృతా (వి. 1-2-47)
ద్వేవావబ్రహ్మణో (బృ. 4-3-1)
దైవీ హ్యేషాగుణమయీ (గీ. 7-14)
న చమత్స్థాని (గీ. 9-5)
నచక్షుషాగృహ్యతే (ముణ్డ. 3-1-8)
నతదస్తి పృథివ్యాం (గీ. 18-40)
నతస్యేశేకశ్చన (తై.నా. 6-1-9, 1)
నతాఃస్మ (వి. 1-14-3)
నభూతసంఘ (భా. శాన్తి. 206-60)
నరకస్వర్గసంజ్ఞే (వి. 2-6-46)
నసందృశేతిష్ఠతి (తై. నా. 1-3)
నసన్నచాసచ్ఛివ (శ్వే. 4-3)
నాత్మాశ్రుతేః (బ్ర.సూ. 2-3-19)
నాన్యః పంథా (పు.సూ. 17)
నాన్యత్కించన (అథర్వ.శి. ఐ.ఉ-1)
నామరూపంచ (వి. 1-5-63)
నామరూపేవ్యాకర (ఛా. 6-3-2)
నాయమాత్మాప్రవ (కఠో.2-28; ముణ్డ.3-2-3)
నారాయణః పరం (తై. నా. 13)
నారాయణోజగ (భా. శా. మో. 8-12)
నాశయామ్యాత్మ (గీ. 10-11)
నిత్యోనిత్యానాం (కఠో.5-13; శ్వే.6-13)
నిత్యైవైషా (వి.పు.1-7-18)
నియతంకురు (గీ. 3-7)
నియోజ్యః స చ (మీ.సూ. 6-1-1)
నిరఞ్జనం (శ్వే. 6-19)
నిరవద్యమ్ (శ్వే. 6-38)
నిర్వాణమయ (వి. 6-7-22)
నిర్వికారం (యో.శి.3/21)
నిర్గుణమ్ (మన్త్రికోప)
నిర్దోషంహిసమం (గీ. 5-19)
నిష్కలంనిష్క్రియం (శ్వే. 6-19)
నీలతోయదమధ్యస్థా (తై. 11)

నేహనానాస్తి (బృ. 6-4-19)
నైనమూర్ధ్వం (తై.నా.6-1-30)
పతింవిశ్వస్యాత్మేశ్వరం (తై. నా. 10)
పరమతస్సేతూన్మాన (బ్ర.సూ. 3-2-30)
పరాస్యశక్తిః (శ్వే. 6-8)
పురుష ఏవేదంసర్వం (పు. సూ.)
పురుషమ్ (పు.సూ. 20)
పురుషస్సపరః (గీ. 8-22)
ప్రకృతింపురుషం (గీ. 13-19)
ప్రకృతింస్వామవష్టభ్య (గీ. 9-80
ప్రకృతిర్మామయా (వి. 6-4-9)
ప్రకృతిశ్చ (బ్ర.సూ. 1-4-24)
ప్రకృతైతావత్త్వం (బ్ర.సూ. 3-2-21)
ప్రజాపతిః అకామయ (కి.కాం. 1-1)
పృథగాత్మానం (శ్వేతా. 1-6)
పృథివ్యాపస్తథా (వి. 1-2-68)
ప్రధాన క్షేత్రజ్ఞ (శ్వేతా 6-33)
ప్రధానపుంసోః (వి. 1-9-37)
ప్రవృత్తించ నివృత్తించ (గీ. 18-30)
ప్రశాసితారం (మ.స్మృ. 12-122)
ప్రాదురాసీత్తమో (మను.స్మృ. 1-6)
ప్రాణంమనసి (అ.శిఖ.ఉ)
ప్రియోహిజ్ఞానినో (గీ. 7-17)
పూఃప్రాణినః (ఆప.సూ. 22-4)
ఫలసంబిభత్సయా (ద్రమిడభాష్యం)
బంధంమోక్షం (గీ. 18-30)
బహుస్యాం (తై. ఆ. 6; ఛా. 6-2-3)
బుద్ధ్యర్థః పాదవత్ (బ్ర.సూ. 3-2-30)
బ్రహ్మవనం (యజుర. 2-8-7-76)
బ్రహ్మవాఇద (బృ. 3-4-11)
బ్రహ్మవిదాప్నోతి (తై. ఆ. 1, 2-1-10)
బ్రహ్మవిష్ణుశివాత్మికామ్ (వి. 1-2-26)
బ్రహ్మవేదబ్రహ్మైవ (ముణ్డ. 3-2-9)
భక్త్యాత్వనన్యయా (గీ. 11-54)
భక్త్యామామ్ (గీ. 18-53)
భగవాంస్త్వేవ (ఛా. 6-1-7)
భీషాస్మాత్ (తై.ఆ. 7)
భూమిరాపోనలో (గీ. 7-4)
భోక్తాభోగ్యం (శ్వే. 1-12)
భోక్తారంయజ్ఞ (గీ. 5-29)
మయాతతమిదం (గీ. 9-4)
మయాధ్యక్షేణ (గీ.9-10)
మయిసర్వాణి (గీ. 3-30)
మహాన్ ప్రభుర్వై (శ్వే. 3అ.)
మాహారజతం (బృ. 4-3-6)
మాంచయోవ్యభి (గీ. 14-26)

మూర్తం బ్రహ్మ	(వి.పు.1-22-63)
య ఆత్మని	(బృ. 5-7-22)
యఆత్మానమన్తరో	(బృ. 5-8)
యఏతద్విదుః	(శ్వే. 3-18)
య ఏనంవిదురమృ	(తై. నా. 1-3)
య ఏషోఅన్తరాదిత్యే	(భా.ఉ.2-6-8)
యజదేవపూజాయాం	(ధాతుమంజరి)
యఃపృథివీమన్తరే	(సుబా. 7)
యఃపృథివ్యాంతి	(బృ. 5-7-3)
యజ్ఞైస్త్వమిజ్యసే	(వి. 5-20-98)
యతోవాఇమాని	(తై. భృ. 1)
యత్కించిత్	(వి.పు.1-22-37)
యత్రత్వస్యసర్వమా	(బృ. 4-4-14)
యత్రపూర్వే	(పు.సూ. 17)
యత్ర ఋషయః	(యజు 2-అ-60)
యథాభూతవాది	(ద్రమిడభాష్యం)
యథాసోమ్యైకేనమృత్పి	(ఛా. 6-1-4)
యదాతమస్తన్నదివా	(శ్వే. 4-18)
యదాఆగ్నేయో అష్టకపాలః (యదష్టాకపాలో)	(పూ.మీ. 1-4-9-అ)
యదేకమవ్యక్తం	(తై.ఉ.ఆ.1)
యద్యపి అవధాన	(ద్రమిడభాష్యం)
యద్యపిసచ్ఛిత్తః	(ద్రమిడభా.)
యమన్తసముద్రే	(తై. నా. 6-1-30)
యమేవైషవృణుతే	(ముణ్డ. 3-2-3)
యస్యఅవ్యక్తం శరీరం	(సుబాలో. 8)
యస్యపృథివీశరీరం	(సబాలో. 7)
యస్మాత్పరం	(శ్వే. 3-18,3)
యస్మాత్పరంనాపర	(తై.నా.10)
యస్యాత్మా శరీరం	(బృ.కా. 5-7-22)
యస్మాన్నాణీయో	(శ్వే. 3-2)
యస్మిన్ కల్పేతు	(మాత్స్య.పు.)
యస్సర్వజ్ఞః	(ముణ్డ. 1-1-9; 2-2-7)
యావాన్వాఅయ	(ఛా. 8-1-3)
యావేదబాహ్యాః	(మను. 12-95)
యుక్తంతద్గుణకో	(వాక్యమ్)
యేమేమతమిదం	(గీ. 3-30)
యేయజన్తిపితౄన్	(దక్షస్మృతి)
యేనాశ్రుతంశ్రుతం	(ఛా. 6-1-3)
యోఅస్యఅధ్యక్ష	(2- ఆ.ప్ర)
యోఽక్షరమన్తరే	(సుబాలో.7)
యోబ్రహ్మాణం	(శ్వేతా. 6-18)
యోమామజం	(గీ. 10-3)
యోమృత్యుమన్తరే	(సుబాలో. 7)
యోయోయాంయాం	(గీ. 7-21)
యోవేదనిహితం	(తై.ఆ. 1-1)

రుక్మాభం (మ.స్మృ. 12-122)
రూపంవాఅతీంద్రియ (బోధాయనవృత్తి)
రసోవైసః (తై. ఆ. 7)
వర్ణఆశ్రమాశ్చ (వి. 3-8-9)
వ్యక్తమేష మహాయోగీ (రామా.యు. 114-14)
వ్యక్తంవిష్ణుస్తథా (వి.1-2-18)
వాచారమ్భణంవికారః (ఛా. 6-1-4)
వాయవ్యంశ్వేతమా (తై. సం. 2-1-1)
విజ్ఞాతారమరే (బృ. 4-4-14)
విజ్ఞానం (తై.ఉ.బృ. 5)
విజ్ఞానంబ్రహ్మేతి (తై. భృ. 5)
విద్యాంచావిద్యాం (ఈశావా. 11)
విద్యావినయసంపన్నే (గీ. 5-18)
విశ్వతఃపరమ (తై.నా. 11)
విష్టభ్యాహమిదం (గీ. 10-42)
విష్ణ్వాఖ్యం (వి. 1-6-37)
విష్ణురాత్మా భగవతో (భా.క.ప. 35-50)
విష్ణోఃపరమంపదమ్ (వి. 1-6-37)
విష్ణోస్సకాశాదు (వి. 1-1-31)
వివేశ వైష్ణవం (ఉ.రా.110-12)
వేదవిత్ ప్రవర (శ్రీభాష్యకార సంగ్రహశ్లోకః)
వేదైశ్చ సర్వైః (గీ. 15-15)
వేదాహమేతంపురుషం (పురుషసూ;తై.ఉ.నా.)

వైకారికాత్ (వి. 1-2-40)
వైషమ్య (బ్ర.సూ. 2-1-35)
శక్తయస్సర్వభావా (వి. 1-3-2)
శరానానావిధాః (ఉ.రా.109-8)
శాశ్వతంశివమచ్యుతం (తై.నా. 6-11)
శాస్త్ర దృష్ట్యాతు (బ్ర.సూ. 1-1-31)
శుద్ధేమహావిభూ (వి. 6-5-72)
సఏషసర్వేషాం (మహోపనిషత్)
సఏవక్షోభకో (వి.పు.1-2-31)
సఏషసర్వేభ్యః (ఛా. 1-6-7)
సఏవసర్వభూతా (వి. 1-2-69)
సంకీర్ణా (మాత్స్య. పు.)
సచమమప్రియః (గీ. 7-17)
సత్యసంకల్ప (ఛా. 7-8-1)
సత్యంచానృతం (తై. ఆ. 6)
సత్యంజ్ఞానమ్ (తై. ఆ. 1)
సత్యకామస్సత్య (ఛా. 8-1-5)
సత్వాత్సంజాయతే (గీ. 14-7)
సదాపశ్యన్తి (4కా-1ప్ర-29)
సదేవ...ఏకమేవా (ఛా. 6-2-1)
సదేవసోమ్య (ఛా. 6-2-1)
సన్మూలాస్సోమ్యే (ఛా. 6-8-6)
సబ్రహ్మాసశివ (తై.నా. 11)

సమస్తహేయ (వి. 1-22-53)
సమస్తాశ్శక్తయః (వి. 6-7-70)
సయ ఏషోన్తర్హృద (తై. శీ. 6)
సయోహవైత (ము. 3-2-9)
సర్గస్థితస్య (వి.1-23-41)
సర్వకర్మాణ్యపి (గీ. 17-56)
సర్వస్యతన్నిష్పత్తేః (వాక్యకారులు)
సర్వంఖల్విదం (ఛా. 3-14-1)
సర్వంపరవశం (మను.స్మృ. 4-160)
సర్వం ప్రోక్తం (శ్వే. 1-15)
సర్వగత్వాదనన్తన్య (వి. 1-19-85)
సర్వస్యచాహం (గీ. 15-15)
సర్వస్యవశీ (బృ. 6-4-22)
సర్వాత్మా (యజు.ఆ. 3-24)
సర్వాణిరూపాణి (పురుష)
సర్వేనిమేషా (తై. నా. 1)
సర్వేవేదాయత్పద (కఠో. 2-15)
సర్వేవేదాః యత్ర (ఆ.3ప్ర.11అను)
సర్వేషాంతునామాని (మను. 1-21)
సర్వైశ్వర్యసం (అ.శిఖ.ఉ.)
ససర్వ భూత ప్రకృతిం (వి.పు.6-5-73)
సహస్రశీర్షందేవం (తై. నా. 13)
సహైవ సంతం (ఆ.3.ప్ర.11 అను)
సహ్యాశ్రమైః (మ.భా.)
సామాన్యాత్తు (బ్ర.సూ. 3-2-30)
సిసృక్షుః వివిధాః (మను 1-8)
సోఅన్తరాదన్త (అథర్వశిరసి)
స్రష్టాసృజతి (వి. 1-2-6)
సృష్టిస్థిత్యన్తకరణో (వి. 1-2-66)
స్తబ్ధోఽసి (ఛా. 6-2)
స్వకర్మనిరతః (గీ. 18-45)
స్వకర్మణాతమభ్యర్చ (గీ. 18-45)
స్యాద్రూపంకృతం (బోధాయనవృత్తి)
స్థానవిశేషాత్ (బ్ర.సూ. 3-2-30)
సూర్యాచన్ద్రమసౌ (తై. నా. 1)
సేవాశ్వవృత్తిః (మను.స్మృ. 4-6)
సోఽకామయత (తై. ఆ. 6)
సోఽహమిచ్ఛామి (వి. 1-1-4)
స్వర్గకామోయజేత (మీ.సూ. 6-1-1)
హన్తాహమిమాః (ఛా. 6-3-2)
హిరణ్యనిధిమ్ (శ్రుత్యర్థానువాది లోకసిద్ధభాషణం)
హిరణ్మయః (బోధాయనవృత్తి)
హిరణ్మయఃపురుషో (ఛా. 1-6-6)
హ్రీశ్చతే (పు.సూ. 24)

తపోవనం ట్రస్టు ప్రచురణలు

ఆధ్యాత్మిక రంగంలో ప్రత్యక్షానుభవాన్ని భగవదనుగ్రహం వలన అపారంగా లభింపచేసుకున్న మా ఆచార్యులు **పరమహంస పరివ్రాజకాచార్య శ్రీశ్రీశ్రీ త్రిదండి శ్రీరంగ రామానుజ జీయర్ స్వామివారు** తమ అనుభవాలని అన్యాపదేశంగా వివరిస్తూ చేసిన వివిధ రచనలనే లోకమంతా ఉజ్జీవించడానికి మార్గదర్శకంగా తపోవనం ట్రస్టు ముద్రిస్తున్నది. అవి

1. జపం చేయడం ఎలా ? 2. ఆచార్య శ్రీసూక్తులు 3. ఆచార్య దేవోభవ!

4. నేను నా గమ్యం (మొదటి భాగం)

5. భూ ప్రదక్షిణ (మొదటి భాగం)

6. విష్ణు సహస్రనామాలకి అర్థం ఏమిటి? (మొదటి భాగం)

7. రండి! మన జీవిత లక్ష్యాన్ని ఆవిష్కరించుకుందాం!

8. శ్రీకృష్ణార్జున సంవాదం (1,2,3,4 భాగాలు)

9. పంచ సంస్కారపరుల గృహములలో భగవదారాధన

10. శ్రీరామానుజులు 11. ఒక మనస్సు ఆత్మ కథ

12. మంగళం, శుభమంగళం

13. నేను నా గమ్యం (రెండవ భాగం)

శ్రీశ్రీశ్రీ త్రిదండి శ్రీరంగరామానుజ జీయర్ స్వామివారు అనుసంధానం చేసినవి

1. భగవద్గీత మూలము - సి.డి.లు , క్యాసెట్లు,

2. శ్రీ లక్ష్మీఅష్టోత్తరం, విష్ణు సహస్ర నామ స్తోత్రం - సి.డి.

3. మాంగళ్య వివృద్ధిస్తోత్రం, కనకధారా స్తవం - సి.డి.

4. తిరుప్పావై (ధనుర్మాస వ్రతం) - సి.డి.

5. విభీషణ శరణాగతి (శ్రీరామ చరమ శ్లోకం) - సి.డి.

6. యుగపురుషులు - భగవద్రామానుజులు - సి.డి.,

7. గజేంద్ర మోక్షణ కథ - సి.డి. 8. ప్రహ్లాద చరిత్ర - సి.డి.,

9. ఆదిత్య హృదయం - సి.డి.,

10. భగవద్గీత ప్రవచనం- 1, 2 అధ్యాయములు - సి.డి.లు.

వివరాలకు : ఫోన్స్ :- 0884-6588107, 2371064.

శ్రీమత్ ఉపనిషత్ సిద్ధాంత ఆచార్య పీఠం ట్రస్టు ప్రచురణలు

1 శ్రీ మాంగళ్య వివృద్ధి స్తోత్రము
2 శ్రీగుణ రత్నకోశము
3 శ్రీలక్ష్మీ అష్టోత్తర శతనామస్తోత్రము మరియు
శ్రీ విష్ణు సహస్రనామ స్తోత్రము (మూలము)
4 నిత్య జీవితములో వేదముల ఉపయోగము
5 ధనుర్మాస వ్రతము (తిరుప్పావై)
6 ఉపనిషత్తులు - మొదటి భాగం (ఈశావాస్యోపనిషత్, కేనోపనిషత్, కఠోపనిషత్,
ముండకోపనిషత్, మాండూక్యోపనిషత్, నారాయణోపనిషత్.)
7 నారాయణ కవచము (మూలము)
8 శ్రీమద్భగవద్గీత (మూలము)
9 సుందరకాండ (మూలము)
10 సంగ్రహ నిత్యానుసంధానం
11 శ్రీసుదర్శన శతకము (మూలము)
12 లక్ష్మీ కటాక్షం
13 కనకధారాస్తవము (మూలము)
14 శ్రీ భీష్మ స్తుతి (మూలము)
15 భగవంతునిపై మన భారం ఉంచడం ఎలా?
16 సంక్షేప రామాయణం (మూలము)
17 చదువు బాగా రావాలనుకుంటున్నారా?
18 పుణ్యభూమిని దర్శిద్దాం వస్తారా !
19 వేద పరిచయం
20 సుబాలోపనిషత్
21 ముకుందమాల
22 పరమాత్మ - దేవుళ్లు - మనము
23 ఆచార్యవాన్ పురుషోవేద
24 నమో నమో యామునాయ
25 ఒక మనస్సు ఆత్మ కథ

వివరాలకు : ఫోన్స్ :- 0884-6588107, 2371064.

శ్రీరామానుజ పీఠం ట్రస్ట్ ప్రచురణలు

1 లక్ష్మీ కటాక్షము

2 మన ఋషులు

3 Our Rishis

4 శ్రీమన్నారాయణ అష్టాక్షరీ మహామంత్ర లిఖిత జపము

5 శ్రీ భగవద్రామానుజ విజయం (నాటకం)

POCKET SIZE

6 మన జీవన విధానము

7 Our Creation

8 మన సృష్టి ఎలా జరిగింది?

9 భగవంతునికే తీరని కోరిక

10 తిరువాయ్ మొழி (మూలం)

11 లక్ష్మీదేవి అనుగ్రహము ఎల్లప్పుడూ ఉండాలంటే ఏం చేయాలి?

12 భజయతి రాజ స్తోత్రం

13 భగవంతుని యందు మనస్సు ఎలా లగ్నమౌతుంది?

14 శ్రీ విష్ణు సహస్ర నామావళి

15 ఆదిత్య హృదయం

16 శ్రీరామానుజ స్తోత్రములు

17 మహా మనీషి శ్రీరామానుజులు

18 గద్య త్రయము (శరణాగతి గద్య, శ్రీరంగ గద్య, శ్రీవైకుంఠ గద్య)

శ్రీమదుపనిషత్ సిద్ధాంత ఆచార్య పీఠం పరమాచార్యులు
శ్రీ ఉ॥వే॥ శ్రీమాన్ కల్వపూడి శరణ్యాచార్యస్వామివారు

శ్రీ వానశైల గురుపాద సరోజ భృంగ సంపత్కుమార సుత వేంకట లబ్ధ బోధం।
శ్రీ రామతీర్థ వర కాశ్యప రంగ సూనుం శాంతం శరణ్య గురుశేఖరమాశ్రయేఽహం॥

పరమహంస పరివ్రాజకాచార్య
శ్రీశ్రీశ్రీ త్రిదండి శ్రీరంగ
రామానుజ జీయర్ స్వామివారు

వైదిక సంప్రదాయమునకు చెందిన అనేక పురాతన గ్రంథములు పునర్ముద్రణకు నోచుకొనక జిజ్ఞాసువులకు గొప్ప కొఱత కలుగుచున్నది. స్పృశించినంత మాత్రముననే పొట్టువలె రాలిపోవు పుటలు గల పురాతన ప్రతులతోనే పండితలోకము కాలక్షేపము చేయుచున్నది.

ఈ కొఱత తీరుటకు తమవంతు ప్రయత్నము చేయవలెనని సంకల్పించిన పరమహంస పరివ్రాజకాచార్య **శ్రీశ్రీశ్రీ త్రిదండి శ్రీరంగ రామానుజ జీయర్ స్వామి** వారి ఆదేశముపై శ్రీమదుపనిషత్ సిద్ధాంత ఆచార్య పీఠం **"జీయర్ పబ్లికేషన్స్"** అను విభాగమును ప్రారంభించి పురాతన గ్రంథ ప్రచురణకు నడుం కడుతోంది.

పరమ భాగవతోత్తముల మంగళాశాసనములే మా ఈ ప్రయత్నమునకు శ్రీరామరక్ష.

ప్రతులకు మరియు వివరములకు :

శ్రీమదుపనిషత్ సిద్ధాంత ఆచార్య పీఠం,
పోస్ట్ బాక్స్ నెం. 16, కాకినాడ.
ఫోన్స్ : 0884-6588107, 2371064. సెల్ : 98854 38938.